

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

42/2021

София • 2021

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Хроника на Константин Манасий, български ръкопис от 1344/45 г., Ватиканска апостолическа библиотека

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2021

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

42/2021

Sofia • 2021

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Chronicle of Constantine Manasses, Bulgarian manuscript from 1344/45, the Vatican Apostolic Library

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2021

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Анриана Спасова – 200 години от рождението на Георги Стойков Раковски (1821 – 1867)	9
---	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2020 – 2021	
Съст. Емилия Волева	24
Периодика 2020 – 2021	
Съст. Емилия Волева	43

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански	59
-----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Емилия Волева	63
---------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Илиана Чекова – Щрихи към българистиката в Кьолнския университет през последните години.....	67
--	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

Ива Трифонова – Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век.....	81
Красимира Колева – Международна кръгла маса „Обучението по българистика зад граница“	88
Ценка Иванова – Българистиката извън България: академични поколения и диалози. Международна онлайн конференция.....	91

ПРОФИЛИ

Мария Йовчева, Анисава Милтенова – Галина Баранкова на 75 години	99
Елена Томова – Игор Калиганов на 75 години	104
Христо Трендафилов – Александър Панченко на 50 години	110
Александър Костов – In memoriam Франсис Томсън	113
Иван Попов – In memoriam Емилия Стайчева	116
Кирил Първанов – In memoriam Маргарита Тетовска-Троева	121
Олга Паламарчук, Олена Чмир – In memoriam Оксана Ковал-Костинска	124

ОТЗИВИ

Елена Томова – Маршрути на книжовното общуване между източните и южните славяни (XI – XX век)	127
Анисава Милтенова – Диляна Радославова. Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар	136
Лидия Михова – Андриана Спасова-Топурова. Антични реминисценции във възрожденската книжнина	141
Мая Иванова – Евелина Джевицка. Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България	146
Валентина Ганева-Райчева – Етнология и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19	152

CONTENTS

PREFACE

Andriana Spasova – 200 Anniversary of Georgi Stoykov Rakovski (1821 – 1867)....	9
--	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2020 – 2021	
Comp. by Emilia Voleva	24
Periodicals 2020 – 2021	
Comp. by Emilia Voleva	43

THESES

Comp. by Nikola Kazanski	59
--------------------------------	----

SCIENTIFIC EVENTS

Comp. by Emilia Voleva	63
------------------------------	----

OUTLOOKS

Iliana Chekova – Outlines to the Bulgarian Studies in University of Cologne during the Recent Years	67
--	----

SCIENTIFIC ACTIVITY

Iva Trifonova – Monastery Libraries in the South Slavonic Lands and Russia during 14 th – 16 th centuries.....	81
Krasimira Koleva – International Round Table <i>The Training in Bulgarian Studies Abroad</i>	88
Tsenka Ivanova – The Bulgarian Studies Outside Bulgaria: Academic Generations and Dialogues. An International Online Conference	91

PROFILES

Maria Yovcheva, Anissava Miltenova – Galina Barankova at 75	99
Elena Tomova – Igor Kaliganov at 75	104
Hristo Trendafilov – Alexander Panchenko at 50	110
Alexandar Kostov – <i>In memoriam</i> Fransis Thomson	113
Ivan Popov – <i>In memoriam</i> Emilia Staycheva	116
Olga Palamarchuk, Olena Chmir – <i>In memoriam</i> Oksana Koval-Kostinska	121
Kiril Parvanov – <i>In memoriam</i> Margarita Tetovska-Troeva	124

REVIEWS

Elena Tomova – Routes of Literary Communication of Eastern and Southern Slavs in the 11 th – 20 th Centuries	127
Anissava Miltenova – Dilyana Radoslavova. Bulgarian Literature of XVII Century: Centers, Men of Letters, Repertory	136
Lidia Mihova – Andriana Spasova-Topurova. Classical Reminiscences in the Bulgarian Revival Literature	141
Maya Ivanova – Ewelina Drzewiecka. Jubilee and Modern. Cyrillo-Methodian Narrative during Socialism in Bulgaria	146
Valentina Ganeva-Raycheva – Ethnology and Pandemics. Socio-cultural Dimensions in the Pandemic of COVID-19	152

ЎВОДНИ ДЎМИ

200 години от рождението на Георги Стойков Раковски (1821 – 1867)

Паметта за Георги Стойков Раковски, отбелязана по случай двестагодишнината от рождението му, е пример за потребността на българина да споделя отново и отново знакови личности от Българското възраждане.

Творческата и житейската биография на Сава/Съби Стойков Попович (1821, Котел – 1867, Букурещ) привличат читателския интерес още от неговото време и непрекъснато провокират изследователския поглед към тяхното преосмисляне и ревизиране и до днес¹. Създаденият мемоарен проект на Г. Раковски „План на житието на Г. С. Раковски“, достъпен в архива му, съдържа 78 биографични акцента. Той доказва амбицията на автора да белетризира живота си и да насочи вниманието на литературната история и наука към книжовното си наследство. Често биографите на възрожденския мислител и идеолог са изкушени да подредят наблюденията си и да аргументират историческите факти именно през вече предложения от самия автор през 1866 г. рецептивен ключ. Споменаването на видни възрожденци и на възлови събития дава и един панорамен и прелюбопитен поглед към културата на Българското възраждане:

2. Месторождението ми; 7. Науката ми на български и на гръцки в Котил; 9. Науката ми на гръцки в Цариград; 12. Отец Неофит; 13. Иларион; 17. Въстанието в Браила и моето учястие; 19. Михалаки Гика; 24.

¹ Последната издадена биография на Г. Раковски включва едни от най-ранните и труднодостъпни биографии от Ч. Попов и Б. Петров, както и от С. Радев, Н. Милев, Т. Карайовов и съдържа важни документи: Г. С. Раковски. *Биографии*. Съст. Ц. Билярски. София: Анико, 2021. Отделно в резултат от усилията на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ по случай 200 г. от рождението на автора са специалното факсимилно издание *Из документалното наследство на Георги С. Раковски*. София: НБКМ, 2021 и каталогът на изложбата с оригинални архивни документи „Мъдрост с храброст в едно“. София: НБКМ, 2021.

Испраштането ми в Франца от Маврокордата и проч.; 31. Приследването ми от турското правителство и дигването ни за в Цариград ведно с бащата ми; 45. Встъпването ми в турска служба в 1853; 48. Битката на Русите на Чатате; 50. Затворен в Шумен от Юмер Паша; 63. Занятието ми в творчество, а имяно в списанието Горск. Пътника; 66. Пътешествието ми в Австрия, а имяно в Нови-Сад; 67. Изданието Предвестника Горскаго Пътника и обявлението Горскаго Пътника; 69. Духа на нашите българи; 72. Изданието тамо на Българската Дневница; 75. Затворен в Зермуна...; 78. Пътешествието ми в Яш с Пантелеакия Аврамович при Княза Н. Вогорида, който бе тогава тамо каймакамин².

Многогранната дейност – революционна, публицистична, научна, филологическа, художествена, историческа, етнокултурна и пр., на Г. Раковски предизвиква възрожденската и следосвобожденската интелигенция да посегне към създаване на обзорни статии и мемоари: Васил Д. Стоянов (1866), С. Доброплодни (1893), Н. Стефанов (1890), Г. Котев („Един случай от живота на Раковски“, 1890); Ч. Попов („Черти от живота на Сава С. Раковски“, 1893), Ц. Гинчев („Няколко думи от биографията на Георги (Сава) Раковски“, 1890), М. Балабанов („Годявката на Раковски“, 1899)³ и др. Едни от първите задълбочени и изчерпателни проучвания на личността и делото на Г. Раковски са на М. Арнаудов, който в продължения на десетилетия не губи своя фокус⁴. Визирайки по-обстойните занимания на М. Арнаудов, Б. Пенев⁵ и А. Стойлов⁶, Б. Вълчев обръща внимание на следосвобожденския синдром на прекомерна критичност и „неясен обективизъм“ към филологическите текстове на

² *Архив на Г. С. Раковски* Т. 1. Писма и ръкописи на Раковски. Ред. Г. Димов, М. Арнаудов и др. София: БАН, 1952, с. 496–498. „План на житието на Г. С. Раковски“ и незавършеността на „Житие Г. С. Раковскаго, писано от него самаго“ е въобразената книга, която „би било една от най-интересните автобиографии в българската литература“ – Топалов, К. Раковски – апостол и трубадур на своето време. – В: *Г. С. Раковски. Избрани творби*. София: Български писател, 1988, с. 29.

³ Подробни сведения за биографията и книжовното дело на Г. Раковски в литературната история и наука вж. Трайков, В. *Георги Стойков Раковски. Биография*. София: БАН, 1974; Вълчев, Б. Филологическото дело на Георги Раковски в научната литература. – В: *Раковски книжовникът и филологът*. София: УИ Св. Климент Охридски, 1993, 9–25.

⁴ Арнаудов, М. 1) Език и граматически идеи. – В: *Г. С. Раковски по случай петдесетгодишнината от смъртта му 1867–1917*. София: Книга, 1917, 183–222; 2) *Г. С. Раковски. Живот, произведения, идеи*. София: 1922 (*Г. С. Раковски. Живот, дело, идеи*. 2 изд. София: 1942); 3) *Съчинения на Г. С. Раковски*. Избор, характеристика и обяснителни бележки от М. Арнаудов. София: 1922; 4) *Творци на Българското възрождане*. Т. 2. Поети и герои. 2 изд. София: 1969, с. 122–202.

⁵ Пенев, Б. Биография (на Г. С. Раковски). – В: *Г. С. Раковски по случай петдесетгодишнината от смъртта му 1867–1917*. София: Книга, 1917, 3–140.

1869

Г. Раковски в съпоставка с някои европейски направления в културата, науката и литературата: „Ето как в атмосферата на раздвоение – естествено и неминуемо – започват да се оформят началните цялостни научни представи за Раковски. Първите школувани критици отричат ролята му на писател и учен филолог и утвърждават само представата за идеолога и националния вожд“⁷.

На политическите идеи на Г. Раковски в контекста на балканския XIX век е посветено ранното монографично изследване на Ив. Шишманов, който обособява два периода на началния (1840 – 1853) и зрелия идеолог – (от Кримската война до края на живота му, 1854 – 1867)⁸. Книгата въвежда поетическия образ на възрожденския мислител чрез Вазовата „Епопея на забравените“: „мъдрец замислен“, „луда глава“, „нешастен мечтател“, „дух безпокоен“, „образ невъзможен“ и др. Художествената стилизация всъщност служи като „трамплин“, за да постави актуалния и днес въпрос за (пре)издаването на богатото му архивно наследство като плодотворен прочит и предизвикателство пред литературната наука. Творчеството на Г. Раковски дава основание да бъде определен като един „от най-сложните и многостранни типове на нашето Възраждане“, а трудността за безпристрастното и по-точно тълкуване идва именно от отдавнашната идеализация на неговия образ („закарепен във въображението на българина“).

Кримската война, като възлов исторически период, и общонационалната църковна борба дават възможност да се прояви политическият усет и стратегическото мислене на Г. Раковски, ревизирайки собствените си възгледи и очаквания към световните сили (Европа, Русия). Относно политика идеолог не е изненадващо, че се установява очевидно сходство в изводите, до които достигат Ив. Шишманов и Т. Жечев (имайки предвид, че и двамата са критици, притежаващи неконвенционален културно-исторически поглед към възрожденските процеси). От една страна, Ив. Шишманов застъпва тезата, че Г. Раковски е „враг на всяко доктринство, готов да промени всяка тактика, щом интересите на отечеството го изискват. Убеден окончателно (право или криво), че България не може да очаква нищо от европейските сили, строшава довчерашните си кумири“ и именно това му негово качество го изгражда като „необикновено ловък и безпощаден полемист“⁹. От друга страна, политическите разсъждения на Г. Раковски го показват като „узрял за мисълта да се използват противоречията между силите за българските национални възж-

⁶ Стоилов, А. Автобиография на Раковски. – *Училищен преглед*, 1921, № 6–7, 219–229.

⁷ Вълчев, Б. Филологическото дело на Георги Раковски... Цит. съч., с. 11.

⁸ Шишманов, Ив. Раковски като политик, реч за петдесетгодишнината от смъртта му. – В: *Сб. БАН*, кн. IX. Клон историко-филологически и философско-обществен. София: Държавна печатница, 1918, с. 4, 5.

⁹ Шишманов, Ив. Пак там, с. 14.

деления“, като идеолог с широк поглед в перспектива, прозираш „картите на всички европейски сили, участващи в голямата политическа игра“¹⁰.

Литературните историци ни припомнят, че именно разочарованието на българския идеолог с „горещ“ темперамент и наситеното памфлетно говорене става повод да застъпва от един момент нататък тезата си за самостоятелност на политическата сцена. В повечето съчинения на Г. Раковски с художествен, исторически, филологически, етнографски характер проличава конструирането на една трудноповторима автентична митологема на „българското“, която най-общо борави с линиите на фактологичността и фикцията. Възрожденският идеолог „изобретява“ свой подход към идеализиране на българската древност и въткването на разнопосочни самоидентификационни митове. Тезата на Г. Раковски за най-древния индоевропейски произход на българите е находчиво формулирана и защитена от Н. Аретов като „индоевропейска тенденция“. Нейната поява е „до голяма степен като реакция на панславянските амбиции на „руската убийствена политика за българите“ по думите на възрожденския мислител¹¹.

Неслучайно от текстовете му се открояват различни примери за древния индоевропейски произход на българската древност като контратеза или побългарена версия на „Мегали идея“. Възрожденският автор е склонен да припокрива древногръцката митология с българския фолклор, като сдвоява характерните черти на гръцката асимилаторска политика с българската ѝ алтернатива. Ст. Генчев отбелязва в коментарите върху съчиненията на Г. Раковски: „Битието на музите Раковски съпоставя с качествата на българските самодиви“¹². Разрешаването на българския църковен въпрос и противопоставянето на Цариградската патриаршия минават през изграждането на демонизирания образ на гръцката идеологема. Възрожденската представа за Индия като неизвестна екзотична древност и езиковедските хипотези през XVIII и XIX век за реконструирането на праевропейския език създават подходяща среда за историко-филологическите и етнографски занимания на Г. Раковски.

Обществено-политическите и дипломатическите задачи, които си поставя идеологът Георги Раковски, са тясно свързани с книжовното му наследство. Физиономичността на национално-идеологическите построения, характерни за възрожденската ни книжнина, намира плътен израз в едни от

¹⁰ Жечев, Т. Георги Раковски в унията. – В: *Българският Великден или страсти-те български*. София: Народна младеж, 1976, с. 136.

¹¹ Аретов, Н. „Индоевропейска“ тенденция. – В: *Българското възраждане и Европа*. София: Кралица Маб, 2001, с. 64.

¹² Генчев, Ст. Бележки – Георги Раковски и изследването на българската народна култура – В: *Г. С. Раковски. Съчинения*: Т. 4. София: Български писател, 1988, с. 490.

1869

ключовите произведения на котленския автор. Достатъчно е да се посочат автобиографичните му текстове „Три съня“ (1851), „Неповинний българин“ (1854), „Автобиографично писмо до Иван С. Иванов – Кишинев“ (1858), вече споменатото „Житие Г. С. Раковскаго, писано от него самаго“ (1866); първата му печатна книга „Пред-вестник Горскаго пътника“ (1856); първата революционна поема през Възраждането „Горски пътник. Повествователен спев“¹³ (1857) и др.

Едни от най-ранните творби на Г. Раковски са белетристичните миниатюри „Три съня“, написани след заточението на Г. Раковски с баща му Стойко Попович в Цариград. В тях се преплитат автобиографични и фикционални елементи с ясно обособени алегорични образи¹⁴ (на птицата, съня, телескопа). Тези алегии, от една страна, насочват както към възрожденския контекст на националноосвободителната идеология, така и към определен тип публичност, овладяла механизмите на иносказателния тип говорене. А от друга, потенциалът на фигуративния език на сънищата маркира нов тип съзнание на автора, неговото представяне като модерен субект. „В това расстояние неповинний българин виде сос душевно сожаление птици черни и грозни, които нападаха страшно в градищата и селата, ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко и които уподоби на диви гарвани [...] и да се сбият с такава една злоба и ярост, щото страшен вид показваше тая борба и страшни гласове грачеха гарваните с отчайвание“.¹⁵ Подобно на мемоарно-художествените текстове на Г. Раковски публицистиката на Хр. Ботев („Политическа зима“, [„Тая нощ сънувах..“] също е осмислена през алегорията на съня (С. Таринска, Цв. и И. Унджиеви, И. Пелева, М. Калинова¹⁶). Общото между двамата идеолози е конструирането на митологеми и конкретни политически послания посредством притчовото

¹³ По повод 200-годишнината от рождението на Г. Раковски излиза самостоятелно издание на „Горски пътник“ за втори път шест десетилетия по-късно след редактираното от П. Динеков издание: *Горски пътник. Поема*. Под ред. на П. Динеков. София: Народна култура, 1958; *Горски пътник*. Юбилейно издание. Ред. Т. Борисов. София: БИ 93, 2021.

¹⁴ Неведнъж алегоричността на „Три съня“ е повод за тълкуване. Вж. Арнаудов, М. Г. С. Раковски – В: *Български писатели. Живот – творчество – идеи*. Т. 2. София: 1929, с. 644; Аретов, Н. Мотивът за съня в преводната и оригиналната възрожденска книжнина. – В: *Поетика и литературна история*. – София, 1990, с. 102–115; Данова, С. Възрожденският телескоп. Алегии на настоящето. – Достъпно на: <https://bgliteretech.com/vazrozhdenskiia-teleskop-alegorii-na-nastoyasheteto/> (ползвано на 20.04.2021).

¹⁵ Архив на Г. С. Раковски Т. 1. Цит. съч., 1952, с. 510.

¹⁶ „Сънят в текстовете на Ботев е амбивалентно разчетен: или като политически сън, който приспива съвестта на патриотите, заради което е необходим „будилник“ [...] или сънят като утопично място, което позволява изричането на истината.“ – Калинова, М. *Детство и интелектуална история у възрожденските автори*. София: Фондация Литературен вестник, 2012, с. 105.

слово, наситената експресивност, персонафикацията и наличието на негативни образи.

Литературните историци са не по-малко заинтригувани от „Неповинний българин“, също отнесен към автобиографичните трудове на Г. Раковски. Дългогодишният афинитет на М. Арnaudов към творческата биография на възрожденеца подчертава значимостта на този мемоарно-художествен текст в съпоставителен анализ с ранновъзрожденското произведение „Житие и страдания грашного Софрония“, носещо чертите на оригиналната проза¹⁷. Историографският поглед на В. Трайков върху биографията на Г. Раковски е привлечен от разказа за ареста, като отдава значение на фикционалността и едновременно с това на фактологичността на „Неповинний българин“: „В българската литература не съществува по-ярко описание на средновековните методи и условия, които царят в мрачните затвори на Османската империя. [...] Художественото описание на Г. Раковски дава малка представа за това потайно нощно събрание“¹⁸.

На автобиографичната творба „Неповинний българин“ с оглед на опозицията факт – фикция е посветена глава от монографията „Автобиографията, мемоарите и други жанрове“ на П. Стойчева, която прави обстоен аргументиран прочит на романтичните и просвещенски насоки в мемоарното писане. Проблемът е разгърнат през един различен ракурс – съзнателно търсеното доближаване на автобиографията на Раковски до средновековната жанрова традиция на агиографията. Хипотезата на авторката е подкрепена с множество доловени реминисценции с евангелския текст, даващи ѝ повод да направи своите изводи: „Този разказ отчита правилата и границите на агиографското повествование и въпреки че се отклонява или преминава отвъд тях, прави това по начин, който не замъглява съзнанието за жанровата протооснова. [...] Писателят използва жанровата матрица за свои цели, защото носи ясното съзнание за нейната функционалност като формираща текст, натоварен със задачата да утвърждава култ, а култът при Раковски предполага връзка с идеята за нацията“¹⁹. Подобен тип преднамерен авторски подход опримерява какво въображение и майсторство притежават възрожденските автори, създавайки своите автобиографии (С. Врачански, Н. Бозвели, Гр. Пърличев, Г. Раковски, Л. Каравелов и др.). В „Неповинний българин“ ясно са артикулирани модерните идеологически потреби на библейската парадигма.

¹⁷ Арnaudов, М. Раковски и неговите мемоари. – В: Г. С. Раковски. *Автобиография и мемоари*. Съст. М. Арnaudов. – *Българска книжнина*, № 6, с., 1925.

¹⁸ Трайков, В. *Георги Стойков Раковски*. Цит. съч., с. 87.

¹⁹ Стойчева, П. *Автобиографията, мемоарите и други жанрове*. „Неповинний българин“ на Георги С. Раковски и „Спомени от цариградските тъмници“ на Светослав Миларов – жанрови матрици и междужанрови диалози. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, с. 414.

Още с първите редове на „Житие на Г. С. Раковски, написано от него самото“ писателят демонстрира традиционния за XIX век похват на романтичката историографска мисъл:

Най-мъчно нешто на света за едного добросъвестнаго човека е, да говори сам за себе си, а иоще по-мъчно е да пиши сам делата си или житието си. [...] Читател неште види в тая книга някоя си хубаво написана басноповест, сплетена с измислени от остро въображение случки, накичена с любовни и нежни приключения; ни ти пак някакви си големи и извънрядни подвиги, представени искусно и докарани близо до вероятности, не! Такива неща не съдържява тая книга. Тук ся описват истинни събития, познати от голяма част очевидец, и събития такива, които са имали голямо влияние на развитието народнаго ни духа, които вхождат в народната ни съвременна повестност.²⁰

Приведеният цитат спомага да надникнем в повествователните модели, към които българският идеолог се придържа: заявената „обективна“ авторова позиция на „очевидец“, пресъздаващ реалистично „истинни“ събития и разкриващ собствения си живот единствено „ползу роду“. Всъщност именно тази метанаративност ни подсказва една по-високата степен на поетизиране и естетизиране в „Житие на Г. С. Раковски...“. Цв. Раковски предлага прочит как мемоарите осмислят големите сюжети на революционните движения между 1866 и 1876 г.: „Историографията „поправя“ представата на очевидците (свидетелите), че времето е „разбъркано“ или че събитията са безаспектни, приключения“²¹.

Освен автобиографичните съчинения на Г. Раковски, интерес представляват по-малко известните му творби като късите му сантиментални и патриотични стихотворения, акростиховете, различните поетически фрагменти, писани в средата на XIX век. Обнародваните литературни текстове („Похвала села Котла“, „Цветоубрания разних и одбор красноречия“, „За любочъстие“, „Българскому льву“, „Si je pouvais deviner mon avenir“ и др.), заедно с двете редакции на „Горски пътник“, са ценен източник за възможни междутекстови прочити²². Анализирайки поетическия почерк на Г. Раковски, К. Топалов определя стихотворенията „Постъп Български“, „Възхвала на Николай I“, „Напрасно отлъчие от Дакия. 10-го юния 1856. Нещастно възвръщане! От нужда стихотворство. Възвращение българом от бойно поле кримско“ и „Забава в Кубейска карантина“ като „римувани публицистични

²⁰ Архив на Г. С. Раковски Т. 1., Цит. съч., с. 499.

²¹ Раковски, Цв. Образите на Раковски – норми и аберации. – В: *Сред текстовете и емоциите на българското Възраждане. Сборник в чест на проф. Румяна Дамянова*. София: Изток – Запад, 2009, с. 476.

²² Архив на Г. С. Раковски. Т. 1. Цит. съч., с. 563–582.

трактати за съвременното състояние на Турската империя“, а поетическите миниатюри „Непостигнатая любов“ и „О времени“ като наситени с „философски подтекст“²³.

Акrostиховете могат да бъдат отнесени към поетиката на възрожденската даскалска поезия с доминиращите историко-романтически образи и национални мотиви. Често поетът създава стихотворенията си с един нов тип самосъзнание, характерен за модерния тип самопредставяне, впиташ името си в акrostих. В една от трите творби акrostихът „Раковски“ е част от модерния дискурс за женското просвещение и маргиналното място на жените в традиционното патриархално общество:

*Род българский скоро счастлив ще бѣди
Ак учени девици между си види
Кои нежнаго пола да възпитаят
Отечества любов да му внушаят
Всяк е длъжен много да ся старае
Спешно женски пол да ся образовае
Колко полза тогда за нас ще проникне
И просвящене на всякъде ще да бликне*²⁴.

Поезията на възрожденския революционер и интелектуалец е обърната към културните и политическите модели на самоидентификация със славните български корени за език, народ и земя. Въпреки силно артикулираните национално-идеологически ракурси, в цялото художествено, историческо, научно, филологическо и етнологическо творчество на Г. Раковски се срещат подобни текстове като ръкописните акrostихове, които остават встрани от изследователския интерес. Макар да са лишени от високи художествени качества, те се вписват в ранната новобългарската поезия, създадена предимно от светската интелигенция и насочена към поетизирането на просветенските идеи за учението, разсъдъчното начало и едни универсални ценности в духа на европейския хуманизъм.

С оглед на литературното наследство на Г. Раковски „Горски пътник“ е несъмнено най-разпознаваемата му оригинална творба. Тя диалогизира с различни световни образци (Д. Обрадович, Байрон, Велтман, Ал. Суцу, Ал. Рангавис). В резултат от съзнателно обмислената работа поемата се превръща в мощен идеологически конструкт и художествен синтез на освободителната революционна дейност. Незавършеността на творбата всъщност извежда образа на Раковски като поет концептуалист. Неговата поетико-идеологи-

²³ Топалов, К. Раковски – апостол и трубадур на своето време... Цит. съч., с. 17.

²⁴ Архив на Г. С. Раковски Т. 1. Писма и ръкописи на Раковски. Ред. Г. Димов, М. Арнаудов и др. София: БАН, 1952, с. 578.

ческа позиция намира място и в трите редакции на поемата, като първите две имат съществени различия от познатия ни днес последен вариант: „Горски пътник. Спев“ (1854, Котел), „Неповинное нещастно рачитъльство Стоян и Бояни“ (1855, Букурещ) и „Горский пътник. Повествователен спев“ (1857, Нови Сад). На страниците на в. „Дунавски лебед“ е обнародван още един фрагмент, „Отломък от вторая част Горскаго пътника“ (бр. 46, 15 авг. 1861), замислен като продължение.

Поетът умело съчетава художествената образност с излагането на обществено-политически въпроси. Читателят на поемата е изправен пред двойната трудност: от една страна, да разчете изповедния тип поетическо мислене на идеолога чрез преднамерената архаизация на езика и фолклорната стилизация²⁵ в традициите на хайдушката народна песен, а от друга, да вникне в революционната проблематика в духа на романтичката и просвещенската историографска мисъл, повлияна от европейските автори на XVIII век.

Изследователите на поетичното дело на Г. Раковски се обединяват около митопораждащата функция и идеологическите конотации на „Горски пътник“. К. Топалов разяснява инструменталната употреба и „полифоничното многогласие“ на поемата през понятията „художествено-митотворческа роля“ и „институционално-креативна инициатива“, за да обобщи: „Така поезията на Раковски се явява и първият голям пробив в ние-идентификацията [...] отбелязва и същинското начало на художествената българска литература“²⁶. Монографичните наблюдения на К. Станева също разчитат текстовете на възрожденския писател през идеологическия ключ и големия наратив (по Лиотар) за българското, за старинността и древния произход на българите. Раковски „подрежда пъзел, именуван от него „България“ („Велика България“), като мозайката се превръща в монументално пано“²⁷. В тематичния брой на в. „Култура“ „200 години Раковски“ Н. Аретов припомня за идео-

²⁵ Отдавна народните мотиви в поемата са обект на изследователски търсения. Вж. Стоилов, А. Фолклорни разяснения. – В: *Г. С. Раковски по случай петдесетгодишнината от смъртта му 1867–1917*. София: Книга, 1917, с. 223–249; Арнаудов, М. Раковски и „Горски пътник“. – *Сб. БАН*, 1918, № 9; Петканова, Д. „Горски пътник“ и народната песен. – В: *Славянска филология*, 1963, т. 1; Тонов, А. „Горски пътник“ и традициите на българския фолклор. – В: *Български фолклор*, 1976, № 3–4 и др.

²⁶ Топалов, К. *Раковски и Ригас в културно-историческите модели на Балканското възраждане*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2003, с. 8, 43, 158–159. Застъпените тези на автора са разгърнати последователно през годините и обхващат различни ракурси от творчеството на Раковски: Топалов, К. 1) Сюжетен модел на възрожденската поезия. Типология на поетическото мислене. – *Език и литература*, 1975, № 6; 2) Поетът Раковски. – В: *Проблеми на българската възрожденска литература*. София: Наука и изкуство, 1983, с. 88–102.

²⁷ Станева, К. *Апология на българското. Творчеството на Георги Раковски*. София: УИ Св. Климент Охридски, 1996, с. 191.

логическите митопоетични конструкции, около които гравитира поемата „Горски пътник“, припозната като „един от големите възли в развитието на българската национална митология“: „Усилията за реконструиране на един древен български пантеон, много характерни за Раковски, използват различни елементи – общославянски, фолклорни, индийски, християнски.“²⁸

Успоредният на поемата наратив от обширни коментарни бележки „Замечания първия части Горскаго пътника“ (128 с.) е един допълващ текст²⁹, поставящ нови смислови акценти към концептуалното мислене на Г. Раковски. Поетико-идеологическият справочен апарат функционира и като самостоятелен текст, като борави с читателското въображение в един национално-политически план. Просторният коментар провокира патриотичното чувство чрез поляризация на колективните образи (ние и другите, героизма и страданието на българите и демонизирането на властта и чуждите митове), извиква обобщена представа за българския народ и славното минало, подсилва митологичното говорене. Историко-филологическият талант и политическата култура на Г. Раковски му позволяват да изгради сложен и многогласен паралел между поемата и бележките към нея, с които да „разиграе“ различни идентификационни конструкти, заложили във формирането на балканските нации. В коментарите най-отчетливо се забелязва идеологическата тенденция чрез директната аргументирана конфронтация с гръцката идеологема „Мегали идея“:

Гръцкии днешни изтуплени писатели и стихотворци бълнуват и мечтаят големи сънища. Завладение седмохълмия! [...] Цариградските днешни римогърци (Ρωμαιοί) са сбирщина от разни народи. Тиш народност, чест и честолюбие що е не познаят. Тяхната лукавица е прочута на свят, а особито фанариотска. Стара злоба и ненавист са съхранили противу българи, гонят ги с всекия начин и присмейват им се всякояче³⁰.

Безспорно „Горски пътник“ се явява най-зрялата и най-многопластовата творба на Г. Раковски.

Журналистическата дейност на Г. Раковски е отличителен рецептивен маркер за развитието на възрожденската революционна публицистика. Редактираните от него вестници са: на български и сръбски – „Българска дневница“ (1857, Нови Сад, като превод на „Сръбски дневник“ на Д. Медакович), на български и френски „Дунавски лебед“ (1860 – 1861, Белград), на български и румънски „Бъдущност“ и „Бранител“ (1854, Букурещ). Тези издания имат

²⁸ Аретов, Н. „Горски пътник“ на Раковски. Поезия и истина. – *Култура*, април 2021, № 4 (2977), с. 9, 10.

²⁹ За разбирането на „Замечания...“ като самостоятелен текст вж. Николова, Ю. Коментарът на Г. С. Раковски към поемата „Горски пътник“. – В: *Литература и Възраждане*. Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 1994, 205–211.

³⁰ Георги Стойков Раковски. *Съчинения в четири тома*. Т. 1. Проза. Поезия. Под ред. К. Топалов. София: Български писател, 1983, с. 321, 331.

основополагащо място в реторическите и политически стратегии за разрешаването на българския църковен въпрос и „диалогизират“ съвременното с чуждестранния печат³¹. Р. Дамянова спира вниманието си върху един малко проучван паралел между епистоларното и публицистичното наследство на Г. Раковски. В творчеството му „могат да бъдат открити много случаи на почти буквално пренасяне на изрази, нещо като ключови фрази, от писмата и другите му писания“³² – например писмото на автора до Й. Дайнелов (от 21 април 1861) напомня за статията „Позив за народното въстание“ (1862).

Полемичните възгледи и конкретните идейни послания на Г. Раковски изпъкват не само в периодичния печат, но и в някои произведения с публицистично-исторически характер – статиите „Просвета в Турско“, „Пиршество на турски велможи“, „Няколики речи о събитии в България в лето 1853 до лето 1856“ и „Начин французкаго просвещения у Изток“ от „Пред-вестник Горскаго пътника“; така и книгите от 1860 г. „Българский за независимо им священство днес възбуден въпрос и нихна народна църква в Цариград“, „Глас едного Българина“, „Отговор на Богословская гръцка брошура“, „Преселение в Русия, или руската убийствена политика за Българите“ (1861), „Българский вероизповеден въпрос с фанариотите и големая мечтайна идея панелинизма (1864)³³ и др. Публицистично-художественият талант на автора, острият му язвителен език и настойчиво поднесените злободневни политически теми са ефективен способ за подтикване към гражданска отговорност, национална осъзнатост и по-висока степен на критичност у българската и чуждестранната публика. Двете историко-теоретически съчинения „Българский за независимо священство.“ и „Българский вероизповеден въпрос“ са печатани в „Дунавски лебед“ и „Бъдущност“ в най-плодотворните за Г. Раковски години. Тези съчинения дават повод на Т. Жечев да определи българския идеолог като „далновиден теоретик на българската църковна борба, най-видния измежду светските лица“ и по-впечатляващ като писател, отколкото в поетичните и диалогичните му трудове. А също и да проблематизира изобщо в българския контекст ролята на писателя и на историка: „Жалко, че не тази традиция в

³¹ За мястото на Г. Раковски като публицист и за идеологическите послания в контекста на църковно-националното движение вж. Гетова, Е. Георги Раковски – скитникът в езиците на възрожденската преса. – В: *Словесност и литература. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. Е. Мутафов*. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2003, с. 105–111; Данова, Н. „Неистовий Раковски“ [разговор]. – *Култура*, април 2021, № 4 (2977), с. 4–6.

³² Дамянова, Р. *Писмата в културата на Българското възраждане*. Шумен: Глаукс, 1995, с. 86. Продължителните занимания на авторката могат да бъдат проследени и до днес в най-новите изследвания: докладът „Раковски – между писмата и публицистиката“, четен на конференцията „Георги Стойков Раковски – 200 години безсмъртие“, София, 12–13 април 2021.

³³ Жечев, Т. Георги Раковски в унията. Цит. съч., с. 137.

българската историография получи у нас развитие, че историците престанаха да са писатели, а писателите историци и идеолози. В историята на църковната борба по-късно победи изцяло немският педантизъм и ученост за сметка на това неповторимо съчетание между писател и историк.“

Сериозната филологическа и журналистическа подготовка на автора дават основание на изследователите да насочат вниманието си към паметливите текстове, които се вписват в конструирането на българската идентичност и в борбата срещу османската политическа система. Иронично-саркастичният и категоричен тон в публицистичните текстове на идеолога задават един реторичен модел на приемственост, какъвто е яркото присъствие на Хр. Ботев в журналистическото поприще през 70-те години на XIX век. Публицистичната реторика на Г. Раковски е едновременно емоционално наситена и далновидно аналитична. Гласът на автора е „чут“ от К. Станева в „пластиката и наситеността“, в „категоричността на твърденията и остротата на питанията“, в „апокалиптична образност, генерализациите, реториката на изобличението“, визирайки „Пред-вестник Горсакого пътника“ като „високо начало на своята апология на българското“³⁴.

Сборниковият характер на книгата съдържа различни жанрове: публицистични текстове, карикатури и историко-романтически стихотворения („Отлъчие от България на едно разпаленога родолюбца в лето 1853“ и „Спомен месторождения“). „Пред-вестник Горсакого пътника“ сполучливо се включва към енциклопедизма и селективността на възрожденската книжнина, в която именно преобладават подобен тип четива, отговарящи на очакванията на възрожденската публика. Чрез публицистичните си статии³⁵ Г. Раковски дава пространство за изява на публичното мнение, което развълнувано и страстно да се приобщи към пропагандирането на националната кауза. К. Станева прави оригинален и внимателен анализ на политическия трактат „Няколики речи о събитии в България...“, интерпретирайки социалните форми на властта и взаимоотношенията господари – поданици³⁶. Позитивният образ на султан Абдул Меджид, разбира се, е идеологически ход на писателя, с който предлага модел как да мислим по нов начин властническите фигури и как да се отнасяме с тях с променена гражданска култура.

³⁴ Станева, К. *Гласове на Възраждането*. София: Полис, 2001, с. 52, 49.

³⁵ В литературната история тези статии привличат вниманието на М. Арнаудов, П. Динев, Г. Боршуков, Г. Димов, В. Трайков, К. Топалов, К. Станева и др.

³⁶ В „Няколики речи...“ „Идеология и Литература се срещат и отливат в спонтанна литературна интерпретация на разпространените в балканските литератури от XVIII и XIX в. мотиви за просветния монарх, за справедливо обществено устройство...“, „Литературата откровено се стреми да увлече в рационален и културен диалог Властта, да я „завземе отвътре“ (по-точно – „отгоре“), да повлияе върху стратегическите виждания и практическите решения на върховния господар“ – Станева, К. *Гласове...* Цит. съч., с. 67, 66.

1869

Амбициозният импулс на Г. Раковски да издава „Българска старина“ (1865, Букурещ) като периодическо издание затихва и остава само единствен „брой“. В него намират място важни историко-филологически съчинения, разкриващи писателя в неговата оригиналност и многостранна роля („етноформираща, държавностроителна и историко- и художествено-митотворческа роля“³⁷). Един от тези текстове е „Приемуществото българскаго языка над староелинскаго, или истиний състав елинскаго языка“. В него изпъкват не само паметта и възпроизвеждането на една класическа тема, но и наблюдаваме един последователен и аргументиран прочит на Г. Раковски на диалога „Кратил“. Платоновият текст засяга аспекти от философията на езика. В „Кратил“ се наблюдава свободно боравене с множество етимологии без научна стойност за съвременното езикознанието, въпреки че някои от тях „имат общотеоретична стойност“³⁸. В „Приемуществото българскаго языка над староелинскаго, или истиний състав елинскаго языка“ (с. 83–121) Г. Раковски на много места цитира в оригинал „Кратил“ и го коментира, често в обособени графично и композиционно абзаци, озаглавени „Забележка“. Възрожденският автор по-скоро остава на нивото на етимологичните асоциации с цел конструирането на българския митонаратив, отколкото да се интересува от античния текст като Платоново учение за познанието и света на идеите.

Нескритият интерес на Г. Раковски към историята като идеологическа матрица за общи споделени паметни места до голяма степен предполага историчността в писането. Огромен дял от творчеството му заемат историческите съчинения, но дори и в езиковедските, художествените или фолклористичните текстове може да се припознае историка Раковски и ясно заявената му национално-романтическа мисъл. Освен може би най-известното му историческо произведение, принадлежащо към началния етап на българската историография „Няколко речи о Асеню Първому, великому царю българскому и сина му Асеню Второму“ (1860), важно място заемат вече споменатите книги, издадени в Белград „Глас едного българина..“ (1860) и „Българский за независимо“³⁹. В. Трайков подбери и издава в том трети „Историография“ голяма част от трудовете на Г. Раковски с историко-историографска насоченост, но преплетена с етнографска и революционно-политическа тематика: „Народна песен (от 60 години) Индже войвода и кърджалиите“, „Забележка (към народна българска песен от 460 год.)“, „Начало движения католицизма в България“, „Обзор на възток“, „Лекции“, „Кърджалиите“, „Българска старина“, „Писма о днешной Гърции и о славянам в турска Европа“, „Позив към българите за въстание“, „Закон за българските чети“ и др. Издаденият ръкопис „Из Българското възраждане“ е изключително любопитен материал,

³⁷ Топалов, К. *Раковски и Ригас...* Цит. съч., с. 8.

³⁸ Михайлов, Г. *Превод и бележки към „Кратил“ на Платон. Диалози.* София: Народна култура, 1982, с. 601.

който представлява конспект на неосъществен текст³⁹ за литературата, културата и историята на българския XIX век.

В тези съчинения ясно прозира осъзнатият стремеж на българския идеолог към един научен (историко-филологически) подход, следвайки модела на историографския романтизъм на европейската славистика. Чуждоезиковата подготовка и високата ерудиция на Г. Раковски личат от множеството позовавания и цитирания на автори (Ю. Венелин, В. Григорович, А. Гилфердинг, И. Срезневски, П. Шафарик, Й. Хамер, А. Ламартин, Г. Лежан и др.), кореспондиращи с застъпените от възрожденска идеология и имащи отношение по историческите въпроси. Закономерна тенденция в съчиненията на Г. Раковски е част от резюмираните изворови мнения на съвременни и антични автори да не са научно издържани и да са преиначени за целите на националната идеология. Тъкмо употребите на тези източници са ценни като усложнени митоструктури на един (псевдо)историографски разказ.

Освен към историята афинитетът на Г. Раковски към етнографски материали изиграва съществена роля за развитието на фолклористиката през Българското възраждане. Отново през 60-те години е един от най-творческите периоди за автора, в който създава емблематичната си книга „Показалец или ръководство как да се изискват и издирят най-стари чърти нашего бития, языка, народнопоколения, старого ни правления, славнаго ни прошествия и пр. Част първа“ (1859, Одеса). В предговора говори не само историкът, етнографът, но и политикът Раковски именно през националните стереотипи и обръщането на чуждите идеологии.

При конструиране на българската митологема възрожденският интелектуалец усложнява и субективизира обилната историческа, етнографска и лингвистична фактология, осланяйки се на методите на етимологията и селективността. Собственоръчно изкованият от Г. Раковски мит за древността на българския език и минало е така необходимата въобразена книга, която авторът създава, подхващайки различни нейни раздели. Изкушенията пред читателя обаче не се изчерпват с едно фрагментарно и избирателно четене на неговите исторически, филологически, художествени, етнографски, политически съчинения, а предполагат един много по-усложнен и проблематизиращ поглед – „На неми загадки, сфинкси безответни“.

Гл. ас. д-р Андриана Спасова
Институт за литература, Българска академия на науките

³⁹ „В план-конспекта фигурират и точки, по които Раковски, за съжаление, другаде не е писал подробно, като например отношенията му с Иван Бацов и Иван Кишелски, подробности по излизането му от Цариград начело на чета.“ – Трайков, В. Бележки към „Из творческата лаборатория на историка. Отделни бележки. Прошения и писма. – В: *Георги Стойков Раковски. Съчинения*. Т. 3. Под ред. В. Трайков. София: Български писател, 1984, с. 535.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2020 – 2021 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилومتодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2020 – 2021 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2020 – 2021

BOOKS 2020 – 2021

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

АНГЕЛОВА, Анна. **Български старопечатни издания 1806 – 1878 : изследване на колекцията на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 416 с.

ISBN 978-954-07-5052-1.

Книгата съдържа преглед на историята на първопечатните издания в България, както и резултатите от описанието, систематизирането и изследването на този специфичен библиографски комплекс. Стремешът е да се очертае пълна картина на отделните колекции на българска старопечатна книжнина, с по-пълни данни относно нейния обхват, броеве, допечатки, поредност на издания и пр.

АНГЕЛОВА, Милена. **Социалната болест: туберкулозата в България през първата половина на XX век**. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2021, 246 с.

ISBN 978-954-00-0251-4.

Монографично изследване, посветено на историята на социалните политики и обществените здравни практики по отношение на така наречените „социални болести“, и по-специално на туберкулозата в България от началото на XIX в. до 50-те години на XX в.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/3bSsdVt>

АРНАУДОВ сборник. Русе: Лени АН – Том 11. 2020, 308 с. ISBN 978-619-7058-93-2.

Съставители: Велислава Донева и др.

Съдържа доклади и материали на повече от 50 български и чуждестранни учени, представени на XI Арнаудови четения в Русенския университет. Текстове са обединени в разделите: „Михаил Арнаудов – личност, творчество, идеи“, „Фолклор и етнология“, „Културология“, „Литературознание“ и „Езикознание“.

АРХЕОЛОГИЯ на властта: интердисциплинарни диалози. София: Нов български университет, 2020, 210 с.

ISBN 978-619-233-100-9.

Редактори: Богдан Атанасов и др.

Сборникът съдържа текстове, разглеждащи властта през призмата на философията, социологията, политическите науки, медиите, теорията на информацията, литературознанието, историята и археологията.

БОНЕВА, Вера. **Архивът на Петко Р. Славейков. Ръкописно наследство.** София: Фабер, 2020, 302 с.

ISBN 978-619-00-1177-4.

Монография с анотации на Славейковите документи и ръкописи (автографи и писани под негова пряка диктовка), писмата му до други възрожденски и следосвобожденски дейци и черновите на статии и други книжовни материали, които под някаква форма се появяват във възрожденския или следосвобожденския печат.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3eTJgIv>

БЪЛГАРИЯ и българите: бит, душевност, национална идентичност. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2020, 500 с.

ISBN 978-619-201-378-3.

Съставители: Стефан Минков, Тодор Тодоров и Мария Йорданова

Съдържа материали от шестата национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България“, проведена в Шумен през април 2018 г.

БЪЛГАРИЯ – Северна Македония – Словения: Литературният превод в прие-машката култура и в образованието. София: Аз-буки, 2020, 356 с.

ISBN 978-619-7065-36-7.

Съставители: Намита Субиото и Людмил Димитров

Съдържа докладите от международната научна конференция под едноименния наслов, проведена в София през ноември 2020 г. Изследванията целят да се потърсят перспективните концепти за по-тясното духовно сближаване: кои теми, ре-алии и стереотипи са водещи и привличат у другия, кои са естествените пътища за взаимопроникване между близки култури.

БЪЛГАРСКИЯТ Северозапад: транспорт, комуникации и хора от древността до наши дни. София: Тендрил, 2020, 213 с.

ISBN 978-619-91496-2-1.

Съставител: Александър Костов

Сборникът съдържа статии, чиито автори са изследователи от ИБЦТ–БАН, Регионалния исторически музей и Държавния архив в Монтана. Представени са важни за развитието на региона въпроси, свързани с изграждането и използването на сухоземните пътища (шосета и железници) и на първите телекомуникации по примера на телеграфите, разгледана е ролята на река Дунав като важна между-народна артерия и не на последно място е изследвано влиянието на различните въз-можности за комуникация върху живота на хората от региона от Античността до наши дни.

ВАКЪФИТЕ в България. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 470 с.

ISBN 978-954-07-4848-1.

Съставители: Веселин Янчев, Мария Кипровска и Григор Бойков

Сборникът съдържа текстове, които засягат различни аспекти от обширната тема, свързана с вакъфите, както в условията на Османската империя, така и в следосвобожденската история на България.

Свободен пълнотекстов достъп: https://unipress.bg/image/catalog/1pdf/00002_compressed.pdf

ВЕЛИКОВ, Искрен. Музейни репрезентации на Националното възраждане. Образи на наследството. София: Род, 2020, 240 с.

ISBN 978-954-476-085-4.

Монографично изследване, посветено на формите и начините на представяне на Възраждането в българските музеи. Формулирани са нови методи за анализ и наблюдение на музейна експозиция. Разгледани са не само институциите на паметта, но и техните търсения на нови публики, животът им в социалните мрежи, историческите възстановки и мемориалните чествания.

ВОЙНАТА и мирът – минало, настояще, предизвикателства. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 390 с.

ISBN 978-619-208-241-3.

Съставители: П. Ст. Петков и М. Карамихова

Сборникът съдържа доклади от международната научна конференция под едноименния наслов, проведена през юни 2018 г. във Велико Търново.

ДАЧЕВ, Мирослав. Богородичен акатист: слово и образ. Център за семиотични и култ. изследвания, е-издание, София: Алианс Принт ЕООД, 2020, 288 с.

ISBN 978-619-7590-00-5.

Книгата е посветена на иконографията и иконологията на акатистния химн – апотеоз на молитвения и хвалебно-благодарствения човешки изказ в слово и образ. Включва научен текст и албумна част със 180 цветни изображения на акатистни сцени от църкви, манастири и музеи в България и по света.

КЛИМЕНТОВИ четения за млади изследователи. София: УИ Св. Климент Охридски –

Том 2. 2021, 120 с. ISBN 978-954-07-5141-2.

Съставител: Пламена Костова

Сборникът включва доклади на участниците в традиционния научен форум, организиран от Катедрата по кирилометодиевистика на Факултета по Славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, проведен през ноември 2019 г. Статиите на млади изследователи от различни университети и научни институции отразяват тематичното разнообразие на научните им дирения и интереси. Текстовете са фокусирани не само в областта на палеославистиката, а обхващат теми от медиевистиката изобщо.

ПОЛИМИРОВА, Мария. Старопечатните книги в историческия музей в град Гоце Делчев и църквата „Св. Параскева“ в село Скробатно. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 78 с.

ISBN 978-954-07-5100-9.

Книгата хвърля светлина върху духовното и просветно движение в Неврокопско през Възраждането чрез сбирката от старопечатни книги и приписките в тях в Историческия музей в гр. Гоце Делчев и в с. Скробатно, запазени в църквата „Св. Петка-Параскева“.

1869

ПРИПИСКИ в българските старопечатни книги (1806 – 1878). София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ –

Част 2 (1851 – 1865). 2020, 316 с. ISBN 978 954-523-172-8.

Съставител: Росица Кирилова

Книгата съдържа ценни извори за българската история, език, литература и култура през XIX в., които са събрани, описани и анализирани въз основа на старопечатните книги от периода 1851 – 1865 г. Снабдена е със справочен апарат.

РУБАХА, Ярослав. Полското списание „Славянски свят“ за България от края на XIX и началото на XX в. София: Македонски научен институт –

Т. 3. Списание „Славянски свят“ за българските въоръжени сили, икономиката и културата на България. 2021, 331 с. ISBN 978-619-7377-19-4.

Изследването се концентрира върху историята на България след Освобождението, полското славянофилство и балканските теми в полската преса от края на XIX и началото на XX век, разпространена в България.

ТОНКОВ, Тихомир. Търновската община 1763 – 1878 г. Велико Търново: Народна библиотека „Петко Р. Славейков“, 2020, 392 с.

ISBN 978-619-7173-33-8.

Монографично изследване посветено на историята, устройството, функциите, финансовото състояние, развитието и многостранната дейност на Търновската възрожденска община.

ЯНКОВА, Венета. Преводачи на култури. Унгарски свидетелства за Североизточна България от XX век. София: Парадигма, 2020, 256 с.

ISBN 978-954-326-437-7.

Монографията е опит за представяне на фрагменти от образа на България според начина, по който през първата половина на XX в. са ги видели и разбрали унгарци.

MIRABILIA: чудесно и магическо. София: Институт по балканистика с Център по тракология – БАН, 2020, 536 с.

ISBN 978-619-7179-05-7.

Съставители: Ваня Лозанова-Станчева и Валерия Фол

Съдържа докладите от интердисциплинарната конференция под едноименния наслов, проведена през февруари 2018 г. в София.

ИСТОРИЯ / HISTORY

БИЛЯРСКИ, Цочо. Македонският въпрос и ВМОРО: кратък исторически очерк. София: Анико, 2020, 282 с.

ISBN 978-954-8247-48-1.

Кратък исторически преглед за развитието на Македонския въпрос от възникването му до днес.

ВОЙНИКОВ, Живко. Източният въпрос и българското полуосвобождение през 1878 година. Плевен: Еделвайс, 2020, 434 с.

ISBN 978-619-7186-31-4.

Книгата представя задълбочен авторски прочит на исторически процеси и събития, настъпили в резултат на Руско-турската война от 1877 – 1878 г.

ДИМИТРОВА, Снежана. Възстановяване... репарации... гаранции... Франция и балканските славянски държави (септември 1918 – октомври 1920). София: Парадигма, 2020, 704 с.

ISBN 978-954-326-409-4.

Книгата е посветена на френската политика към България и Сърбия за времето от Солунското примирие до закриването на Мирната конференция в Париж. Фокусът е не само върху събитията, но изследва и външнополитическото действие чрез структурнофункционалния анализ на социалнополитическите механизми и емоционалнопсихологическите фактори, които имат определяща роля при формиране на стратегикоикономическите начала на следвоенната дипломация на Третата република.

Второ, допълнено и преработено издание

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3wflaJq>

ДЕЛОТО на Капитан Петко Войвода – исторически и съвременни измерения.

Варна: Тракийски научен институт – Варна, 2020, 288 с.

ISBN 978-619-190-185-2.

Съставител: Геновева Михова

Съдържа докладите от научната конференция под едноименния наслов, проведена във Варна през декември 2019 г.

МИТЕВ, Невян. Кръстоносните походи на Владислав Варненчик от 1443 – 1444 година (По писмени и археологически данни). Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2020, 396 с.

ISBN 978-619-201-445-2.

Аналитично са представени писмените извори и постиженията на историографията за събитията от 40-те години на XV век, като не са пропуснати дори по-слабо познати и малко ползвани исторически извори. В отделна глава са представени издирените в българските земи археологически находки (въоръжение и снаряжение) и нумизматичен материал, както и артефакти от антиосманските военни кампании от 1443 – 1444 г.

НЕШЕВА, Виолета. Мелник. София: Гутенберг –

Т. 3. Манастир „Света Богородица Пантанаса“. Последен пристан и мемориал на деспот Слав от българската царска династия на Асеновци. 2021, 168 с.

ISBN 978-619-176-179-1.

В монографията въз основа на исторически източници и теренно археологическо проучване се разглежда един от емблематичните християнски паметници в Мелник, функционирали почти седем столетия, днес в руини. Важен принос в изучаването на манастирското строителство на Балканите през Средните векове и на неговото развитие през Османската епоха и Възраждането, като същевременно добавя нови детайли в биографията на ктитора.

НИКОЛОВ, Георги Н. и Силвия Аризанова. **Самуилова България в българската историопис: библиография (1945 – 2020)**. София: Македонски научен институт, 2020, 144 с.

ISBN 978-619-7377-16-3.

В книгата е представена библиография от почти 600 заглавия в следните рубрики: 1. Извори; 2. Изследвания (сборници, монографии, студии, статии); 3. Каталози на изложби; 4. Рецензии; 5. Отзиви; 6. Библиографии. Направен е честотен преглед на публикациите на български учени за историята на Самуилова България през последните 75 години. Библиографията е снабдена с подробен именован и географски показалец.

Македонска библиотека № 54

ПЕТКОВ, Димитър. **Политическите процеси в Разград (септември 1944 – януари 1959 г.)**. София: Сиела, 2021, 396 с.

ISBN 978-95-428-3383-3.

Прецизно изследване на историята на Разград от края на Втората световна война до първите години на Студената война.

ПЕТКОВА, Милена. **Между Анатолия и Румелия. Юруците и стопанското райониране на части от Централните Балкани, средата на XV – средата на XVI век**.

София: Гутенберг, 2021, 150 с.

ISBN 978-619-176-182-1.

Изследването представя динамичното взаимодействие с природната среда на юруците – колонизирано население от Мала Азия (Анатолия). Представен е адаптационният им механизъм, чието действие е в основата на установяването на демографски и стопански контрол в новозавладените земи. В съпоставителен план са представени типовете поселения и стопанският им профил, който се оказва водещ за стопанското райониране на тази част от Централните Балкани през разглеждания период.

ПЕТКОВА, Милена. **Централните Балкани и османците. Демографско развитие и аграрна икономика в Източния дял на Тракийската низина през XVI век**.

София: Гутенберг, 2020, 473 с.

ISBN 978-619-176-177-7.

Монографично изследване. Представени са етапите на завладяване на Източния дял на Тракийската низина (територията на някогашните Старозагорска, Хасковска, Новозагорска и Чирпанска каза) от османците – в демографски и стопански контекст (аграрна икономика, поселищна мрежа и гъстота на населението, етно-религиозна структура и миграции на населението).

ПОПОВ, Тервел. **Куберовите българи и техните потомци**. София: Македонски научен институт, 2020, 188 с.

ISBN 978-619-7377-13-2.

Научно изследване по темата и по-специално за заселването на Куберовите българи в историко-географската област Македония през VII в., опитът им да завладеят Солун, сблъсъците с византийската армия, както и тяхната съдба след 718 г.

СОЛЕНКОВА, Любомила. Христо Гандев: житейски път и научно наследство. София: Гутенберг, 2021, 432 с.
ISBN 978-619-176-181-4.

Монографично изследване. Представен е жизненият и научен път на изтъкнатия историк проф. Христо Гандев (1907 – 1987), възлова фигура в българския академичен живот от 40-те до 80-те години на XX в., със силно влияние върху няколко поколения учени.

ТОДОРОВ, Николай. Честни и верни хора. Българската общност в Тулча през Възраждането. София: Гендрил, 2021, 336 с.
ISBN 978-619-91496-3-8.

Проследено е историческото развитие на българската общност в Тулча в периода XV – XIX в., локалните особености, ролята ѝ в отделните аспекти на Националното възраждане, еволюцията и трансформациите, които претърпява. Изследването е базирано на значителен по обем публикувани и непубликувани документи, съхранявани в Български исторически архив и Ориенталския отдел на НБКМ, както и в Османския архив в Истанбул (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi).

ТРАКИЯ през Средновековието и османската епоха. Характер и динамика на селищния живот (XII – XVIII в.). София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 176 с.
ISBN 978-954-07-5068-2.

Съставители: Чавдар Кирилов и Даниела Стоянова
Сборник статии от научната конференция под едноименния наслов, проведена през ноември 2014 г. в София.

ХРИСТОВ, Мануш. Дейности на формирания от българската войска и флота на негово величество по присъединяването (окупирането) на Южна Добруджа през септември – октомври 1940 г. Долна Митрополия: ВВВУ Георги Бенковски, 2020, 149 с.
ISBN 978-954-713-144-6.

Монографично изследване, посветено на военнотехническите аспекти на операцията по заемането на Южна Добруджа. За основна документално-изворова база са използвани фондовете на Държавния военноисторически архив във Велико Търново.

ЧОКОЕВ, Иван. Тъканите от дворцовата църква на столичния Търнов. Материали от разкопките през 1951 г. Велико Търново: Фабер, 2021, 500 с.
ISBN 978-619-00-1272-6.

Изследването представя данни за вложените в тъканите материали, техниката на тъкане и везане, за бродираната украса, за някои конструктивни особености на облеклото, както и възможност да се направи опит за историческа интерпретация на получените резултати. Според данните от Дневника на разкопките, средновековните художествени произведения и публикуваните археологически находки от Европа е определен вероятният вид на облеклото на погребаните в дворцовата църква, неговият произход и датировка. Представени са хипотези за свързването на отделните гробове с различни личности от българската история от края на XIII в. – първите три десетилетия на XIV в.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

АТЕИСТИЧНАТА политика в комунистическа България. София: Нов български университет –

1 част. 2020, 727 с. ISBN 978-619-233-142-9.

Съставител: Живко Лефтеров

Сборник с документи от периода от 1957 до 1970 г., разкриващи методите и резултатите на политиката за „атеизацията“ на българското общество в отделните окръзи/области на страната, различаващи се помежду си както по религиозната принадлежност на своето население, така и по дейността на околните партийни комитети, ръководствата на обществените организации и органите на местната власт. Съдържа богат справочен апарат и въвежда статия от съставителя.

ЕВЛОГИЕВ, ЕМИЛ. Финансирането, отчитането и контролът в Българската Екзархия в Цариград до 1913. София: Бокас, 2021, 96 с.

ISBN 978-619-188-520-6.

Изследването, посветено на 150-годишнината от основаването на Българската Екзархия, засяга малко позната страна от устройството и дейността ѝ – въпроса за финансирането, отчетността и бюджетния контрол на институцията, която до 1913 г. е единствената, която има юрисдикция над всички територии, населени с компактно българско население.

КОНДИКА на Зографската света обител (1734 – 1816 г.). Зографска света обител – Света Гора, 2020, 1168 с.

ISBN 978-954-770-462-6.

Разчитане, набор, превод и коментар: Надя Данова, Кети Мирчева, Димитър Пеев, Олга Тодорова, Светлана Иванова

Изданието прави достъпен важен паметник от XVIII и началото на XIX в. – най-ранната кондика на български език, съхранявана под № 231 в библиотеката на Зографската света обител на Атон. Съдържа богата информация за обиколките на зографските пътуващи монаси (таксидиоти) за събиране на милостиня и контактите им с християните на Балканите и отвъд тях. Паметникът допълва представите за професиите и финансовите възможности на жителите на множество български селища по онова време, както и за комуникационните мрежи. Той предоставя разнообразно градиво за по-нататъшни проучвания в областта на микроисторията, историческата география, историята на българския език, ономастиката и антропонимията. Включва наборен текст, факсимилно издание и превод на кондиката на съвременен български език.

ЛЕЧЕВА, Румяна. В името на Исус. Социалните доктрини и практики на християнските изповедания в България 1879 – 1948. София: Фондация Комунитас, 2021, 526 с.

ISBN 978-619-224-026-4.

Книгата е първи опит в българската историография да се изследва в сравнителен план социалната мисия на трите християнски деноминации – източноправославна, католическа и протестантска през периода 1879 – 1949 г.

Професор д-р архимандрит Евтимий Сапунджиев: живот, църковна и академична дейност (1884 – 1943 г.): сборник по случай 75 години от кончината му. София: Фондация за регионално развитие, 2020, 180 с.

ISBN 978-619-91095-4-0.

Съставители: Димо Пенков, Клара Стаматова и Здравко Кънев

Съдържа материали от конференцията под едноименния наслов, проведена през ноември 2018 г. в Копривицица.

ШАПКАЛОВА, Светла, Магдалена Гарванова, Жоржета Назърска. Опазване на нематериалното културно наследство: религиозните ценности в съвременна България. София: За буквите – О писменехъ – Т. 2. 2020, 402 с. ISBN 978-619-185-423-3.

Основна тема в колективната монография са духовните ценности, като се обсъждат тяхната интерпретация и наличието на ценностна криза; битността им като нематериално културно наследство и конкретно – неговото опазване и съхраняване. Монографията следва интердисциплинарен подход, като съчетава възможностите на социологията, историята, науките за културното наследство, богословието, религиозните изследвания, културологията и биоетиката. Обзорно или конкретно, емпирично или концептуално, включените 12 статии и 2 студии предлагат „моментна снимка“ на ценностите и оценка за тяхната устойчивост, жизненост и възможност да бъдат пренесени от поколенията.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

БОЕВА, Юлия. Прансторически символи в свилениците от Софийско. София: Пропелер –

II част: Изображения. 2021, 361 с. ISBN 978-954-392-633-6.

В книгата се интерпретират изображенията в шевниците като връзка между абстрактния смисъл и видимата действителност (изображенията на Богинята, Птицата, Рогатите глави и Еленицата и др.) и чрез които се представя кръговратът на живота и на времето от раждането до смъртта и пулсацията на вярата в прераждането.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3bv8cnB>

В дирята на засята бразда. Юбилеен етнографски сборник в чест на доцент доктор Маргарита Василева. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 307 с.

ISBN 978-619-245-084-7.

Съставител: Еля Цанева

Сборникът съдържа студии, обединени в разделите „Регионални етнографски терени“ и „Изследвания на старата и нова обредност на българите“.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3tX8FFB>

ЕТНОЛОГИЯ и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19. София: АИ Марин Дринов, 2021, 200 с.
ISBN 978-619-245-094-6.

Съставители: Вихра Баева и Ангелина Илиева

Сборникът е колективен опит за осмисляне и обговаряне на „първата вълна“ на пандемията от COVID-19 и нейните разнопосочни отражения в различни сфери на социалния и културния живот в перспективата на хуманитарните и социалните науки. Участват 14 автори с разностранни интереси и интердисциплинарна специализация в областта на етнологията, фолклористиката, социалната и културната антропология, психологията, теологията и християнската философия, музикологията, медийните изследвания и др. Статиите им предлагат многопосочни и взаимно допълващи се погледи към темата и така очертават една по-обща картина за първите месеци на пандемичната криза в български контекст, с нейните специфики, предизвикателства и последствия.

Свободен пълнотекстов достъп <https://bit.ly/2Rlfsvw>

МИКОВ, Любомир. Приложни символи в българската фолклорна обредност. Сравнителни изследвания. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 222 с.
ISBN 978-619-245-0953.

Сборникът съдържа 12 студии, посветени изцяло на приложните символи в българската фолклорна обредност и на нейните аналози в славянската, европейската и турската традиционна обредност. Обособени са в две части: „Етнокултурна специфика“ и „Етнокултурни сходства и влияния“, към които и Приложение с 90 цветни и черно-бели илюстрации на обредни предмети, ритуали и др.

ПАПУЧИЕВ, Николай. Фестивали. Мрежи. Идентичности. Маскарадните игри в Перник и регионалните им отражения. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 240 с.

ISBN 978-954-07-5134-4.

Книгата представя маскарадните игри не само като част от фестивалната култура, а показва скритите и явните проявления на различни социални отношения, реализирани чрез създаването на културни продукти. Анализът се фокусира върху мястото и ролята на сурвакарските групи като фактор за създаването и прилагането на регионални и национални културни политики, разкрива колизиите между отделните заинтересовани страни в тези полета, търси мястото им в динамиката на миграционните процеси в региона.

По спиралата на познанието. София: Нов български университет, 2020, 316 с.
ISBN 978-619-233-109-2.

Съставители: Магдалена Елчинова и Росен Малчев

Сборник с доклади от научната конференция „Локус и универсум – 20 години по-късно“. Фолклористиката, етнологията и антропологията в съвременния свят“, посветена на 80-годишнината от рождението на проф. дфн Тодор Ив. Живков (1938 – 2001), състояла се през ноември 2018 г. в София.

СТРАНСТВАЩИ идеен по пътищата на хуманитаристиката. Изследвания по фолклористика, културна антропология и славистика. София: АИ Марин Дринов –

Том 1. 2020, 622 с. ISBN 978-619-245-034-2.

Сборникът е посветен на 40-годишната изследователска и творческа дейност на доц. д-р Катя Михайлова – съвременна славистка със значими научни постижения в областта на фолклористиката, културната антропология и етнологията. Публикуваните 81 статии в сборника са обединени в 14 раздела. Сборникът представя съвременните търсения по различни проблеми на фолклористиката, културната антропология, етнологията и славистиката в България и в други европейски страни и с богатата си тематика и интердисциплинарен характер е насочен както към специалисти в областта на хуманитарните и обществените науки, така и към широк кръг читатели.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/2S3O84C>

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АПОСТОЛОВА, Данка. Бургаският език на преселници от Източна Странджа. София: Ес принт, 2020, 283 с.

ISBN 978-619-7121-37-7.

Социолингвистично изследване на източностранджанската преселническа езикова общност в Бургас. Въз основа на оригинален теренен материал върху населението от изходния субстрат са открити и анализирани типологизиращите черти на диалекта. Поставен е акцент върху характерологичните особености на фонетичната система на говора; представени са историческият развой на вокалната система на диалекта, както и нейните характерни морфологични особености.

БРАТАНОВА, Боряна. Английските фразеологични глаголи и българските префигурани глаголи – граматикализация и аспектиалност. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2020, 390 с.

ISBN 978-619-208-233-8.

Съпоставително изследване на английските фразеологични глаголи и българските префигурани глаголи по отношение на процеса граматикализация и функционално-семантичната категория аспектиалност. Установяват се устойчиви модели на съчетаемост между типовете аспектиални значения при разглежданите глаголи в двата езика.

БЪЛГАРСКИЯТ книжовен език в социалните медии – колизии и влияния. Бургас: Бургаски свободен университет, 2020, 212 с.

ISBN 978-619-7126-93-8.

Съставители: Галя Христовова и др.

Сборникът съдържа доклади, изнесени на международната конференция под едновременно название, проведена през юни 2020 г. в Бургаския университет.

БЪЛГАРСКИЯТ език – исторически и съвременни аспекти. Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2020, 245 с.

ISBN 978-619-90884-1-8.

Отговорен редактор: Лучия Антонова-Василева

Сборникът съдържа изследвания на над 40 учени от България, Русия, Полша, Украйна и Румъния, представени на конференцията под едноименния наслов. Материалите съдържат ценни приноси в областта на историята на българския език, етимологията, диалектологията, ономастиката, съвременния български език, фразеологията, лексикографията.

Резюмета на докладите: <https://bit.ly/2ZPe1pC>

ВАСИЛЕВА, Силвия. Текстолингвистични особености на публицистични текстове с икономическа тематика на немски език в сравнение с български. София: УНСС, 2020, 158 с.

ISBN 978-619-232-353-0.

Първо по същността си съпоставително изследване, в което е предложен модел за текстов анализ, който може да бъде използван и за други езици.

ДАНЧЕВА, Надежда. Орографската лексика в микропонимията от Западна България. София: АИ Марин Дринов, 2020, 162 с.

ISBN 978-619-245-068-7.

Обект на изследване в книгата са названията за релефни форми. Лексиката е екскрпирана от близо 100 000 топонима. Анализирани са около 17 000 микропонима и 800 географски апелатива. Специално внимание се отделя на орографските термини и земеписните микропоними, възникнали в резултат на метафоричен пренос. Детайлно са описани речниковите особености на орографската лексика и е проследена топонимизиращата ѝ активност в микропонимията от изследваната област.

ЗАИМОВ, Йордан, Василка Заимова. Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български. Старобългарски паметник от 1015/1016 година. София, АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 160 с. + 11 ил.

ISBN 978-619-245-097-7.

Книгата съдържа предговор за създаването на книгата от Рая Заимова и оценка на тексткритичното издание и неговото място от Георги Николов. Включено е второ (фототипно) издание на изследването на Йордан Заимов върху Битолския надпис на Иван Владислав от 1015/106 г. с реконструкция на текста на надписа, лингвистичен анализ (фонетични, морфологични и синтактични особености), както и значението на надписа като езиков, исторически и културен паметник. Отпечатана е и студията на Василка Тъпкова-Заимова за личността на владетеля и за контекста на създаването на паметника. Поместени са резюмета на руски, френски, немски и английски, приложения на снимки на надписа, както и два отговора на рецензии на първото издание на книгата от 1970 г.

ИЛИЕВА, Мария. **Българинът в своя езиков свят**. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 224 с.
ISBN 978-619-208-237-6.

Монографията анализира фрагмент от езиковата картина на света на българина, който включва представителна извадка концепти от условно наречените зони „Персонали“, „Локации“ и „Ценности“. Анализират се данни от фразеологията, паремиологията, както и данни от свободен асоциативен експеримент, които се коментират съпоставително през езиковото огледало на други славянски езици, най-вече на руски и на полски език. Очертава се българската етнокултурна специфика при възприемането на определени реалии и изграждането на специфични концепти като „мъж“, „жена“, „дете“, „семейство“, „дом“ и „къща“, „село“ и „град“, „път“, „красота“ и „глупост“.

МИЛТЕНОВ, Явор. **Слова от колекцията Златоструй с неизвестен гръцки източник**. София: Авалон, 2021, 252 с.
ISBN 978-954-9704-40-2.

В монографията са разгледани десет средновековни поучения, за които се предполага, че могат да принадлежат на перото на св. Климент Охридски или на неговите последователи. Публикува се и една преработка на слово от старобългарския писател от Х в. Черноризец Петър. Непреводните текстове са проучени като текстология, език и литературни форми.

МИХАЙЛОВА, Боряна. **Метафората в народната географска терминология. Сомантични термини. Съпоставително изследване върху български и румънски езиков материал**. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 270 с.
ISBN 978-619-208-245-1.

В монографията метафоричните народни географски термини (биоморфни, антропоморфни, зооморфни) са разгледани през призмата на съвременните теории за метафората.

СВЕТИ Климент Охридски – пръв епископ на българския език. София: УИ Св. Климент Охридски 2020, 342 с.
ISBN 978-954-07-5097-2.

Съставител: Мария Йовчева

Сборник със статии, посветен на 1150-годишнината от основаването на Българската църква и 150-годишнината от учредяването на Българската екзархия.

СЕДМИ международен колоквиум по старобългаристика. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 304 с.
ISBN 978-954-07-5079-8.

Съставители: Анна-Мария Тотоманова и Татяна Славова

Сборникът включва част от докладите, изнесени на Седмия международен колоквиум по старобългаристика (26 – 28.08.2019 г., София). Съдържа 17 статии на учени от България, Унгария, Чехия, Германия, Русия, Австрия, Италия, посветени на старобългарския език (типологически характеристики, богословска есхатологична терминология, изследвания за глаголицата), българо-руските книжовни връзки (български книжовници в Киевска Русия), библейски книги и апокрифи (южнос-

лавянската традиция на Книга Битие, старозаветни и фолклорни митологеми, етноними в Книги Царства), различни аспекти на книжовни паметници (Пространно житие на Константин-Кирил Философ, Йоан-Златоустов „Шестоднев“, Житие на преподобния изповедник Николай Студит, Житие на св. Петка от Патриарх Евтимий, Йосиф Брадати, Матей Караман).

ТИХОВА, Анета. Лексика за назоваване на средства за мъчение в славянския превод на Пролога. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2020, 198 с. ISBN 978-619-201-449-0.

Чрез прилагане на системен подход се проучва неизследван досега пласт от старобългарската лексика, свързан с назоваване на средства за мъчение в славянския превод на агиографския календарен сборник Пролог, който съществува като два отделни паметника – Нестишен (Обикновен) и Стишен. Названията на средства за мъчение са класифицирани от семантично гледище и според произхода, представени са парадигматичните редове, синоними и дублети; съпоставени са с данните от класическите старобългарски паметници и речниците на старобългарския език. В работата са изяснени синтагматичните отношения на изследваните лексеми с езиковите разпространители отляво и отдясно, разгледана е ролята на контекста и е направен опит за представяне на езиковата картина на света.

ТИХОВА, Анета. Местоименната система в Търновската редакция на Стишния пролог. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2020, 249 с. ISBN 978-619-201-453-7.

В монографията се проучва пълният обем на местоименната система в Търновската редакция на календарния агиографски сборник „Стишен пролог“. Разглежданите местоимения се съпоставят със старобългарското състояние и на фона на историческите промени в говоримия език; примерите се цитират в контекст, като се отбелязва в житието на кой светец или мъченик е засвидетелствана съответната форма, както и датата, на която се отбелязва паметта му.

ХРИСТОВА-ШОМОВА, Искра. Охридски миней. Първа част. София: УИ Св. Климент Охридски, 2121, 536 с. ISBN 978-954-07-5095-8.

Книгата съдържа наборно издание на първата част (септември – декември) на ръкописа от 1435 г., съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, изследване на палеографията, правописа, езика и състава, на текстовете на службите, на паримииите и на проложните четива в тях. Поместен е речник-индекс на Молебния канон към Богородица от св. Теостирикт, както и инципитариуми на песнопенията по жанрове.

ЦИБРАНСКА-КОСТОВА, Марияна. Прохирон / Закон градски. Юридическото наследство на православното славянство. София: Валентин Траянов, 2021, 346 с. ISBN 978-954-9928-84-6.

Съдържа наборно издание на Прохирона по Иловичкия препис от 1262 г. – най-стария запазен славянски превод, превод на съвременен български, кратък речник на думи и изрази. В уводните думи са проследени историята на паметника и на изследванията за него, структурата и някои от езиковите особености на текста.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

БОЕВ, Христо. Различната Добруджа в литературата между войните. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2020, 298 с.

ISBN 978-619-201-458-2.

В книгата се разглежда един важен аспект от периода на румънското владение на Добруджа (Южна Добруджа) – начина по който присъства в румънската литература (художествена и публицистична) в периода между Първата и Втората световна война.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/2SUFpCI>

БЪРЛИЕВА, Славия. Кирилометодиевски мотиви в латинската и гръцката книжнина. София: Кирило-Методиевски научен център –БАН, 2021, 176 с.

ISBN 978-954-9787-43-6.

Монографията е посветена на темата за националните идентичности с различните пътища на „присвояване“ на кирилометодиевската традиция в Западна Европа – чрез фаворизиране и дори идеологизиране на определени моменти от културата и легендата за славянските апостоли. Книгата завършва един мащабен научен проект, изследващ културно-религиозните и философските аспекти на средновековните славянски литератури и техните съвременни проекции.

ИВАН Вазов и Константин Величков – във и отвъд Христоматията. София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 324 с.

ISBN 978-619-7372-27-4.

Съставител: Бисера Дакова

Сборник с научни изследвания, представени на конференцията под едноименния наслов, проведена в София през 2015 г.

ЛИТЕРАТУРНАТА периферия: памет и употреби. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 360 с.

ISBN 978-954-07-5115-3.

Съставители: Ноemi Стоичкова и др.

Сборник с доклади от международната научна конференция в памет на изтъкнатия български литературовед проф. Никола Георгиев, проведена в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през ноември 2019 г. Текстовете са обединени в разделите: „Интелектуалецът и маргиналията“, „Динамиката център – периферия“, „Столици – провинции“, „Извеждане от периферията“, „Идеологически употреби и периферия“, „Паметта отвъд периферията и комично и периферно“ и „Комично и периферно“.

ПРЕВОДЪТ между конюнктурата и мисията: посттоталитарни стратегии за представяне на чуждите литератури в България. София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 340 с.

ISBN 978-619-7372-26-7.

Съставители: Йонка Найденова и др.

Сборник с доклади от конференцията под едноименния наслов, проведена в София през октомври 2017 г. с участието на изтъкнати учени, университетски препода-

1869

ватели и издатели. Изследователските теми имат широк диапазон – от теоретическите основи и методологическите принципи на компаративистиката, през творческата лаборатория на преводача до актуални практически въпроси, свързани с превода на художествена литература и нейното издаване. Приведени са и примери за преориентирането на преводите от „конюнктура“ към „мисия“, за стратегии в избора на чужди автори и заглавия и тяхното разпространение в България.

РАДОСЛАВОВА, Дилияна. Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар. София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 292 с. + 16 ил. ISSN 1314-4170.

Монографията обхваща историята на 307 ръкописа от книжовните центрове в българските земи, тяхната специфика като книги; характеризира се репертоарът и неговото създаване спрямо традицията и новите преводи. Прегледът на наследството на книжовниците и създаването на школи показва основни тенденции на литературата и културата през XVII в.

Поредица *Studia mediaevalia Slavica et Byzantina*, 6

СПАСОВА-ТОПУРОВА, Андриана. Антични реминисценции във възрожденската книжнина. София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 456 с. ISBN 978-619-7372-28-1.

Изследване в полето на българската литературна история, което в голяма степен променя представата за присъствието на Античността в книжнината на българския XIX век. Обхванен опит да се проследи и анализира рецепцията на античното наследство в педагогическата книжнина от епохата на Възраждането. Стремелжът към максимална изчерпателност и усилието за систематизация на мащабния емпиричен материал въвежда в научна употреба непроучената досега българска история на Найден Геров, която е запазена в ръкопис. Специално внимание заслужава сюжетът с превода на Неофит Рилски, преписа на Кирил Рилски и публикуваната от Йоан Емануилович книга „Басни Есопови“ (1852).

ИЗКУСТВО / ART

БУРАДЖИЕВ, Костадин и Любен Досев. Игнат Куков: моите щастливи години с музиката и с тамбурата. Пловдив: Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство, 2020, 131 с.

ISBN 978-954-2963-70-7.

В монографията е застъпена не само житейската история на Игнат Куков, но и неговият творчески и изпълнителски път, изявите му в България и в чужбина, наградите и отличията, както и част от репертоара му на тамбурист. В книжното тяло са включени и няколко солови хора по музика на Игнат Куков и „Средногорската тройка“, създадена от него, Васил Милев и Георги Гардзаров.

ГЕНОВА, Ирина. Българската перспектива към художествената култура отвъд Желязната завеса през 1960-те години. Поглед към Франция. София: Нов български университет, 2021, 208 с.

ISBN 978-61-9233-149-8.

Монографията изследва рефлексите на българските художници към художествените процеси във Франция през 60-те години на XX век, както и отразяването им в специализирания печат в България. Посредством конкретни случаи – участия в международни арт форуми, размяна на изложби, примери от визуалната култура на всекидневието – е изявена културната динамика на десетилетието.

ДИМИТРОВА, Лаура. Постмодерни тенденции в българското текстилно изкуство. УИ Св. Климент Охридски, 2020, 384 с.
ISBN 978-954-07-5034-7.

На първо място в изследването е изтъкнато мястото, което българският художествен текстил заема още от 60-те години на XX век на световната арт сцена. Разгледани са постмодерните тенденции, които присъстват в различна степен и по различен начин в творчеството на съвременни художници текстилци с водещата идея за синхронното им възникване в българското, европейското и световното изкуство.

ДРАГАНОВА, Росица. Музиката в българското училище в края на XIX и началото на XX век. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2020, 212 с.
ISBN 978-954-8594-00-4.

Книгата е посветена на формирането и спецификата на музикалнопедагогическата практика в България след Освобождението. В изследването не само се разкриват и преосмислят процесите в музикалното образование, но и се актуализира знанието за динамиката на българската музикална култура в разглеждания период. Включени са подобрани нотни примери, документални и портретни фотографии, както и биографични сведения и коментари за ролята на 32 дейци на българската музика и просвета от периода.

КОЛАРОВА, Злателина. Акомпанияторите на Пловдивското музикално училище: историческа панорама. Пловдив: Ракурс, 2020, 80 с.
ISBN 978-954-8852-98-2.

Първи по рода си опит за събиране на историята на една слабо позната част от културната и образователната история на град Пловдив.

КОЛЕВА, Дияна. Художественото наследство на Пенчо Георгиев в българската сценография от 20-те и 30-те години на 20. век. София: Булгед, 2020, 141 с.
ISBN 978-619-188-449-0.

Проучване върху едно от знаковите имена в българското изкуство от периода между Първата и Втората световна война.

КОЛЕВА, Ирина. Панчо Владигеров: 13 март 1899 – 8 септември 1978: нотография, дискография, био-библиографски указател. Шумен: Регионална библиотека „Стилиян Чилингиев“, 2019, 132 с.
ISBN 978-954-2936-51-0.

Био-библиографски справочник.

1869

НИКОЛОВА, Румяна. **Модел на функциониране на българския театър в периода 1944 – 1989 година.** София: Петко Венедиков, 2020, 288 с.
ISBN 978-619-7469-12-7.

Първо по рода си научно изследване върху културната политика към театъра по времето на комунизма в България и наложената цялостна смяна на съществуващия театрален модел в страната след радикалния политически обрат през есента на 1944 г. Детайлно е проучен и описан процесът на идеологическо дисциплиниране и трансформация на театъра в политически пропаганден институт на базата на огромен масив от документален материал.

ПОПОВА, Жана Тодорова. **Медийните биографии на естрадните музиканти в България след 1989 г.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 112 с.
ISBN 978-954-07-5084-2.

Монографично изследване за медийното присъствие и отразяване на изпълнителите на „естрадна“ и „популярна“ музика в периода на прехода към демокрация след промените през 1989 г. в България.

ПЪТЕШЕСТВИЯ. Изкуствоведски четения 2020, модул „Ново изкуство“. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2020, 502 с.
ISBN 978-954-8594-99-8.

Съставители: Ингеборг Братоева-Даракчиева и др.

Сборникът включва докладите от ежегодната международна специализирана конференция на Института за изследване на изкуствата при БАН. Текстовете изследват различните интерпретации на пътуването в съвременното изкуство, представено чрез различни артистични практики, жанрове и творби. Авторите са изследователи от различни хуманитарни области като история и изкуството, теория и история на архитектурата, музикология, драма и театър, кино, културология, фолклор и др.

ПЪТЕШЕСТВИЯ. Изкуствоведски четения 2020, модул „Старо изкуство“. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2021, 372 с.
ISBN 978-954-8594-98-1.

Съставители: Емануел Мутафов и Маргарита Куюмджиева

Сборникът съдържа докладите от провела се през 2020 г. конференция, посветена на пътуването като явление и неговото отражение в изкуството и културата. Авторите са изявени учени от България, Гърция, Румъния, Русия, Ливан, Сърбия.

ТЕКЕВ Георги. **Майсторските класове и школата Кабаиванска.** София: Нов български университет, 2020, 170 стр.
ISBN 978-619-233-144-3.

Книгата е посветена на 20-годишната история на международния майсторски клас на Райна Кабаиванска.

Шамлиев, Георги. **Претворяване системата на Й. Й. Фукс от „Gradus ad pagnassum“ в българската образователна и научна литература.** Пловдив: Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“, 2020, 244 с.

ISBN 978-954-2963-62-2.

Монографично изследване.

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

РЕЧНИК на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI век). София: Наука и изкуство, 2021, 336 с.

ISBN 978-954-02-0351-5.

Под редакцията на Диана Благоева и Сия Колковска

Речникът документира най-новите попълнения в българската лексика – най-актуалните лексикални единици, отразяващи обекти и явления в живота на българското общество.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2020 – 2021

PERIODICALS 2020 – 2021

Архивен преглед. Държавна агенция архиви. Гл. ред. Пламка Бошнякова. ISSN 0204-8132.

2020, № 1: Ставрева, Р. и С. Бончева. Германският пълномощен министър в София (1913 – 1915) д-р Густав Михаелес (Dr. Gustav Michahelles), 195–198; **Кисъев, В.** Библии на османотурски и арменотурски език в Държавен архив – Смолян, 199–207; **Чакърва, Кр.** Архивният фонд на Сава Константинов Чукалов в Централния държавен архив, 207–213; **Тодорова, А.** Архивният фонд на Православен духовно-просветен енорийски център „Св. Възнесение Господне“ при катедрален храм „Св. св. Кирил и Методий“ в Държавен архив – Бургас, 214–218.

2020, № 2: Славов, И. Летописни бележки за борбата на българското население от с. Скалица, Ямболско, под ръководството на свещениците и учителите срещу дейността на гръкоманите в селото през втората половина на XIX в., 53–60; **Георгиева, Г.** Народният съд и съдбата на варненските журналисти след 9 септември 1944 г., 60–67; **Събева, М.** Данаил Бекяров и участието му в прилагането на Крайовския договор, 68–79; **Петрова, Р.** Европейската архитектура на град Кюстендил от Освобождението до 1944 г., 80–87; **Папазова, И.** Документални следи за унгарското присъствие във фондовете на Държавен архив – Шумен, 88–94; **Петрова, П.** Архивни документи свидетелстват за посрещането на първия български княз Александър Батенберг в Ловеч, броени дни след като стъпва на престола, 95–100; **Емилова, А.** Архивният фонд на Павел Илиев Иванов в Държавен архив – Монтана, 101–104; **Георгиева, В.** Фондът на Николай Казаков – принос към историята на автомобилния спорт в България, 105–107.

Балканистичен форум/Balkanistic Forum. Югозападен университет „Неофит Рилски“ –Благодеевград. Гл. ред. доц. д-р Петър Воденичаров. ISSN 1310-3970.

2021, № 1: Kondrasheva, A. and St. Parastatov. The Process of Westernization of the Balkans after WWII: The Cases of Greece and Bulgaria, 21–34; **Solakoğlu, M. S. and B. Hergüvenç.** Turkish Historiography on the Forced Migration of the Turks of Bulgaria to Turkey of 1989, 74–83; **Nazarska, G.** Opportunities for an Academic Career of Women Scientists at the Bulgarian Academy of Sciences (mid. 1940s – 1980's), 120–137; **Siedlecka, S.** The

Institutionalization of the Bulgarian Circus between 1944 and 1957, 165–178; **Luleva, A.** The Bulgarian International Tourism during Late Socialism – between the Class-Party Ideology and the Economic Interest, 207–226.

Свободен онлайн достъп: <https://blacksearegion.files.wordpress.com/2021/03/knowledge-and-ideologies.-europe-and-the-black-sea-region-after-world-war-ii.pdf>

Балканско езикознание/Linguistique balkanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2020, № 2: **Targomanova, E.** and **B. Mihaylova.** Is There a Balkan Type of Pluperfect?, 187–198; **Stachowski, M.** Slavic Languages in Contact, 6: Napaх Legomena, Consonant Harmony and Reflexes of -g- in Turkish Loanwords in South Eastern Bulgarian Dialects, 199–210; **Пенкова, П.** Кондиционал в буквалном переводе XV-ого столетия „Слов против ариан“ Афанасия Александрийского, 211–228; **Домосилецкая, М.** Наименования дубов в зоне албано-греческих контактов на юге Албании (Химара), 229–236; **Kocheva, A.** Bulgarian Equivalents of Culinary Lexical Balkanisms, 237–244; Макарецев, М., И. Седакова и Т. Цивьян. Московская школа балканской лингвистики: основные вехи, 245–264; **Плотникова, А.** Лексические обозначения балканских персонажей народной мифологии в этнолингвистическом словаре „Славянские древности“, 265–279; **Henzelmann, M.** and **G. Mitrinov.** Lexikalische Einflüsse auf die Mundarten von Chloi (Komotini/Griechenland) und Gorni juruci (Krumovgrad/Bulgarien): kontrastive Betrachtungen zu Isotopien im Bereich der Gesundheitsterminologie, 280–299; **Конѐр, Д.** Двужычье владов Сербии: анализ спонтанного полилога на L1, 300–322; **Novik, A.** Medicinal Herbs in Folk Medicine of the Aromyns in Malovishta (North Macedonia): Ethnolinguistic Studies, 323–332; **Chivarzina, A.** Color Terms for Blue in the Balkan Languages, 339–347.

Резюмета на статиите на английски език: <https://ibl.bas.bg/iblapp/archive.php>

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Анелия Касабова. ISSN 1310-5213.

2020 № 4: **Джакова, Н.** Музеят и срещата с публиката в епохата на интернет. Социалните медии като споделено място за диалог, 543–557; **Ненов, Н.** и **С. Трифонова-Костадинова.** Недостъпни музеи? Общуване с аудитория и представяне на наследства, 558–574.

2021, № 1: **Димитрова, П.** Съседът – близък или безразличен: някои проблеми при общуването между млади учени по примера на академичната мрежа „Border crossings“, 7–23; **Наумович, Сл.** За „трикстерите“, първоп-

роходците и „тотемните предци“: спомен за Асен Баликси (1929 – 2019) и подхода към визуалната антропология, която той възпяваше, 24–45; **Илиев, И.** Ранните години на Ал. Фол: критична дистанция и интелектуална независимост, 46–67; **Хепнер, Х.** и **Р. Прешленова.** Две гледни точки към историята и историците по време на преход, 68–78; **Казер, К., Кр. Попова** и **А. Касабова.** Историята, етнологията/антропологията между Запада и Изтока, 79–99; **Георгиев, Г.** и **Д. Ангелова.** Жизненият свят на гагаузите от гр. Ямбол. Част 2. Идентификационните стратегии като всекидневен групов опит, 100–118; **Скумов, М.** Защитната преграда на източния морски бряг в Анхиало в османотурски документи от 17 – 19 век, 119–133.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Т. Александрова. ISSN 0005-4283.

2020, № 4: Антонова-Василева, Л. Към проблема за разграничаването на диалектите на близкородствени езици на лексикално равнище, 13–25; **Гаравалова, И.** Застъпници на праславянските съчетания **tj*, **dj*, **kt*’ и палатализационни промени на съгласните *m*, *ð*, *k* и *g* във фонетичната система на говора на село Речане, Призренско – нови данни, 26–38; **Митринов, Г.** Българският преселнически говор на с. Мусабейли, Одринско, 39–49; **Кирилов, К.** Архаични особености на царибродския говор и народни рецепти от Царибродско, 50–61; **Андрей, Д.** Към въпроса за българското етническо малцинство в Олтения, Румъния. Езикът на свиничаните като етнографска група на българския народ, 62–75; **Кочева, А.** Към характеристиката на смесения език на виенските българи от второ поколение, 76–81; **Ушева, К.** Исторически развой на старобългарска етимологична гласна *λ*(*ia*) в диалектите от южната част на ятовата изоглосна зона, 82–88; **Стефанов, С.** Една особеност в описанието на местните традиционни костюми, направено от администрацията в Шуменската околия през 1888 г. (върху материал от Архив 427 л. 68а – 80а), 89–103; **Александрова, Т.** Грешки при употребата на възвратните притежателни местоимения, 104–106.

2021, № 1: Чаралозова, К. Категорията вид на глагола и методически аспекти на преподаването ѝ в българските училища зад граница, 13– 21; **Антонова-Василева, Л.** Необходимост от подбор и адаптация на текстовете за изучаване на българска литература в чужбина, 22–35; **Манова, Р.** и **Е. Хаджиева.** Междукултурно общуване и равнопоставеност между участниците в българския диалог, 36–64; **Цибранска-Костова, М.** Светът на монахините по лексикални данни, 46–64; **Митринов, Г.** Има ли „помашки говор“ в България?, 65–82; **Георгиева, Цв.** Названия на жената роднина в българския език, представени в хетеронимни редове, 83–94; **Миланов, Вл.** Неподходящи лексикални употреби в публичната реч, 95–102.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezic.eu/archives.html>

Български език и литература. МОН, Гл. ред. проф. д-ни Маргарита Георгиева. ISSN 0323-9519.

2020, № 6: Иванова, Д. За възрожденските разговорници: рецепция и спомоществователи, 559–568; **Добрикова, М.** Статутът на собствениците имена от гледна точка на етнофразеологията, 569–576; **Kolpakova, A.** Russian Proverbs about Love and their Paremiological Reflection in Bulgarian and Polish Cultures, 577–584; **Пацева, М.** За акцентуването при сложните съществителни имена в българския език, 585–598; **Рикев, К.** В търсене на новите български културни герои в чужбина, 610–622; **Кокудева, Р.** Проявления на страшното в чешки и български фолклорни приказки, 623–635; **Христов, А.** Стихотворенията в проза на Христо Смирненски, 637–646; **Владиминова, Б.** Еротизации на женските коси в цикъла „Царици на нощта“ на П. К. Яворов, 647–654.

2021, № 1: Симеонова-Конах, Г. За ранните преводи на разказите на Йордан Йовков и тяхната рецепция в полския културен контекст, 9–19; **Tsaralunga, I.** South Slavic-Ukrainian Phonetic and Graphic Variability in Religious Monuments of the 14th – 15th Centuries, 20–35; **Тилев, Е.** Времето като абстракция – аспекти и проблеми на темпоралността в лингвистичните изследвания, 36–48.

2021, № 2: Дейкова, Хр. Към изворите на българските думи в „Български етимологичен речник“, 127–133; **Ershova, N.** About the Syntactic Structure of Bulgarian Proverbs and English Proverbial Parallels to Them, 134–139; **Алипиева, А.** Творчеството на Георги Караславов по време на комунистическия режим. Пътят от реализма към социалистическата конюнктура, 157–176; **Димитрова, М.** Диалогът Гундрум – Вазов. Издателски (ре)конструкции, 177–191; **Спасова, А.** „Аргорос за учителката“. Рада Киркович и фигурата на Найден Геров, 192–208.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-и Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2021, № 1: Куюмджиева, Св. Българска музика извън българските зами: молдавски музикални ръкописи, 3–30; **Кръстев, П.** Процеси на развие и промяна във фолклорната музика от Югозападна България, 49–69; **Симитчиев, А.** Ембиънт музика – източници на звуков материал и средства за третирането му, 70–94.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2020, № 2: Sukarev, V. The Representation of the Mentality Image of the Bulgarians during 15th – 17th Centuries in Bulgarian Historiography, 293–303; **Йорданов, Д.** Словенска етнографска карта на българските земи от XIX век, 312–328; **Симеонова, Ю.** Българският преход в съвременните учебници по история и цивилизации, 329–337.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Годишник на Регионален исторически музей Пазарджик. Гл. ред. проф. д-р Красимира Табакова. ISSN 1314-2038.

2020, 11: Венедикова, К. Меден съд с надписи, посветени на старейшината на табашкия еснаф и на кадията на Пазарджик, 9–22; **Арнаутов, А.** Стенописната жилищна украса в Пазарджик през XIX век, 23–41; **Петрова, В.** Сюжетни линии, посветени на Дионис, при атическата червенофигурна керамика на обект „Аджийска воденица“, 42–52; **Прокопов, И.** Имитации на бронзови монети от типа „Стримон/Тризьбец“, открити в Пазарджишко, 53–66; **Йорданова, М.** Лицата зад маските. Структура на обредната роля на (обреден персонаж) в маскарадните игри – с. Варвара, Пазарджишко, 67–78; **Куманов, М.** Изгубената битка на цар Борис III срещу Кимон Георгиев, 79–107; **Христов, Д.** 100 години от убийството на Михаил Такев – министър, политик, държавник, 108–123; **Риндова, Б.** Страници от живота на свещ. Борис поп Харалампиев и наследниците на Харалампиевия род, 124–137; **Тодорова, Л.** Кръстове-енколпиони и процесийни кръстове от фонда на РИМ – Пазарджик, 138–147; **Иванова, Н.** Музикално дружество „Маестро Георги Атанасов“ – Пазарджик – сто години от основаването, 148–150.

Журнал за исторически и археологически изследвания. Отг. редактор: проф. дин Иван Русев. ISSN 1314-748X.

2020, № 2: Петков, Д. Културната памет като „инсталирана памет“. Културната памет като инструмент за политическа власт, 6–27; **Кулиш, С.** Константин Доганов – биографичен очерк, 28–39; **Параскевов, В.** Обществено-политическият живот в Шумен/Коларовград (1949 – 1956 г.), 40–51.

Свободен онлайн достъп: <https://bit.ly/3yiVbHj>

Известия на държавните архиви. Държавна агенция архиви. Отг. ред. доц. д-р Михаил Груев. ISBN 0323-9780.

2019, 117: Груев, М. Екологичните протести в България: русенски и софийски животописи, 3–26; **Антонова, В.** Зараждане на гражданското общество в България (1987 – 1989), 27–64; **Мигев, Вл.** Управляващите в България срещу дисидентското движение (1986 – 1989), 65–73; **Баева, И.** Българските специфики на раждането на гражданското общество, 74–83; **Марчева, И.** Първият автентичен граждански протест в България в края на социализма, 84–97; **Методиев, М.** Неуловимата природа на русенските протести, 98–106; **Шуманова, Сп.** Екологичната защита на град Русе в българо-румънските отошения, 107–133; **Антонов, Л. и Пл. Атанасов.** Телексите с гриф „За служебно ползване“, 134–160.

2020, 118: Николова, Д. Документи в Държавен архив – Варна за построяването на храма „Света Петка“, 25–45; **Тодоракова, М.** Дневникът на подпоручик Асен Кехлибарев от Балканските войни, 46–240; **Георгиев, Л.** Издигането на историята на летеца Стоян Стоянов – „Ние бранихме тебе, София“ като текст и развитие, 257–298.

Известия на Института за български език. БАН, Институт за български език. Отг. ред. Максим Стаменов. ISSN 0323-9934.

2020, 33: Stamenov, M. Quo vadis, Bulgarian studies: Prof. Machiel Kiel on Bulgaria and Bulgarians. Part II., 7–71; **Сотиров, П.** За някои българо-полски паралели в областта на разговорната лексика, 72–104; **Мичева, В.** Диастратика и диахрония. Промени в лексиката на средновековни български ръкописи, 105–130; **Митринов, Г.** Поясените думи в среднородопските възрожденски писмени паметници с гръцко писмо (Особености и тенденции в речниковото вариране), 131–165; **Кирилова, Й.** Стратегии и тактики в инаугурационните речи на българските президенти (Ритуалът в политическия език), 166–188; **Панчев, И.** Степен на проява на признака при превод от руски (върху оценъчни прилагателни от оригиналния текст на „Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков и неговия превод на български и на английски), 189–211; **Давитков, И.** Процеси в адаптацията на имената на българите в Цариброд (Сърбия), 212–242.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://ibl.bas.bg/izvestiya/bg/>

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. И. Тодев. ISSN 0323-9748.

2020, № 3: Овчаров, Н. и Д. Стоименов. Средновековната крепост и манастир Урвич край София в светлината на български и западноевропейски извори, 5–38; **Димитров, А.** Българският национален въпрос: поява, характер, състояние, перспективи, 39–80; **Мучинов, В.** Холерните епидемии по българските земи през 60-те и 70-те години на XIX век и мерките на османската власт за ограничаване на тяхното разпространение, 81–112; **Тукусер, Й.** Проекция на метамодерен метод за изследване на глада в Бесарабия през 1946 – 1947 г., отразена в историческата живопис, 113–161.

2020, № 4: Златанов, А. „Отел Ламбер“ и конверсията на политическия агент Михаил Чайковски, 5–33; **Александрова, М.** Популярната градска музика в България от 20-те години на XX век, 34–71; **Борисов, Т.** Българо-хърватски спортни контакти (1941 – 1944), 72–86; **Якимова, И.** Концепциите за българската геополитическа преориентация на Запад след 1989 г., 87–141; **Сукарев, В.** Постъпването на архива на Райчо Николов в Регионален исторически музей – Пловдив. Принос към ранната история на музейния фонд, 159–184.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2020, № 6: Пенджекова-Христева, Р. Принос към културната история на Източна Румелия (из епистоларното наследство на фамилията Богориди), 551–562; **Тепавичаров, В. и Н. Жечкова.** Комшулукът (културно-историческото наследство на толерантността и съжителството), 563–572; **Григорова, И.** Задграничното строителство на „Техноекспортстрой“ през 60-те – 80-те години на XX в., 589–607; **Борисов, Д.** Синурнамето на Кричим от средата на XV в., 608–630.

2021, № 1: Бойков, Гр. и Пл. Митев. Документални свидетелства за годината на раждане на Васил Левски, 8–27; **Найденев, И.** Свищовските търговци предприемачи през Възраждането: опит за просопографски портрет, 28–46; **Маркова, М.** Поглед към българите през призмата на едно учебно пособие от началото на XX век – „Картини от общата география“ на Иван Хоич, 47–59; **Дюлгерев, Н.** Бонифас дьо Монфера и действията му на Балканите, 60–82; **Филипова, Н.** Държавата и временно работещите в Либия българи през 70-те години на XX век, 83–98.

2021, № 2: Сукарев, В. За деня на раждане на Васил Левски, 119–127; **Мухова, Св.** Нови данни за дялгерите, работили в Копривщица през XIX век, 128–148; **Кривошиева, Й.** Фабрика „Адрокс & Алсайт“ – основоположник на пасмантерийната индустрия в България, 149–164; **Самуилова, С.** Българо-американски контакти в сферата на образованието и науката след края на Студената война, 177–187.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/history/archive/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Редактори: проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2020, 6, № 2: Юлдыбаева, Г. В. и Ханова, Г. С. Башкирският мифологическик баит „Сак-Сук“ и сказки, легенди болгарского народа, 21–26; **Робов, М.** Градоустройството в югоизточната част на Трапезица в светлината на новите проучвания, 37–48; **Милева, С., М. Асенова, Е. Петров и В. Гяурова.** Геймифицирани приложения за София, популяризиращи културно-историческото наследство на столицата, 49–63; **Сотирова-Вълкова, К.** FAIR принципи за дигитални хранилища: Същност и приложимост към обекти на културното наследство, 64–76; **Коев, Е.** Новооткритата скална църква в приземната част на манастирския комплекс „Кръщелнята“ от Ивановските скални манастири, 77–86; **Радева, Ж.** Книговедска характеристика на просветните издания от старопечатната колекция на читалище „Надежда“ – Велико Търново, 95–114; **Георгиева, В.** Използване възможностите на новите технологии за съхраняване и популяризиране на тракийското културно наследство, 131–142; **Вълчанова, П.** Възрожденското културно-историческо наследство на Велико Търново в историческата литература (историографски очерк), 155–179; **Петров, М.** Диалекти и използване на чужда графична система в компютърно опосредстваната комуникация (Изследване на базата на примери в социалната мрежа „Фейсбук“), 180–194; **Николов, К.** Типология на фолклорните фестивали и принципи на дигиталната им конверсия, 195–203; **Вълев, И. и Р. Бинева.** Забравеното знание – общарски инструменти от старо време, 204–234.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/?l=bg>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2020, 3: Къосев, А. Въображение и справедливост, 3–26; **Папучиев, Н.** Смяната на имената като сюжет в киното от периода на Прехода и след него, 27–64; **Стойчева, Св.** Николай Райнов – Рабиндранат Тагор: диалози, 65–89; **Бенбасат, А.** „Камъни“ – опит за коригиране на една печатна грешка, 90–101; **Кирилов, Н.** Между тревожността и интимното. Драматургията на Михаил Величков, 102–113.

2021, № 1: Колев, М. Преживяването на природата във „Ферма в Сертон“ на Матвей Вълев, 52–59; **Миткова, В.** Българският женски периодичен печат от края на XIX – началото на XX век (поглед към „домакинските“ издания), 60–83; **Русева, В.** Опит в жанровата генеалогия на прозата. Повествованията на Любен Каравелов, 84–122; **Арегов, Н.** Завладяването на Търново като митичен сюжет, 123–143.

Любословие. Факултет по хуманитарни науки на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Ред. проф. д-р Николай Димков. ISSN 1314-6033.

2020, 20: Станчева, Р. Л. Сравнителното литературознание във времето на интердисциплинарността. Балкански примери и световни възможности, 41–59; **Протохристова, Кл.** „Прометейта“ на Смирненски – един компаративистичен казус и неговите методологически импликации, 108–120; **Чавдарова, Д.** Темата за града в лириката на Христо Смирненски и Александър Блок, 121–134; **Игов, А.** Цитирацията модернизъм и неговият адски град: случаите на Т. С. Елиът и Гео Милев, 135–147; **Шимоник, Д.** Разрушение родового космоса в болгарской и русской литературах второго десятилетия XX века, 161–174; **Серафимова, М.** Писателят като художник. Картини от българската литература, 187–207; **Почева, Н.** Архетипни образи на жената в българския модернизъм и иконографията на сецесиона – образът на Саломе, 208–224; **Димитрова, А.** НРБ, ГДР, СССР: Небитието на химните в битието на спомените, 244–267; **Цанева, Ст.** Именник на българските ханове. Книжовен паметник от езическата епоха?, 268–279; **Зографова, К.** Първите българки пътешественички, 280–286.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://www.shu.bg/faculties-fhn/publications/lyuboslovie/>

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2020, № 4: Малинова, М. Извори и историография за българо-китайските отношения по време на Студената война, 4–16; **Вачева, Кр.** Търговията през Второто българско царство, 17–31; **Александрова, Е. и Кр. Ковачев.** Васил Левски в Македония – митове и реалности. 32–41; **Кривошиева, Й.** За хляба, хлебопекарите и фурните в Пловдив (1890 – 1912 г.), 42–62; **Танев, Ст.** Етническият популизъм в Република България: Предпоставки, същности и резултати, 63–96.

2021, № 1: Младенов, Р. Духовно-религиозната обстановка в България през XIV в., 25–48; **Петкова, Б.** Избирателно законотворчество в Царска България, 49–54; **Хаджийски, И. Ст.** Македонска държава, нация и език съществуват от 1945 г. насетне, 55–62.

Проблеми на изкуството/Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. доц. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2020, № 3: Николова, К. Театърът в България: акценти, 12–19; **Йорданов, Н.** Танзимат и театър в Османската империя. Българската ретроспектива, 20–26; **Попилиев, Р.** Драмата „Самодива“ на Петко Ю. Тодоров, 35–41; **Денчев, П.** Пространството като територия на съпротива, 42–47.

2020, № 4: Гаджева, К. По въпроса за появата и развитието на фотографската теория в България, 3–8; **Петкова, Н.** Визуалната памет за стара София в няколко фотографии от архива на Националната библиотека, 9–16; **Митева, М.** Фотографията като документ. Временна скулптура и празнична украса за 1 май 1945 г. в София, 30–37.

2021, № 1: Досева, И. Ранновизантийски капители от Епископската базилика на Филипопол, 3–12; **Трифенова, А. Ф.** Икона на св. Анастасия Фармаколитрия с осем житийни сцени от 1789 г., 13–24; **Бойкина, Д.** Няколко мощехранителници от XIX в. и златарството в Пазарджик, 25–36; **Тончев, С.** Стефанос К. Никитас – късновьрожденски зограф и духовник от Тракия, 37–50; **Йончева, В.** Църквата „Св. Богородица Живоносен източник“ в квартал Подуяне, 51–62.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Николина Бурнева. ISSN 2367-8585.

2020, № 2: Кирилова, В. Функционална субституция на неафрикатен с африкатен обструент в устната практика на френския и българския език, 127–135; **Димитрова, И. Д.** За някои случаи на езикова интерференция при деца билингви (с български и английски) и чужденци (с първи език английски), изучаващи български като втори език, 136–144; **Райкова, А.** Някои наблюдения върху усвояването на евиденциалността в българския език като втори от носители на английския език, 145–157; **Рацеева, Е.** Универсалное и национално-специфическое в руских, болгарских и румынских пословицах с компонентами *добро–зло, лучше–хуже, хорошо–плохо* и их синонимами, 165–179; **Домбровска-Каминска, А.** За някои славянски заемки във Вилнюския речник, 180–191; **Обретенова, М.** Интерференцията в контекста на книжовните езици (на базата на историята на българския книжовен език до края на XIV век), 192–201; **Хубенова, М.** Дидактически измерения на межкултурната литература, 202–215; **Георгиева, М.** Когнитивни аспекти на изреченската дефиниция, 216–222; **Гецов, А.** Атрибуция, предикация, апозиция. Втора част, 223–233; **Везиров, В.** Изкуството твори мир по време на война. Стенописите на Александър Божинов в Свищовска-та стопанска академия, 234–240.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Славянски диалози. Списание за славянски езици, литератури и култури. Филологически факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Гл. ред. **Жоржета Чолакова.** ISSN 1312-5346.

2019, 24: Кацарска, М. и С. Гупта. Златю Бояджиев и рецептивното поле през социализма, 35–57; **Липчева-Пранджева, Л.** По следите на четенето... Списание „Жената днес“ в едно десетилетие (1960 – 1970), 58–71.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://dialogi.uni-plovdiv.bg/>

Сборник Тракия. Тракийски научен институт – филиал Хасково. Отг. ред. Димитър Шалапатов. ISSN 1312-1979.

2020, 10: Райчевски, Ст. Учредяването на Екзархията и прогласяването на независимостта на Българската църква, 7–25; **Елдъров, Св.** Българската уния и нейните духовни водачи, 26–45; **Райчевски, Ст.** 80 години от възвръщането на Южна Добруджа, 46–59; **Павлов, Пл.** Момчил – владетелят и защитникът на Родопите и Беломорието, 60–76; **Гаренов, К.** Балканската война: кал, „емиши“, гороломно ура след падането на Одрин, 77–86; **Кънев, Н.** Основни етнодемографски промени на Балканите през епохата на Великото преселение на народите (IV – VII в.), 87–103; **Куманов, М.** и **Д. Костадинова.** Борбите на българите в Източна Тракия в началото на 20 век, 104–113; **Шалапатов, Д.** Чобанкьой – селото на тракийската амазонка Мара Михайлова, 114–118; **Граматинов, Г.** Свещеник Иван Бонев, село Покрован, Ивайловградско, и участието им в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание, 118–135; **Черванюк, К.** Интернираните тракийски българи из островите на Бяло море и Тесалия през 1923 – 1925 година от гръцките военни и административни власти, 136–155; **Марева, Т.** Катина Коруева (Стрезова) – първата ученичка от Ахъчелебийско в Одринската гимназия, 156–169; **Узунова, Кр.** Българското управление в Беломорието (1941 – 1944), 170–181; **Петрова, Зл.** Първите биографи на Капитан Петко Войвода, 182–189.

Свободен пълнотекстов достъп: http://macedonia.kroraina.com/tr/trakija_10_2020.pdf

Старобългаристика/Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. **Светлина Николова.** ISSN 0204-4021.

2020, № 4: Крысько, Вл. *Мучение Ирины:* оригинал и перевод, 3–26; Чернышева, М. И. Византийские *Лексиконы* и ранняя славянская переводческая деятельность, 26–46; **Карпенко, Л. Б.** Глаголица и Символы веры: к вопросу о христологическом содержании первой славянской азбуки, 47–70; **Минчев, Г.** Дѣдъ / дѣдьць / *djed*. За титулатурата на босненския ересиарх, 71–80.

2021, № 1: Иванова, Кл. Материали към каталожното описание на ръкописи, ексцерпирани за *Biblioteca Homiletica Balcano-Slavica* (BHomBS). I. *Триоден панигирик* от Хилендарския манастир № 190, 3–36; **Burlacu, С.** The Rendering of Infinitival Constructions in the Psalter Text: Greek to Slavonic, and Slavonic to Romanian, 37–56; **Мирчева, Б.** За преписите на *Похвално слово за Кирил и Методий*, 57–76; **Афанасьева, Т. И.** К истории Преславской книжной школы: фрагмент сочинения Иринея Лионского *Против ересей* и статья *Против ариан Григория Богослова* в *Изборнике* 1073 года, 77–92; **Петров, И. П.** Два термина за духовни видения в *Житието на св. Антоний Велики* и старобългарските му преводи, 93–110; **Накова, М.** Словообразователната категория *Nomina diminutiva et meliorativa* в български ръкописи от XIV век, 111–128; **Марински, И.** За сходството между ръкопис *Cod. D. Slavo 7* и *Зайковския требник*, 129–136.

Съпоставителноезиковедение/Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“.
Гл. ред. проф. **Петя Асенова. ISSN 0204-8701.**

2020, № 2: Вучева, Е. Сложните форми на глаголните времена – пресечна точка на темпоралност, аспектиалност и модалност (по наблюдения върху българския и романските езици), 30–41; **Кръстев, Н.** Аспектиалните характеристики на залога в индоевропейското семейство. Кратка панорама. Праиндоевропейски и анатолійски езици. (Част I), 42–60; **Димитрова, Цв.** Отново за историческия развой на конструкциите за бъдеще време – по корпусни данни, 61–78; **Парашкевов, Б.** Немски шивашки и текстилни термини в българския език, 72–94; **Славова, М.** Езикови бележки върху носията на нестинарите, 95–103.

2020, № 3: Трифонова, Й. Пресечни точки между българската и чешката синхронна лексикология през втората половина на XX век, 21–42; **Дукова, У.** Етнолингвистичен поглед към едно семантично поле: - *ие*. *(s) *ken*- ‘появявам се в голямо количество, започвам’ (и за малките на животни и деца), 43–47; **Стефчева, Р.** Така да се каже или както се казва и проблемът за избора на езиковите ресурси (Върху материал от българския и сръбския език), 48–65; **Кръстев, Н.** Аспектиалните характеристики на залога в индоевропейското семейство. Кратка панорама. Праиндоевропейски и анатолійски езици. (Част II), 66–85; **Стоянова, Ю.** Залогови значения в ранните детски изказвания и абстрактното понятие ‘субект’ на изречението, 86–102; **Генова, Д.** Лъжа, измама, подвеждане и още, 103–117.

Частичен онлайн достъп до статиите: <http://bit.ly/2PvAvGC>

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Венета Савова. ISSN 2534-9473.

2020, № 12: Крейчова, Е. Някои специфики при преподаване на български език като чужд (с акцент върху лексиката и фразеологията), 22–29; **Gapsa, M.** Kralj Matjaž gre v tuje kraje in spremeni ime... Analiza poljskih in bolgarskih prevodov izbranih Cankarjevih novel, 30–40; **Питова, К.** Речеве потрети на македонските политици Зоран Заев и Никола Груевски, 47–57; **Христов, А.** Стихотворенията в проза на Антон Страшимиров, 69–80; **Димитрова, Д.** Към въпроса за френските и немските резултативни инфинитиви и лингвистичните им съответствия в българския език, 81–90; **Давидкова, Хр.** Текстовата традиция на старобългарския превод на *Слово за Усекновение на Йоан Кръстител* (ВНГ 859)/ 124–140.

2021, № 13: Петров, И. П. Помислите (λογισμοί) в житието на св. Антоний Велики и славянските му преводи, 19–36; **Тодорова, Т.** Страхът от съществуването и екзистенциалният избор в романа „Катафалка, два носорога“ (2017) от Петър Крумов, 51–63; **Krejčí, P.** Топонимни компоненти в номиналните колокации във фразеологията на български, сърбохърватски и чешки език, 64–77; **Demelová, J.** Linguistic Typology in Kinship Terminology of Western and Southern Slavic Languages, 78–89; **Hristova, Y.** A Comparative Study of some Iranian and Bulgarian Festive Traditions: Worship of the Sun Deity, 97–107; **Русева, М.** Южна Америка: Рефлексии на авантюристичния опит, 127–144.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/>

Anthropology. Journal for Sociocultural Anthropology/Антропология. Списание за социокултурна антропология. Ethnology and Balkan Studies Department, South-West University „Neofit Rilski“. Ed.-in-Chief: Ana Luleva. ISSN 2367-573X.

2020, 7: Троева, Е. Конверсия и локална общност, 5–15; **Петрова, И.** От занаятчийската стока до бутиковия продукт: производството на ръчен хляб – между българските традиции и глобалните концепции за здравословно хранене, 16–30; **Маринова, М.** Сватбеният туризъм в градска среда в България в началото на XXI век. Състояние и перспективи, 31–46; **Воскресенски, В.** Паметници за политическите репресии в България (1944 – 1989): между колективната травма, културната памет и наследството, 47–75; **Василева, Д.** Калоферската дантела: материални и социални технологии. Създаване на дантеленоиндустриалното училище в Калофер през 1910 г., 76–97; **Izdimirski, M.** The Rainbow in Bulgarian Folklore and Some Gender Issues, 98–117; **Fol, A.** Technology and Music: Ethical and Moral Issues, 118–127; **Манова, А.** Ню ейдж като поле в културната антропология на XXI век: подстъпи, дебати, контексти, 128–151.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://anthropology-journal.org/wp/>

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: Daniel Vachkov. ISSN 0204-8906.

2020, № 1–2: Стоянов, В. Культура кумано-кипчаков Восточной Европы. Очертание проблемы, 3–30; **Georgieva, S.** How Valid Were the Marriages of Medieval Bulgarian Rulers, 31–51; **Стоилова, Т.** Торжественное российское посольство в Константинополе после Кючук-Кайнарджийского мира 1774 года. Организация поездки, 52–72; **Radosavljević, N. V.** Kyrillos, the Metropolitan of Belgrade (1825 – 1827), 73–93; **Simow, M.** Die nachrichtendienstliche Tätigkeit der russischen Donauarmee am Vorabend des russisch-türkischen Befreiungskrieges 1877 – 1878, 94–121; **Тортика, М. В.** Динамика Австро-Российских отношений в оценках болгарских социал-демократов (конец XIX – начало XX ст.), 122–145; **Миколенко, Дм.** Провозглашение независимости Болгарии 22 сентября 1908 г. в оценках историографии Российской империи, 146–158; **Gyudurov, D.** Bulgarian Hashish Smugglers in the Eastern Mediterranean (1919 – 1940), 159–196; **Kandilarov, E. and K. Soyung.** Bulgaria and the Korean War (1950 – 1953) through the Bulgarian State and Military Archives, 245–266; **Georgieva, M.** Development of Agricultural Activities in Bulgaria in the Conditions of Euro-Integration Processes (1989 – 2007), 267–279.

2020, № 3–4: Parvev, I. Russland und die Orientalische Frage (1688 – 1878) Zwischen „Formal“ und „Informal Power“ auf dem Balkan, 3–21; **Никифоров, К.** Балканы между войнами и миром в Новое и Новейшее время, 22–32; **Гусев, Н. С.** Болгария и болгары в восприятии русского общества в годы Первой мировой войны: от непонимания к замалчиванию, 33–51; **Grigorova, D.** Russophobia Rossica, 52–71; **Marcheva, I.** Bulgarian-Russian (Soviet) Relations between Mythologization and Remythologization at the End of the 20th and the Beginning of the 21st Century, 72–104; **Plić, Sl.** The Emergence of Turkish Ĥurūfism in the 15th Century Anatolia and its Reflection in the Early Ottoman Literature, 105–113; **Altınöz, I.** The Kalebends of Varna Fortress Confinement in the Second Half of the 18th Century: Prisoners and Dungeons, 114–160; **Koyuncu, A.** The Emergence of the Pomaks in the Ottoman Sources and Etymology of the Term Pomak, 161–236; **Matias, I.** The First Ukrainian Diplomatic Representation in Bulgaria: till the Beginning of the Institutional History of Ukrainian-Bulgarian Relations, 237–257; **Buzhashka, B.** The Bulgarian Church Representation in Istanbul after Lifting the Schism in 1945, 258–272.

Ethnologia Bulgarica. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. ISSN 1311-0918.

2021, 7: Parusheva, D. Description of Images – Images of Description, 3–13; **Nenov, N.** Traces of the Heroic Time: the Well of Angelush and the ‘Radetzki’ Steamship, 14–25; **Gavrilova, R.** Food and Public Life: Encounters in the Holiday, 26–42; **Bolgurova, R.** Corporate Christmas: „My Party is Much Better than your Party“, 43–61; **Karakusheva, Sl.** Memory Practices and Memory Politics in the Town Fest of Dzhebel, 62–76; **Armenta, I. and V. Barova.** The Social Dynamics in the Construction of the Other: Young Adults’ Perceptions of Youth Subcultures and Cultural Diversity, 77–94; **Ivanova, M.** Between Specifics, Stereotype and ‘Adoption’ of the Other’s Garment, 95–108.

Études balkaniques. Institute d’Études balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raïa Zaimova. ISSN 0324-1654.

2020, № 3: Muchinov, V. „Our Village Was Proclaimed a Town“: Granting of Urban Status to Major Settlements in Stara Planina Region in the Third Quarter of the 19th Century, 467–480; **Vaseva, V.** Funeral and Commemoration Ceremonies for the Sovereign Families in Bulgarian Cities after the Liberation, 481–499; **Gergova, L. and Y. Gergova.** The Town Holiday: Rituals, Images and Contexts, 500–514; **Yordanov, Kr.** Orthodox Christians with Special Obligations in the Balkan Town. Urban Voynuks and Falconers in the 16th Century, 515–538; **Andonova, P.** The Role of Sofu Mehmed Paşa’s Complex in the Urbanization and Establishment of Sofia as an Administrative Centre in Rumeli, 539–562; **Nazarska, G.** Women Honorary Citizens in the Social Space of Sofia (First Half of the 20th Century), 563–578; **Eldarov, Sv.** The Mountain and the City. Sofia in the Development of Bulgarian Mountaineering (1895 – 1912), 579–605; **Simov, M.** Sofia – Mobility, Automobilization, and Living Environment in the 1960s and 1970s, 606–625; **Levkova-Muchinova, M.** The Bulgarian Economic Elite in Plovdiv in the 19th Century (Social and Property Profile of a Plovdiv Family), 626–639; **Dikin, G.** Jewish Education in Plovdiv during the 1920s (Based on the Records of the Plovdiv Jewish School Board), 640–653; **Bogdanova, Zl.** ‘Europe’ and the ‘Balkans’ – Images and Narratives in the Cultural Strategy of „Plovdiv – European Capital of Culture 2019“, 654–669; **Vassileva, E.** Protestants in a Balkan Town: the Activities of the American Missionaries among the Bulgarians in Bitola (19th – Early 20th Century), 670–693; **Petrov, B.** The Anti-Urbanism of Serbian Collaborators in the Second World War, 694–708; **Balcheva, A.** Zagreb in Bulgarian Literature during the First Half of the Twentieth Century, 709–718.

2020, № 4: Shumanova, Sp. The Issue of the Environmental Protection of the City of Rousse in the Bulgarian-Romanian Relations, 793–827; **Gogiashvili, E.** Drachen- und Riesengestalten in georgischen und bulgarischen Volksmärchen, 828–847.

2021, № 1: Nistor, I. Romanian Plenipotentiary Ministers and Consuls in Bulgaria during the Second World War, 5– 34; **Georgiadi, C., T. Neofytou, V. Papanikolaou and M. Schopoulou.** From Invisibility to Visibility. Biography as a Historical Source for the Rise of the Actor's Profession in Greece (from the 19th Century to the 1930's). Theoretical Aspects, European Encounters and Biographical Genres, 35– 64; **Marre, S.** La formation de la population du Pirée au XIXe siècle, 65–86; **Pavlikianov, C.** Unknown 19th Century Athonite Poem about a Quarrel for Land and Cholera, 87–139; **Lazăr, Gh.** Social Life and Family Relations in the Testaments of Wallachian Merchants (18th C. – Early 19th C.), 140–168.

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2021 г.

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Мария-Лия Константинова БОРИСОВА. Семиостилистични кодове в романа „Възвишение“ на Милен Русков в културен контекст. София, 2021.

Иван Велчев ВЕЛЧЕВ. Литературата в дигиталния свят. Как дигиталните технологии променят общуването с текста. София, 2021.

Венера Росенова ДИМИТРОВА. Синтактични и прагматични особености на диалогичното единство въпрос – отговор. София, 2021.

Божидарка Илчева ИВАНОВА. Гадателните книги като извор за българската народна култура през Средновековието (XI – XIV век). София, 2021.

Борислава Ивайлова ИВАНОВА. Аспекти на политическото в творчеството на Исмаил Кадаре и Орхан Памук. София, 2021.

Христиана Николаева КРЪСТЕВА. Словоред на въпросителните думи в българското изречение. София, 2021.

Симеон Славчев МИХАЛКОВ. Младежки социолекти в балканските езици. София, 2021.

Веселка Христова НИКОЛОВА. Изкуство и внушение. Психология на сугестивните и автосугестивните модели на художествената творба. София, 2021.

Мария Георгиева РУСЕВА. Поетика на пътя в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век. София, 2021.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Десислава Пламенова АЛЕКСАНДРОВА. Художественото образование през 21 век – състояние и перспективи. Съвременни тенденции в структурата на учебното съдържание (у нас и в други страни). София, 2021.

Горанчо Яким АНГЕЛОВ. Зурнаджийската традиция в Република Македония. София, 2021.

Ангел Юлиянов АПОСТОЛОВ. Военно-политически аспекти на отношенията НАТО – Русия (1992 – 2002 г.). София, 2021.

Емилия Станиславова БОЯДЖИЕВА-ПЕЕВА. Нематериално културно наследство – жива практика и системи за вписване на елементи: Примерът на маската. София, 2021.

Невена Людмила ГЕОРГИЕВА. Отражения на идеи и тенденции от модернизма и постмодернизма върху европейския визуален театър в началото на XXI век. София, 2021.

Димитър Георгиев ДОБРЕВ. НАТО и гръцко-югославските отношения (1952 – 1967). София, 2021.

Любен Димитров ДОМОЗЕТСКИ. Стенописи в България в периода на византийска власт (XI – XII век). София, 2021.

Ангел Калинов ЗЛАТКОВ. Българските дипломатически представителства в Османската империя (1896 – 1902). София, 2021.

Надежда Пламенова НИКОЛОВА. Феноменът на преславската керамика. София, 2021.

Ивайло Цветанов ПЪРВАНОВ. Дигитален атлас на българския танцов фолклор. Зони на разпространение според теренните проучвания в етнохореологията. София, 2021.

Павлина Христова ОБРЕТЕНОВА. Изследване на иновативни визуални медии в психологията на творчеството. София, 2021.

Виктор Иванов ПАВЛОВ. Цифровите технологии в ювелирното изкуство. София, 2021.

Петя Стоянова ПАЧКОВА. Гражданско поведение на българите по време на прехода. София, 2021.

1869

Делян Иванов РУСЕВ. От средновековна България към османска Румелия: Нов поглед към османската историко-наративна традиция от XV – началото на XVI век. София, 2021.

Нина Иванова РУСЕВА. Цветът в скулптурата, като творчески процес на художниците от 80-те години на XX век и началото на XXI век в Европа и България. София, 2021.

Малинка Георгиева СТАМАТОВА. Православие и народна традиция (България – Сърбия, втората половина на 20 век). София, 2021.

Елица Георгиева ТЕРЗИЕВА. Особенности на методологическата система в изследователската практика на Дора Валие. София, 2021.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2021 г.

Антропониими и антропонимни изследвания в началото на ХХІ век

Международна ономастична конференция онлайн

Секция по ономастика на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

20 – 22 април 2021 г. – София, онлайн

30 доклада

Програма: <http://e-onomastics.blogspot.com/2020/07/xxi.html>

Априлското въстание 1876 година: исторически и историографски аспекти

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания при БАН, Сдружение „Български музеи“ и Исторически музей – Панагюрище

12 – 13 май 2021 г. – Панагюрище

40 доклада

Програма: <https://museumpan.com/programa-za-nacionalna-nauchna-konferenciya>

Българското управление във Вардарска Македония (1941 – 1944)

Кръгла маса

Институт за исторически изследвания при БАН и Македонски научен институт

19 април 2021 г. – София, онлайн

8 доклада

<http://www.mni.bg/2021/05/19411944.html>

Българистиката извън България: академични поколения и диалози

Международна онлайн конференция

Съвет за чуждестранна българистика

20 май 2021 г. – София, онлайн

7 доклада

Програма: <https://bit.ly/3ugWt2p>

Георги Стойков Раковски – 200 години безсмъртие

Научна конференция с международно участие

12 – 13 април 2021 г. – София, онлайн

31 доклада

Програма: <https://bit.ly/3yF5HZW>

XXVII Епископ-Константинови четения

Научна онлайн конференция

Факултет по хуманитарни науки към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”

20 май 2021 г. – Шумен, онлайн

17 доклада

Програма: <https://bit.ly/3fmj89l>

X Дриновски четения

Балканите в международните отношения: от Късната античност до епохата на глобализацията

Международна научна онлайн-конференция

Център по българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“ и Исторически факултет на Харковски национален университет „В. Н. Каразин“, Институт за история на Украйна при Националната академия на науките на Украйна, Комисия на историците на Украйна и България, Научно дружество по история на дипломатията и международните отношения, Институт за балканистика с Център по тракология и Институт за исторически изследвания при БАН

30 – 31 март 2021 г. – онлайн

81 доклада

Програма: <https://bit.ly/34nk19W>

Етнография на бедствията

Международна научна конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

11 – 12 май 2021 г. – София, онлайн

39 доклада

Програма: <https://bit.ly/3oT7DsZ>

За силата на познанието и любовта към науката

Национална научна кръгла маса в чест на 65-годишнината на доц. д-р Еля Цанева

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

10 февруари 2021 г. – София, онлайн

17 доклада

Програма: <https://bit.ly/3wyLDGv>

Иван Теофилов – поет на града и на света

Кръгла маса, посветена на 90-годишнината от рождението му

Институт за литература при БАН

27 май 2021 г. – София, онлайн

13 доклада

Изкуство и контекст

Седма младежка научна конференция

Институт за изследване на изкуствата при БАН

3 – 4 юни – София, онлайн

33 доклада

Програма: <https://bit.ly/3fNQflw>

Кирило-Методиевски четения

Катедра „Кирилометодиевистика“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

14 – 15 май 2021 г. – София, онлайн

27 доклада

Програма: <https://cyrillomethodiana.uni-sofia.bg/>

Класика и съвременност в българската литература за деца

Национална научна конференция, посветена на 140-годишнината от рождението на Стилиян Чилингиров, 130-годишнината от рождението на Константин Петканов, 100-годишнината от рождението на Борис Априлов, 100-годишнината от рождението на Добри Жотев, 80-годишнината от рождението на Иван Цанев, 70-годишнината от смъртта на Асен Разцветников

Секция по Нова и съвременна българска литература към Института за литература при БАН

20 май 2021 г. – София, онлайн

18 доклада

Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век

Международна научна онлайн конференция

Кирило-Методиевски научен център при БАН

26 – 28 април 2021 г. – София, онлайн

39 доклада

Запис на конференцията: <https://bit.ly/3yELjYU>

Международната годишна научна конференция

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

14 – 15 май 2021 г. – София, онлайн

60 доклада

Програма на конференцията: <https://bit.ly/3vq8SCx>

Запис на конференцията: <https://bit.ly/3fmgznA>

Мемориална конференция за доц. д-р Борислав Георгиев (1958 – 2020)

Департамент „Нова българистика“ и Югоизточноевропейски център за семиотични изследвания при Нов български университет

27 март 2021 г. – София, онлайн

10 доклада

Програма: <https://bit.ly/3vpqn5V>

Местни общности, културни наследства и музеи

Международна онлайн конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН и Нов български университет

25 – 26 февруари 2021 г. – София, онлайн

25 доклада

Програма: <https://bit.ly/3oPgKLo>

От традиционна към интерактивна лингвогеография

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН
Международна научна конференция по случай сто и десетата годишнина от
рождението на проф. Стойко Стойков (1912 – 1969)
28 – 29 април 2021 г. – София, онлайн
23 доклада
Програма: <https://bit.ly/3un3SNE>

Целият свят е превод / All the world is translation

Международна научна конференция, посветена на осемдесетгодишния юбилей на
проф. Александър Шурбанов
Катедра „Англицистика и американистика“ към Факултета по класически и нови
филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
23 април 2021 г. – София, онлайн
22 доклада
Запис на конференцията: <https://bit.ly/3foeEyQ>

Mirabilia: времена, пространства, митове

Трета интердисциплинарна конференция
Институт за балканистика с Център по тракология при БАН
8 – 9 юни 2021 г. – София, онлайн
26 доклада
Програма: <https://bit.ly/3oMrR7X>

Symposion: Емил & приятели

Международна онлайн конференция, посветена на 60-годишнината на Емил Ив.
Димитров
Българско философско общество
21 – 22 май 2021 г.
18 доклада
Програма: <https://bit.ly/3oR6W3y>

ХОРИЗОНТИ

Щрихи към българистиката в Кьолнския университет през последните години

Славянският институт е културното пространство в Кьолнския университет с най-стара традиция в преподаването на български език, литература и култура. Основан е през 1953 г.¹ и скоро институтът ще навърши 70 години. Днешната българистика в Славянския институт стъпва върху стара академична традиция², започнала още с проф. Р. Олеш, проф. Ив. Дуриданов, проф. К. Попов, проф. А. Минчева, Т. Ратс, Р. Фанзелов, Т. Хеннингер, проф. У. Обст, проф. Д. Петканова, проф. Боряна Велчева, проф. Р. Павлова, проф. Д. Станишева, продължена от доц. Ц. Ралева, доц. С. Богданова³, Р. Александрова, проф. Н. Чернокожев, проф. Б. Вълчев, проф. Бл. Златанов⁴,

¹ Lauhus, Angelika, Irmgard Lorenz, Michael Müller (Hg.). *Die gelbe Villa im Weyertal – Sechzig Jahre Slavisches Institut der Universität zu Köln (1953 – 2013)*. (Понататък: Die gelbe Villa, 2014)

² Valtchev, B. *Bulgaristik an der Universität zu Köln*. – In: *Die gelbe Villa im Weyertal: sechzig Jahre Slavisches Institut der Universität zu Köln (1953 – 2013)*. Nümbrecht: Kirsch-Verlag, 2014, 237–262; Valtchev, B. Ein literarischer Schlüssel zur bulgarischen Geschichte, Kultur und Seele. – In: *Die gelbe Villa...*, Nümbrecht: Kirsch-Verlag, 263–282; Вълчев, Б. Проблеми на българистиката в Германия. – В: *Минало, настояще и перспективи на чуждестранната българистика*. София, 2013, 92–99.

³ Bogdanova-Dimitrova S. Meine Aufenthalte am Slavischen Institut. – In: *Die gelbe Villa...*, 283–291.

⁴ Благовест Златанов е професор по българистика и литературна теория в Славистичния институт на Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Германия, професор по теория на литературата в СУ „Св. Климент Охридски“ и изследовател в Института за литература на БАН (2004–2010). През 2009 – 2010 е лектор по български език и литература в Кьолн. Неговите научни интереси са в областта на българския литературен модернизъм, на рецепцията на българската литература и фолклор в немскоезичните и англоезичните страни и присъствието на българистиката в международната славистика. Най-новите му монографии са посветени на сборника „The Shade of the Balkans“ (1904).

проф. А. Бояджиев⁵ и в последните години – от д-р К. Спасова и доц. И. Чекова.

Към обстояния преглед на историята на българистиката в Кьолнския университет, направен от проф. Б. Вълчев⁶, бих искала да добавя още щрихи към преподаването на български език, литература и култура в Кьолн след 2014 г. и понастоящем⁷.

По време на последния си лекторат (2012 – 2016) проф. Боян Вълчев⁸ води курсове по български език и литература, организира лекции на гост-преподаватели от Софийския университет, а също така съдейства в преводаческата работа на г-жа Доротеа Колленбах и др. Тогава излизат талантливите преводи на немски език на г-жа Колленбах на два класически текста от българската литература, останали извън полезрението на предишни преводачи – *Поручик Бенц* на Димитър Димов (Dimov, D. *Leutnant Benz*. Übersetzung von Dorothea Kollenbach. Nümbrecht: Verlag Kirsch, W. 2014); „Търновската Царица“ на Емилиян Станев (Stanev, E. *Die Königin von Tarnovo*. Übersetzung von Dorothea Kollenbach. Köln, Verlag Kirsch, 2015). През 2019 г. г-жа Колленбах започва работа над превода на „Гласовете ви чувам“ от Д. Талев.

По покана на проф. Вълчев през април 2015 г. проф. д-р Маргарет Димитрова от Катедрата по кирилometодиевистика на Софийския университет изнася три лекции в Славянския институт на Кьолнския университет. Две от тях са пред студенти и представят античното знание в южнославянските

⁵ Андрей Бояджиев е професор по старобългарски език в Катедрата по кирилometодиевистика на Софийския университет. Води курсове по български език в Саарландския университет (2006–2009). Лектор е по български език в Кьолн (2010–2012). Интересите и преподавателската му работа са в областта на старобългарския език, историята на българския и източнославянските езици, кирилската и глаголическа палеография, компютърните езици, електронните публикации и бази от данни в хуманитаристиката.

⁶ Вълчев, Б. Българистиката в Кьолнския университет. – *Българистика/Bulgarica*, 40, 2020, 71–81.

⁷ Благодаря за предоставената ми информация на колегите: проф. Йорг Шулте – за българистични изяви в Кьолнския университет след 2015 г., на проф. Даниел Бунчич – за присъствието на българския език в лингвистичните курсове на Славянския институт и на д-р Камелия Спасова – за нейни и на гостуващи преподаватели участия по времена лектората ѝ през 2016 – 2018 г.

⁸ Боян Вълчев е професор в Катедрата по български език в Софийския университет, главен редактор е на списание „Език и литература“. Неговият голям докторат е посветен на възрожденските граматика на българския език. Бил е ръководител на програмата в Университета на Саарланд. Научните интереси и публикации на проф. Вълчев са в областта на историята на българския книжовен език, теорията на книжовните езици, сравнителното езикознание, културологията, българския език в училище, историята на българистиката в Кьолн и др.

средновековни култури: (1) Byzantino-Bulgarian Cultural Dialogue and Ancient Heritage; (2) Motherhood and Childbirth in Medieval Slavonic Sources and the Antique Heritage; една лекция е пред академичната колегия за тълкуванията на библейските книги в южнославянските средновековни литератури: The Song of Songs and Its Exegesis in Mediaeval Slavonic Manuscripts.

През учебната 2016/2017 и 2017/2018 лектор по български език е д-р Камелия Спасова⁹. Освен обичайните семинари по български език за начинаещи и напреднали в славистиката тя чете индивидуални и съвместни лекции: (1) „What is Philology?“ [„Що е филология?“] (2017); (2) „Self-Reflexivity in Literature, Philosophy and Art“ [„Саморефлексивността в литературата, философията и изкуството“, съвместно с Мариана Колиова] (2018), в рамките на международната магистърска програма на славистиката „Cultural and Intellectual History between East and West“ (CIH) [Културна и интелектуална история между Изтока и Запада].

За първи път д-р Камелия Спасова е гост-лектор на Славянския институт по покана проф. Боян Вълчев през юни 2015 г. с лекция на тема „The Reception of Classical Antiquity in Neofit Rilski’s Works“ [„Рецепция на Античността у Неофит Рилски“]. По-късно изнася лекции върху въведение в новата българска литература в рамките на курса „CCCEE Ringvorlesung“: Einblick in die bulgarische Sprache und Philologie (декември 2017), българистиката – Der Ansatzpunkt und der Einblick in die Bulgaristik (януари 2018), както и представя актуалните си изследователски занимания: Paradeigma and Mimesis: Examples and Patterns in Plato’s Sophist [Cologne, 25.1.2017]

През януари 2020 г. д-р Камелия Спасова е отново поканена като гост-лектор от проф. Йорг Шулте и доц. Илиана Чекова с интересната тема: „Festina Lente. Kairos and Chronos of the Term ‘Figura’: Regimes of Embodiment of Time“ [„Бързай бавно. Кайрос и хронос на понятието ‘фигура’: режими на възплъщаване на времето“].

През периода на лектората по покана на д-р Камелия Спасова и с подкрепата на Славянския институт редица колеги от Софийския университет посещават Кьолнския университет като гост-лектори, стипендианти и специализанти. В рамките на Немската академична служба за обмен DAAD-

⁹ Камелия Спасова е преподавател по антична и западноевропейска литература в СУ „Св. Климент Охридски“. Става доктор по теория на литературата с темата „Събитие и пример у Платон и Аристотел“ (2012). В момента работи върху теоретичния проект „Трансформация на понятието мимесис през XX в.“ (2020). От 2009 г. е редактор и водещ броеве на „Литературен вестник“. Стихосбирките ѝ са награждавани и превеждани на много езици. Особено интересна е публикацията ѝ в Оксфордското списание *History of Humanities* – „Subverting the Theory of Reflection: Modernism against „Modern Realism“ заедно с теоретичната група – Миглена Николчина, Мария Калинова, Дарин Тенев и Еньо Стоянов под общото заглавие „Invisible Battles: Literary Theory in Eastern Europe“.

Ostpartnerschaften в Славянския институт през 2017 – 2018 г. с лекции и изследователска цел гостуват редица учени: д-р Андриана Светлинова, д-р Богдана Паскалева, д-р Катерина Кокинова, доц. Диана Атанасова, доц. Бойко Пенчев, д-р Божана Филипова, доц. Дарин Тенев, доц. Надежда Александрова, доц. Невена Панова и проф. Милена Кирова. Д-р Богдана Паскалева получава през академичната 2017/18 едногодишна пост-докторска стипендия от фондация „Хайрих Хертц“ към Министерството на културата и науката на провинция Северен Рейн-Вестфалия (Stipendium der Heinrich-Hertz-Stiftung (Ministerium für Kultur und Wissenschaft des Landes Nordrhein-Westfalen) с тема „Съдбата и случаят: Съдбата в българските преводи на антични трагедии“ („Schicksal und Zufall: Das Schicksal in bulgarischen Übersetzungen antiker Tragödien“).

Лекциите на гостуващи изследователи от България обхващат много широк диапазон от теми: от Омир и античната философия и тяхната рецепция в българската литература, средновековни текстове, българска възрожденска литература, аспекти на Романтизма, Хуманизма и Просвещението, българска и руска литература на ХХ век, съвременна българска литература в европейски контекст. Ето някои от тях:

– д-р Андриана Светлинова. „Рецепцията на Омир през Българското възраждане“ [„The Reception of Homer’s Iliad in the Period of the Bulgarian Revival“] (24.01.2017);

– д-р Богдана Паскалева. „Хуманизъм и Романтизъм: рецепцията на образа на Джордано Бруно в българската литература“ [„Humanism and Romanticism: The Reception of the Image of Giordano Bruno in Bulgarian Literature“] (23.05.2017);

– д-р Катерина Кокинова. „Инструкции в тъмното: Набоков“ [„Instructions in the Dark: Nabokov“] (23.05.2017);

– доц. Диана Атанасова. „Силата на писменото слово: текстови амулети в Средновековна България“ [„The Power of Written Words: Textual Amulets in Medieval Bulgaria“] (20.06.2017);

– доц. Бойко Пенчев. „Изобретяване на езическото минало в българската литература през 60-те“ [„Invention of the Pagan Past in the Bulgarian Literature of the 1960s“] (20.06.2017);

– д-р Божана Филипова. „Романтическите тенденции в българската литература“ [„Romantic Tendencies in Bulgarian Literature“] (04.07.2017);

– доц. Дарин Тенев. „Езици на котката“ [„Languages of the Cat: On Verbal Strategies of Representing the Other in Modern European Literature“] (05.07.2017)

– доц. Надежда Александрова. „Преплетени просвещения. Рецепция на романа *Еничарите* в османския контекст на ХІХ в“ [„Entangled Enlightenment. The reception of the novel *Les janissaries* in the Ottoman context of the 19th c.“] (07.06.2018);

– доц. Невена Панова. „Рецепция на античната философия в българската проза: Античност, литература, идеология“ [„Reception of Ancient Philosophy in Bulgarian Prose Fiction: Antiquity, Literature and Ideology“] (03.07.2018);

– проф. Милена Кирова. „Български автори с немски произход“ [„German Writers of Bulgarian Origin“] (13.12.2018”).

Особено внимание заслужават два важни славистични научни форума през периода. Първият е форумът за студенти под наслов „Modern Vision of Ancient Cities: Sofia, Cologne, Plovdiv“, [„Модерни погледи към древните градове: „София, Кьолн, Пловдив“. 7–8 декември, 2016, Кьолн . Организиран е от д-р Спасова и проф. Шулте. На срещата в Славянския институт в Кьолн се осъществява културен обмен между студенти българисти в Кьолнския и Софийския университет.

Вторият форум е „Astronomy“: Cologne, July 11 – 12, 2018 [„Астрономията“: Кьолн 11 – 12 юли, 2018], организирана съвместно от д-р Камелия Спасова и д-р Драгана Грбич (лекторка по сръбски и хърватски). Конференцията е част от серия научни срещи в рамките на проекта „Гражданското общество и свободните науки“, организиран от Славянския институт. Тя събира млади учени от Института за радиоастрономия „Макс Планк“ (MPIfR) в Бон и учени от Славянския институт, които си сътрудничат неофициално, както и учени от Белградския университет, за да обсъдят различните роли, които точните и хуманитарните науки могат да играят във формирането на гражданските общества. Представени са примери от историята как учени, философи, музиканти, писатели и интелектуалци са работили заедно за създаването на социални институции или политически движения. Докладчици са колеги от Славянския институт, лекторите по български, сръбски, словенски, словашки и техни студенти: проф. Йорг Шулте, д-р Камелия Спасова, д-р Драгана Грбич, д-р Богдана Паскалева, Нейц Робида, д-р Мариана Колиова и др.) „Астрономическата“ конференция е пример за ползотворно сътрудничество между славянските лектори и ангажираността им в изследователския хоризонт на Славянския институт.

В периода 2016 – 2018 Камелия Спасова провежда ежемесечни вечери, посветени на български филми: „Film-Vollmond: Seminar für bulgarische Filme“. Показани са класически и емблематични български филми като „Козият рог“, „Време разделно“, а от по-новите – „Дзифт“ и „Тилт“. През февруари 2017 г. като специален гост на семинара присъства режисьорката Диана Иванова със своя документален филм „Чуй“ за радио „Свободна Европа“.

От учебната 2018/2019 лекторатът към Кьолнския университет е администриран от МОН и лекторът се избира с конкурс от МОН. От началото на академичната 2019/2020 г. всички лекторати, както и Кьолнският, са прехвърлени към българските университети и БАН, като командироването на избрания кандидат се осъществява от съответния български университет и БАН с финансовата подкрепа/осигуряване на МОН.

От учебната 2018/2019 (ЛС) до момента лектор по български език, литература и култура в Славянския институт на Кьолнския университет е доц. д-р Илиана Чекова-Димитрова¹⁰. В Кьолнския университет тя води семинари по български език за начинаещи и напреднали в бакалавърската степен, семинар по българска литература и културна история („Bulgarische Literatur- und Kulturgeschichte“) като част от курса „Увод в славянските литератури и културна история“ („Einführung in die slavische Literatur- und Kulturgeschichte“) на проф. Й. Шулте и колеги (ЛС 2020, ЛС 2021), „Митология и фолклор в българската литература“ (ЛС 2021) и курс по старобългарски език (Altkirchenslavisch) в магистърската степен (ЛС 2019) в рамките на международната магистърска програма на славистиката „Cultural and Intellectual History between East and West“ (СИН).

И. Чекова участва с лекции за българската литература между двете световни войни, като се спира на творби на Й. Йовков, Е. Багряна, Н. Вапцаров и Д. Димов, в магистърския семинар „Югоизточна и Централна Европа 1918 – 1939: Култура – Литература – История“ (ЗС 2019), организиран заедно с лекторите по сръбски (д-р Драгана Грибич), словенски (Нейц Робиди), словашки (д-р Самуел Коруняк) и полски език (д-р Ян Чарнецки) като част от международната магистърска програма на славистиката „Cultural and Intellectual History between East and West“ (СИН). Изнася лекция по история на българския книжовен език отново в рамките на съвместен семинар на лекторите по славянски езици (ЛС 2020).

По традиция продължават и лекциите на преподавателите от Института в уводния семинар за студенти слависти и студенти от специалността „Регионални изследвания на Източна и Средна Европа“ („Einführungsvorlesung Slavistik/ROME“) „СССР Ringvorlesung“. В лекциите си И. Чекова представя аспекти на българската история, култура, език и литература с акцент върху историческото минало на средновековна България – „Einblick in die bulgarische Kultur und Geschichte“ (януари 2020), „Einblick in die bulgarische Geschichte, Sprache und Kultur“ (февруари 2021).

И през последните години лекторите по славянски езици поддържат традицията на киноветерите в Института под формата на тематични и жанрови цикли с прожектиране по един филм от различни славянски култури. Пред-

¹⁰ Илиана Чекова-Димитрова е преподавател във Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Автор е на изследвания в областта на средновековните славянски литератури, старата руска литература, източнославянския фолклор и етнология, културно-историческите контакти между южни и източни славяни през Средновековието, Възраждането и Новото време. Участник е в летните семинари по български език и култура за чуждестранни българисти и слависти на Софийския университет. Член е на Комисията за славянски фолклор към Международния комитет на славистите и на редакционни колегии на международни научни списания.

ставени са български игрални филми, отразяващи действителността в пост-тоталитарна България „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“ (2008) и „Шивачки“ (2007). По повод 24 май 2019 г. е прожектиран българския документален филм, посветен на Кирило-Методиевото дело – „Пътят на буквите“, (2015, БНТ и КМНЦ).

Отново съвместно, по инициатива на д-р Самуел Коруняк, лекторите по „малките езици“ отбелязаха с презентации и обсъждане едно по-ново събитие в историята и културата на славянските народи – 30-годишнината от демократичните промени в славянските страни, нежните революции и падането на Берлинската стена (януари 2020 г.).

Част от екипната работа на славянските лектори е честването на Деня на славянската писменост в Славянския институт през май 2019 г. Презентацията за делото на Кирил и Методий и пътя на славянските книги (Илиана Чекова), четене на „Прогласа към Евангелието“ на Константин-Кирил на старобългарски, български, руски, словашки, словенски, сръбски и полски език от студенти, лектори и други колеги (Илиана Чекова, Самуел Коруняк, Нейц Робида, Тамара Танасийевич, Ян Чарнецки и др.), занимателна работилница (workshop) с буквите на глаголицата и кирилицата, организирана за студентите от Анна-Мария Мейер (Зонненманн) и Драгана Грбич – са част от щрихите към празника, за който дълго след това се говори. Прозвуча и химнът на светите братя „Върви, народе, възродени“ в изпълнение на хора за славянски песни на преподавателите и студентите към Института. Поради епидемиологичната ситуация през следващата 2020 г. Денят на славянската писменост беше честван виртуално с две лекции на И. Чекова в Славянския институт и в българското училище в Кьолн.

От летния семестър на 2020 г. до момента преподавателите и студентите от Славянския институт са изправени пред предизвикателствата на онлайн обучението. Студентите, изучаващи български, изразиха мнението си за плюсовете и минусите на дигиталното обучение на български език в анкетата на сп. „Филологически форум“¹¹.

Онлайн протече и ежегодната студентска конференция на студентите в българския културен център във Виена (2 – 4 декември 2020), в която участваха също представителки на Кьолнския университет (Велиана Желязкова и Силвия Горни) и на Софийския университет (Даниела Георгиева). В седмия сборник от конференцията ще излязат техните статии.

В Славянския институт често гостуват преподаватели и изследователи със свои лекции, а също така писатели, поети и музиканти, и това създава неповторима атмосфера за културен диалог. Славянският хор, ръководен от д-р Ян Чарнецки и д-р Анна-Мария Зонненманн, също допринася за тази

¹¹ Янев, К. Българистика по време на карантина. Рубриката „Де е българистиката?“ – *Филологически форум*, 6/1 (11), 2020, 201–224, вж. по специално 204, 221–221.

атмосфера. В репертоара му присъстват песни от всички славянски традиции, включително и български народни песни.

Освен действащия в момента договор по „Еразъм“ между Кьолнския и Софийския университет от началото на учебната 2020/21 по инициатива на Илиана Чекова и Драгана Грбич, със съдействието на ръководството на Института и координаторите по „Еразъм“ в Кьолн и София – Ян Чарнецки и Томина Галибова се сключи договор по „Еразъм“ между Славянския институт и БАН. Очакваме този договор да даде своите плодове в бъдеще – възможности за обмен и сътрудничеството на гостуващи изследователи от двете страни.

Продължава участието на студенти от Кьолнския университет в летните семинари по български език, литература и култура в София и Велико Търново през 2019 г. и през 2020 г., надявам се то да продължи и през 2021 г.

От 2014 г. до сега Славянският институт се ръководи от проф. Йорг Шулте и от проф. Даниел Бунчич, които полагат много усилия за развитието на славистика в рамките на Кьолнския университет и за запазването на пъстрата мозайка от славянски езици, преподавани тук – руски, полски, сръбски, български, словенски, словашки и др.

В момента в Кьолнския университет български език може да бъде избран като основен език от студентите в специалност „Регионални изследвания на Източна и Средна Европа“ („Regionalstudien Ost- und Mitteleuropa (ROME)“, „Славистика“ (В.А. и М.А.) и „Компаративистика“ (М.А.), като втори език в специалността за учители „Lehramt“, както и в магистърската програма „Cultural and Intellectual History between East and West“ (М.А.) като втори език.

Голямо достижение на Славянския институт е създадената през последните години международна магистърска програма „Cultural and Intellectual History between East and West“ (CIH) (<https://cih.phil-fak.uni-koeln>). Темата на програмата е историята на културните контакти между Източна и Западна Европа от Средновековието до XXI в. както във филологията, така и в културната и интелектуалната история. Програмата формира хуманитарни умения за работа с първичните източници и проследяване на културните, интелектуалните и езиковите процеси. За първи път програмата реализира идентична учебна програма в четири различни университета в Западна, Централна, Югоизточна и Източна Европа. Лекторите по български език също дават своя принос в програмата с водените от тях курсове.

Един нерешен до момента въпрос остава предложението на Славянския институт в Кьолн за съвместна магистърска програма с Факултета по славянски филологии, за което с общи усилия в бъдеще може да се търсят пътища към реализирането му.

В общото поле на славистиката повечето преподаватели и сътрудниците на Славянския институт включват в своите лекции и изследвания също

така и аспекти от историята, развоя и спецификата на българския език, литература и култура. Дисциплината *Altkirchenslavisch* (Старобългарски език) е четена от 2014 г. от д-р Трунте: Trunte, N. *Kirchenslavisch in 14. Lektionen*. Wiesbaden, 2018. Най-новите трудове на д-р Трунте отново са посветени на старобългарската традиция и старобългарските извори¹².

Освен тези задължителни семинари всяка година се предлагат и допълнителни лингвистични семинари и лекции, в които българският език заема важна роля, като например семинарите на проф. Бунчич: „Бъдеще и бъдещи форми в славянските езици“ („Futur und Zukunftsbezug in den slavischen Sprachen“) (ЛС 2020), тук се коментира перифрастичното бъдеще в български и македонски; „Славянски номинативен морфосинтаксис“ („Slavic nominal morphosyntax“, ЛС 2019), разисква се липсата на падежи и определителния член в балканските езици; „Синтаксис на южнославянските езици“ („Syntax der südslavischen Sprachen“, ЗС 2018/2019); „Фонетика и фонология на южнославянските езици“ („Phonetik und Phonologie der südslavischen Sprachen“, ЗС 2017/18).

Д-р Анна-Мария Зоннеманн също води семинари с широка славистична и балканска насоченост, като обхваща и българския език: „Балканският езиков съюз – „Der Balkansprachbund“ (ЛС 2019) „Славянска контактна лингвистика“ („Slavische Kontaktlinguistik“, ЛС 2020), в който се разискват въпроси на балканския езиков съюз, наличието на турцизми в българския език и др.; „Писменост и печатане сред южните славяни“ („Schrift und Buchdruck bei den Südslaven“, ЛС 2021) и др.

Д-р Анастасия Бауер е научен сътрудник в Славянския институт. Изследователската ѝ работа е свързана с имперсоналните конструкции в славянските езици, в това число и в българския. През септември 2019 г., тя представя проекта си на тази тема на конгреса по славистика в Трир: Bauer, Anastasia. *Eine Vergleichstudie slavischer man-Konstruktionen*. 13. Deutscher Slavistentag, Universität Trier, 26. September, 2019 г. На същата тема виж: Bauer, Anastasia (in press). *Impersonalization in Slavic: a corpus-based study of impersonalization strategies in six Slavic languages*. To appear in: *Journal of Slavic Linguistics*.

С т.нар. „безлични конструкции“ в славянските езици се занимава и д-р Катрин Шлунд. Тя е заместник-професор (Vertretungsprofessorin) в Славянския институт от април 2019 г. до март 2020 г. и директор на Института от октомври 2019 до март 2020. В момента д-р Шлунд работи по свой изследователски проект в Трирския университет и е доцент в Хайделбергския университет (Privatdozentin). В статията ѝ за спецификата на различни славянски езици в сравнителен план е отделено специално внимание и на българския език: Schlund, K. *Active transitive impersonals in Slavic and beyond: a*

¹² Trunte, N. *Wege der Methodschüler. Das Schicksal der kyrillomethodianischen Mission nach 885*. Bonn, 2020. <https://nikolaos-trunte.de/>

parallel corpus analysis. – *Russian Linguistics. International Journal for the Study of Russian and other Slavic Languages*, 44 (39–58).

В своя семинар за категорията вид на глагола („Verbalaspekt“, ЛС 2020) проф. Иля Сержант се опира върху руски, български и полски език.

За професор Бунчич и колегите от Славянския институт е много важен концептът за пълната славистика, което означава, че фокусът не трябва да е само върху отделен славянски език, а да е насочен към компаративното изследване на славянските езици, както и паралела с други неславянски езици, а това естествено предполага разглеждането и на специфичните черти и на българския език.

Концептът за пълната славистика е заложен и при литературоведските курсове в програмата на Славянския институт. Постоянният уводен курс за славистите „Увод в славянските литератури“ („Einführung in die slavischen Literaturen (Bulgarisch, Polnisch, Russisch, Bosnisch/ Kroatisch/ Montenegroisch/ Serbisch“, ЛС 2021), четен от проф. Йорг Шулте с участието в семинарите към този курс на лектори по отделни славянски литератури, включва българската, полската, руската, босненската, хърватската, черногорската и сръбската литература.

В своите курсове за славянското просвещение („Balkan Enlightenment: Theoretical Framework“, ЛС 2021), „The Language of Light: Reading the Balkan Enlightenment“, ЛС 2021), д-р Драгана Грибич разглежда общи за балканските народи културни процеси, търси маркерите на национална, религиозна и езикова идентичност, спира се на литературното и културно-просветното дело на българските книжовници от Възраждането, засяга въпроси, свързани с книгопечатането.

Обобщавайки направения обзор, трябва да отбележим следното: наред с преподаването на отделни славянски езици и литератури важен акцент в разглеждания период е концептът за пълната славистика, съвместната работа и сътрудничество на славянските лектори в организацията на общи магистърски курсове, чествания и конференции. За различни съвместни инициативи и креативни идеи в Славянския институт допринасят колегиалният дух и добрите взаимоотношения.

Славянският институт разполага с една постоянно работеща библиотека, която не замира и в карантинния период на пандемията. Библиотекарката – г-жа Дагмар Клингел, е сред колегите, които най-дълго работят в Института (екипът на Института след 2014 г. е силно обновен) и с добри думи си спомня за лекторите българисти и слависти от времето на проф. Румяна Павлова. Желанието ѝ да помогне в работата на преподавателите и студентите, като намери навреме нужната им литература, е забележително. Библиотеката на Славянския институт е много добре снабдена с класически и нови български издания. Тя включва Кьолнската и Бонската колекция (книги от библиотеката на закритата специалност „Славистика“). В библиотеката има издания от

края на XIX – началото на XX век, ценни свидетелства за балканските и немско-българските културни връзки¹³. Университетската библиотека в София периодично предлага списък със заглавия и безплатно ги изпраща на Славянския институт. МОН също предоставя на лектората финансови възможности за поръчка на нужната за българистиката литература.

В допълнение към печатните издания Библиотеката на Славянския институт включва ценни български ръкописи (FH Köln), които са реставрирани от Кьолнския университет за приложни науки и се съхраняват в читалнята за ръкописи на Университетската и градска библиотека (Universitäts- und Stadtbibliothek) от 2015 г.

През същата година професор Ангелина Минчева, заедно с Ирмгард Лоренц, дългогодишна научна сътрудничка към Славянския институт, подготвя факсимилно издание с научен коментар на ценен средновековен славянски ръкопис от XV в., съхраняван в Кьолнската библиотека¹⁴.

През есента на 2019 г. Славянският институт на Кьолнския университет организира авторитетния научен форум „Enigma in Medieval Slavic-Culture“, Köln, Slavisches Institut. 14 – 16.11. 2019 [„Енигмата в средновековната славянска култура“]¹⁵ по проект на д-р Агнес Криза, Хумболтова стипендиантка (postdoctoral, 2018 – 2020) и сътрудник към института. В конференцията участваха 25 учени със световен ранг от немската, руската, българската, английската и американска медиевистика и славистика. Предизвикват респект имена като проф. Борис А. Успенски (Висш икономически университет в Москва), проф. Р. Щихер (Университет в Мюнстер), проф. Присила Хънт (университет в Масачузетс), проф. Д. Буланин (Руска академия на науките в Санкт Петербург), проф. А. Лидов (Московски университет), проф. А. Гипиус (Висш икономически университет в Москва) и др. Сред българските участници са проф. П. Янева (СУ), проф. А. Милтенова (БАН), проф. А. Ангешева-Тиханов (Манчестърски университет), проф. М. Димитрова (СУ), проф. М. Иванова (Оксфорд) и доц. И. Чекова (като модератор). Засегнати бяха теми, свързани с терминологията на понятието Enigma, Mystery и

¹³ Chernokozhev, N. Was ich in der Bibliothek des Kölner Slavischen Instituts entdeckt habe. – In: *Die gelbe Villa...*, 336–346.

¹⁴ Isaak der Syrer: Abhandlungen zur Askese. Facsimile der slavischen Kölner Handschrift aus dem XV. Jahrhundert mit deutscher Übersetzung. Herausgegeben von Angelina Minčeva und Irmgard Lorenz. Köln/Weimar/Wien: Böhlau 2015, 2 Bde., zus. 1184 S (Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe B: Editionen. Bd. 28) <https://slavistik.phil-fak.uni-koeln.de/slavisches-institut/forschung/isaak-der-syrer>.

¹⁵ http://www.slavistik.phil-fak.uni-koeln.de/sites/slavistik/user_upload/Final_Programme.pdf.

Parable в гръцката и славянската традиция; преводаческите избори в славянската традиция; лабиринтите на Священото писание, загадките около интерпретацията на библейски, житийни и апокрифни текстове в литературата и в иконописната традиция; корелацията между житиен текст и иконописен образ върху конкретни сюжети; въпроси на християнската и политическата идеология; тълкувания на литургичната символика; вербални и визуални мистерии в руската иконография и епиграфия; култа на светците и загадките при даване на име в допетровска Рус; криптограмите в средновековните славянски ръкописи, енигмата на нощта и на сънищата в средновековните славянски ръкописи и др. След приключване на официалната научна програма на „Enigma in Medieval Slavic-Culture“ обсъжданията продължиха в една неформална обстановка по време на екскурзията до Реклингхаузен, където участниците имаха прекрасната възможност да разгледат Музея на иконата.

Българистиката присъства и в други полета на академичния, културния и социалния живот в Кьолн освен лекторатите. Тук е мястото да се отбележат и традиционните контакти в областта на византистиката и философската медиевистика между Софийския университет и Кьолнския университет. Проф. Георги Каприев, изтъкнат учен в областта на средновековната християнска философия, философията на Западноевропейското средновековие и Ренесанса, византийската философия и средновековната метафизика, е чест гост на Кьолнския университет. Георги Каприев е специализирал в Томас Институт – през 1992/3 със стипендия от DAAD; през 1996/8, 2001, 2008 с Humbolt-Forschungsstipendium; през 2014, 2018 чрез KAAD; през 2011/13 – по четири месеца в годината в Международния колеж „Морфомата“ на Кьолнския университет (Internationales Kolleg Morphomata Köln). Бил е гост-професор през 2005 – 2006 г. и гост-лектор през 2013 г.

Друг ярък изследовател в областта на християнската философия, чиито пътища минават през Кьолн, е проф. Цочо Бояджиев. През 1998/9 той е Хумболтов стипендиант в Томас Институт. Георги Каприев и Цочо Бояджиев са членове на Приятелския кръг на Томас Институт.

От 1990 г. неизменно на кьолнската медиевистична конференция (Kölnler Mediaevistentagung) има българска делегация: отначало са идвали и идват Георги Каприев и Цочо Бояджиев, след това Олег Георгиев, Калин Янакиев, Иван Христов, Гургана Динева и още много студенти и млади колеги.

Георги Каприев и Цочо Бояджиев са съоснователи през 2006 г. на Европейския висш колеж за антична и средновековна философия European Graduate School for Ancient and Medieval Philosophy (EGSAMP), който се координира от проф. Андреас Шпеер (Кьолн), почетен доктор на Софийския университет (2005). В рамките на колежа, заедно с Томас Институт, те провеждат три летни школи в България, в град Елена (2008, 2014) Варна (2019). През 1999 г. двамата български философи, заедно с немския си колега, организират в София годишния колоквиум на Международното общество за

изследване на средновековната философия (Société internationale pour l'étude de la philosophie médiévale - S.I.E.P.M.); тримата са издатели на тома – Die Dionysius Rezeption im Mittelalter, 2000 = Rencontres de Philosophie médiévale 9, Turnhout, Brepols. От 2002 г. Архивът за средновековна философия и култура (<https://philosophymedieval.org/das-archiv/>) се издава от основателите му Георги Каприев и Цочо Бояджиев (1994), заедно с Андреас Шпеер, а от 2019 г. към екипа е присъединена и Гергана Динева.

В Томас Институт са защитени три дисертации на български студенти с научен ръководител проф. Шпеер: Смилен Марков (2013), Милан Гьоргевиц (2015), Симеон Младенов (2021). Редица студенти от Софийския университет са специализирали в Томас Институт с различни стипендии или по линия на Партньорската програма между двата университета.

Когато говорим за измеренията на българистиката в Кьолн, не може да пропуснем и българското неделно училище „Аз Буки Веди“ в Кьолн. Дейността му е наистина будителска и много разностранна. През 2021 г. се навършват 12 години от неговото основаване. Училищният ръководител г-жа Росица Байрактарски, един от основателите д-р Л. Любомиров и неуморният учителски екип не пропускат празник или повод, за да отбележат важни за българската история дати, факти и фолклорни традиции. Винаги са пълни с идеи и оригинални извънкласни предложения към малчуганите и по-големите ученици, които изучават български език. В момента в българското училище в Кьолн се учат над 210 деца от предучилищни групи до 9 клас. Не трябва да се пропусне и сериозната подкрепа в дейността на училището, която то получава от МОН. Студентите българисти от Кьолнския университет също се включиха в празниците на училището, като поздравиха децата с български песни на коледното им тържество през декември 2019 г.

От 2016 г. българското училище, заедно с Градската библиотека в Кьолн организира двуезични четения и представяния на детски книги и автори – досега българските деца в Кьолн са се запознали с книгите на Никола Райков (октомври 2018), Петя Кокудева и Ромина Беневенти (юни 2019), Зорница Христова (февруари 2020), като тези мероприятия са представителни за българския език и култура на литературната карта на град Кьолн. Конкурсите по литературно четене за 1 – 2 клас на българското неделно училище в Кьолн са още една забележителна инициатива, започнала със самото му основаване по идея на д-р Любомир Любомиров¹⁶. От традиционния вътрешен кръг в края на всяка учебна година през 2017 г. се преминава към иницирирането на Междучилищен кръг за българските училища в Европа. През 2020 г., макар и в онлайн формат, се осъществи четвъртото издание на Конкурса по четене „Аз

¹⁶ Информация за училището: <https://www.azbukivedi.de/school-bg>; статии от медиите: <https://www.azbukivedi.de/press-bg>.

Буки Веди“ за ученици от 1-ви и 2-ри клас в чужбина (Кьолн, 30 май 2020). (Ахен, 21 – 22 юни 2020). Българските училища в Ахен и в Кьолн са домакини на тазгодишния онлайн конкурс (12 – 13 юни 2021). В него участват 93 ученици от 33 български училища в Европа. Журито на Конкурса включва предишни и настоящи лектори по българистика в Кьолнския университет – проф. д-р Б. Вълчев, проф. д-р Б. Златанов, доц. К. Спасова, доц. д-р И. Чекова.

Българската студентска младеж в Кьолн също има своя обединяващ център – клуб „Будители“. Той възниква през 1996 г. и неговата цел е да подпомага българите, като им предоставя информация, поддържа и разпространява българския език и култура чрез прожекции на български филми и организира различни културни събития.

Очертаните пътеки на българистиката в Кьолнския университет и форми на присъствие на българската наука и култура в Кьолн се вписват в общата тема за българо-немските културни взаимоотношения и развитието на академичната славистика в Германия.

Доц. д-р Илиана Чекова
Софийски университет, Кьолнски университет

НАУЧЕН ЖИВОТ

Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век

От 26 до 28 април 2021 г. се проведе Международна научна конференция (онлайн) под наслов „Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век“. Тя бе организирана от Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките и Отдела за историко-филологически науки, програмен научен съвет „Ролята на религията в историята“ при Руската академия на науките по проект за двустранна спогодба КП-06-Русия/25 28.09.2019 г. (български Фонд „Научни изследвания“) и № 19-512-18007 (Руски фонд за фундаментални изследвания).

В конференцията взеха участие 36 изследователи, представители на 5 страни – България, Италия, Русия, Сърбия и Чехия. Докладите бяха тематично разпределени в шест секции, посветени на манастирските библиотеки и скриптории на Балканите и в Русия през XIV – XVI в., на книжовниците, които работят в тях, на техните поклоннически пътувания, на литературата, която те създават, на взаимодействието и взаимовлиянието между отделните по-малки и по-големи манастирски средища през този период.

В секцията *Библиотеки на славянските манастири на Атон през XIV – XVI век* бяха изнесени доклади за формирането на манастирските библиотеки. Барбара Ломаджистро („Скрипторий и библиотека в историята на Хилендарския манастир“) в изследването си за историята на скриптория и библиотеката на Хилендарския манастир подчерта тясната връзка между монашеската традиция и развитието на славянската писмена практика в манастира. Акцентът бе върху самата книга като предназначение, като идея и авторитет, с които тя се ползва в определени исторически етапи в монашеския живот. Владан Триич („Хилендар и книга у XIV веку“) представи сръбските ръкописи в Хилендарския манастир от XIV в. с оглед на обхвата и спецификата на книжовната продукция по това време, когато с подкрепата на сръбските владетели манастирът достига от интелектуална и духовна гледна точка своя най-продуктивен период, а сръбската книга като качество на изработката стои най-близо до гръцки образци. Петко Петков („*Постническите наставления* на св. Василий Велики в преписи от Зографската света обител и от

други библиотеки на Атон“) обобща славянската ръкописната традиция на Постническите наставления на св. Василий Велики, като акцентира на четири южнославянски ръкописа – два от Зографския и два от Хилендарския манастир, които отразяват две различни редакции на текста. Татяна Мострова („За *Лествиците* на Зографската света обител“) говори за славянските преписи на *Лествицата* на Йоан Синайски от библиотеката на Зографския манастир, които са ценни източници за проучване на текстологическата история на това произведение на монашеската книжнина, като отчете техните специфични особености в структурата, в съдържанието и лингво-текстологическата им характеристика в съпоставителен план с други южнославянски и руски преписи. Радослава Станкова („Памети за български и сръбски светци в манастирски ръкописи от XIII – XV век“) очерта важното място и значението на паметите на българските и сръбските светци, поместени в ръкописи от манастирски библиотеки от XIII – XV век, а анализът на тези памети представи манастирите Хилендар и Зограф като основни пазители на локалните южнославянски култове през този период. Нина Гагова („Къде е писан ръкопис № 48 от МСПЦ?“) анализира палеографските особености на българския ръкопис от Музея на Сръбската православна църква № 48 от 60-те години на XIV век, който съдържа специфична редакция на втория среднобългарски превод на *Пандектите* на Никон Черногорец. Този превод е от края на XIII – началото на XIV век и е във връзка с въвеждането на Йерусалимския типик, а локализацията на произхода на самия ръкопис води към Зографския манастир. Свещеник Козма (Красимир) Поповски („*Евтимиеви служебници* – състав и разпространение“) се сприя на състава и разпространението на *Евтимиевите служебници*, като изтъкна особеностите на литургическите преводи и участието на св. Патриарх Евтимий в редакцията на служебници от края на XIV в. в духа на Филотеевата реформа. Проучването е въз основа на ръкописи от библиотеката на Зографската света обител от периода XIV – XVI век. Марина Крутова („Афонски рукописи в собрания Виктор Григорович“) анализира сбирката от ръкописи и архивни материали на Виктор Григорович, постъпили във фонда на Московския публичен Румянцевски музей, и поспециално се сприя на ръкописите, придобити от пътешественика в атонските манастири, част от които се съхраняват днес в Руската държавна библиотека и са общодостъпни на нейния сайт. Кирил Павликянов („Нови находки от 2017 – 2019 г. в славянската ръкописна сбирка на библиотеката на светогорския манастир „Каракал“) направи преглед на новите попълнения в ръкописния фонд на манастира, станали известни след неговото изследване и издаване през 2001 г., и представи сбирката на обителта с оглед на славянското монашеско присъствие там от XV в. насетне. Явор Милтенев („За книжовните връзки между Атон и Синай“) обобща сведенията за книжовни паметници, писани в други средища, но постъпили в библиотеката на Синайския манастир „Св. Екатерина“, като акцентира върху интензивността на контактите с

манастирите на Атон. Той представи тези ръкописи с кодикологичен анализ и с богат илюстративен материал.

В секцията *Продукция, съхранение и разпространение на манастирската книжовна продукция през XIV – XVI век* докладите включваха нов поглед върху редица манастирски сбирки. Елисавета Мусакова („Писачите в ръкописите Sin. Slav. 23 и Sin. Slav. 24“) направи палеографски обзор на два славянски ръкописа от Синайския манастир „Св. Екатерина“ (Sin. Slav. 23 и Sin. Slav. 24), писани в Зографския манастир около средата на XIV век, и подчерта тяхното изключително значение при въвеждането на новата атонска редакция на славянския триод. Елена Белякова („*Скитский устав* в манастирской книжности XIV – XV в.“) представи историята и значението на *Скитския устав* в манастирската книжовност от XIV – XV век, и по-конкретно съществуващите славянски редакции, като подчерта тясната връзка на този паметник, възникнал през XIV век, с книжовната дейност в Парория и с продукцията на Търновската книжовна школа. Климентина Иванова („Бележки върху славянските текстове на *Житието* и *Службата за св. Ромил Видински (Раванички)*“) се спря на личността и книжовното дело на св. Ромил и изложи своите наблюдения над *Пространното житие на св. Ромил* и на *Службата* за него, основани на новото гръцко издание на *Житието* от непроучвани досега атонски ръкописи. Новите данни сочат, че има два гръцки средновековни преписа и един-единствен славянски, които обаче са запазили три версии на едно и също житие, като и трите текста са възникнали почти едновременно на Атон в една и съща общност от ученици на светеца. Александър Паскал („Писцы и книжници молдавского монастыря Нямец в XV – XVI вв.“) говори за писачите и книжовниците в манастира Нямец от Късното средновековие, за историята манастира и за неговото значение за опазване на търновското книжовно наследство. Анализът е основан на датирани и подписани ръкописи, свързани с името на Гавриил Урик и на дейността на неговите преки последователи.

В секцията *Библиотеки и скриптории в Сърбия и България. Манастирската книжовна продукция при сърбите* Марта Рипаранте („An overview of the main scriptoria in 14th century Slavic Balkans“) предложи един историко-географски преглед на южнославянските манастирски скриптории през XIV в., като акцентира върху книжовната дейност в сръбските книжовни центрове и посочи средищата с най-голямо значение за книжовната продукция – манастирите Студеница, Раваница, Милешева, Високи Дечани, Грачаница, Старчево и др. Георги Парпулов („Библиотеката на Охридската архиепископия през XIV – XVI в.“) очерта съдържанието, историята и особеностите на архиепископската библиотечна сбирка в Охрид в периода XIII – XVI век и въз основа на приписка на писачите направи опит да реконструира пътищата, по които са постъпвали книги в нея. Той отдели внимание на съчинения извън традиционните богослужебни текстове и библейски

книги, които са представлявали интерес за охридското духовенство. Марко Скарпа („В търсене на Парорийската и Кефаларевската библиотека“) направи обзор на историята на два манастира – Парория и Кефаларево, съществували в кратък период от време около средата на XIV век, като въз основа на литературни източници и бележки на книжовниците предположи наличието на монашеска общност, на скриптории с принадлежаща библиотека в тях, тъй като манастирът в Парория е тясно свързан с името на Григорий Синаит, а този в Кефаларево – с името на неговия ученик Теодосий Търновски. Милена Давидович („Дечанска књижница у XIV веку“) представи ръкописния фонд на библиотеката в манастира Високи Дечани и неговата уредба през XIV век с оглед на случилите се значителни духовни и културно-художествени процеси по това време. Специално внимание е отделено на процесите, повлияли на структурата на манастирската библиотека, както и на влиянието на духовната общност на Света гора върху монашеския живот и книжовната дейност в Дечани. Лора Тасева („От преписите на сръбския *Стишен пролог* към локализацията на превода“) въз основа на съществуващите ръкописни сведения за сръбския *Стишен пролог* локализира мястото на неговото възникване вероятно в края на XIV век. Сръбският превод на паметника се пази в единични кодекси, разпространявани в сравнително тесен географски ареал, а анализът за техния произход и/или на по-късните им местопребивания позволява да очертае тясната връзка с Дечанския манастир. Татяна Суботин-Голубович („Рукописи манастира „Свете Тројице Русинице“ код села Муштуишта“) възстанови по данни от книжовната традиция и историята съдържанието на ръкописния фонд на манастира „Св. Троица-Русиница“ край село Муштуище (в Косово). Манастирът е основан вероятно през XIV в., а ръкописната сбирка впоследствие е била пренесена в Народната библиотека в Белград и унищожена през 1941 г. по време на Втората световна война. Татяна Афанасиева („*Слепченский требник* конца XIII в.“) проследи историята и реконструира състава на *Слепченския требник* от XIII в., един сръбски паметник, който днес се пази в четири различни ръкописни сбирки в Москва и в Санкт Петербург, като се има предвид, че част от този ръкопис (Москва) е донесен от Виктор Григорович от манастира Слепче, а друга част (Санкт Петербург) е донесена по-късно от Антонин Капустин. Елена Узунова („Слепченският манастир в славянската ръкописна колекция на Националната библиотека“) представи книжовното наследство от Слепченския манастир „Св. Йоан Предтеча“ (Продром) във фонда на Националната библиотека в София. Този манастир се обособява като книжовно средище през XVI в. чрез дейността на известните кописти Висарион (Варлаам), Висарион Дебърски, монахът Сисой, Пахомий Слепченски, Матей Слепченски и неизвестни засега кописти, работили по времето на манастирските игумени Серафим, йеромонах Стефан, архиепископ Прохор.

Интерес предизвика секцията *Манастирската книжовна продукция при българите*. Светлина Николова („Какви проблеми поставя пред нас днес изследването на най-стария славянски препис на *Стария завет*“) проследи постигнатите досега резултати при проучването на най-стария славянски препис на цялостен старозаветен текст, предназначен за извънбогослужебно четене, съхранен в български ръкопис от XIV в. (Руска национална библиотека, F.I.461) и анализира въпросите, останали нерешени или пренебрегвани, но безспорно нуждаещи се от нови изследвания в областта на хуманитарните науки. Камелия Христова-Йорданова („*Словото за Благовещение* от патриарх Герман (ВНГ 1145n) по преписи в Националната Библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и в Рилската света обител“) сумира резултатите от издирването на извори, в които се съдържа текстът на славянския превод на *Словото за Благовещение* от патриарх Герман – в ръкописния фонд на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и в библиотеката на Рилския манастир. Заключение е, че сред южните славяни хомилията вероятно е преведена еднократно и се е разпространявала в една редакция. Татяна Борисова („*Стихирари XV века из собрания Троице-Сергиевой Лавры и древнеславянская текстовая традиция: на материале Антифонов Великой Пятницы*“) представи текстовата версия на три източнославянски стихирара от XV век от сборката на Троице-Сергиевата лавра, анализирани съобразно с гръцкия източник, и акцентира върху съдържащата се в тях старинна традиция на текста на антифоните за Велики петък.

Нови данни бяха изнесени в секцията *Библиотеки и книжовна продукция в руските манастири*. Андрей Усачов („Состав библиотек монастырей и их роль в управлении Русской церковью в XVI в.“) се спря на състава на манастирските библиотеки и тяхната роля в управлението на Руската църква през XVI в. с оглед на това, че нивото на подготовка на един потенциален архиерей или настоятел на манастир до голяма степен се определя от съдържанието на библиотеката на средището, в която той е живял първите години и е дал своя обет. Ана Житенева („*Книгописная мастерская при псковском Троицком соборе в первой четверти XV в.*“) представи дейността в книжовното средище при псковския Свято-Троицки събор в началото на XV век. С оглед на особеностите на съхранените днес ръкописи и тези, които са атрибуирани като дело на дякон Лука, се налага мнението, че по това време той не е работил сам, а става въпрос за функциониране на една книжовна школа. Ирина Грицевска и Вячеслав Литвиненко („*Монастырский и мирской пути спасения в русской книжности XV в.*“) въз основа на два сюжета анализират манастирския и светския път за спасение, отразен в руската книжнина от XV век, с оглед на промените в подхода към есхатологичните и сотериологичните разбирания по това време. Тези промени са в приемането на монашеска дисциплина и почитането на манастирите като място за спасението

на душата и укрепването на ролята им в светския живот. Мария Корогодина („Епископские монастыри и правила Константинопольского собора 1276 г.“) посочи част от въпросите, свързани с монашеското богослужение и правата на игумени и епископи съгласно Константинополския събор през 1276 г. Едно от решенията засяга правото на епископа да предаде манастира под юрисдикцията на епископския двор, като премести живущите в него на друго място. То може да се приеме за автентично, въпреки че е оцеляло само в староруския превод и отсъства от гръцките преписи с правилата на събора. Светлана Семячко („Уставные дисциплинарные тексты в монастырских библиотеках на Руси“) направи обзор на комплекс от писмени паметници, отнасящи се до монашеския дисциплинарен устав, основно – общежителен, и постави въпроса за времето на появата на отделни законодателни паметници, за техните източници, тяхната зависимост и/или независимост от дисциплинарната част на Студийския и Йерусалимския устав, тяхното взаимовлияние, разпространение и приложение в ежедневната практика.

Завършек на конференцията беше секцията *Библейски текстове и агиография в книжовната продукция на руските манастири*. Ива Трифонова („Към историята на източнославянските преписи на *Апокалипсиса* (Фекула 15, XVI в.)“ анализира особеностите на един източнославянски препис на *Тълковния апокалипсис* от XVI век и преписваческите глоси в него с оглед на мястото на ръкописа в цялостната книжовна история на творбата на св. Андрей Кесарийски в православния свят през Средновековието, като посочи различни от общоприетите пътища на разпространение на книгата. Татяна Пентковска („Фрагменты *Толкового Евангелия* в составе *Кормчей*“) систематизира в езиков и текстологичен аспект фрагментите от *Тълковното евангелие* на Теофилакт Охридски, поместени в състава на крѣмчяята под редакцията на митрополит Даниил (РГАДА, РО МГАМИД ф.181. № 1593. последна трета на XVI в.) и предположи, че вероятно това е станало в Йосифо-Волоколамския манастир, където Даниил е бил игумен през 1515 – 1521 г. Ивета Рашева („Рецепцията на Цамблаковото *Житие на св. крал Стефан Дечански* в *Послание до И. И. Третяков* и *Трактат за защита на църковното имущество* на Йосиф Волоцки“) изследва рецепцията на *Житие на св. крал Стефан Дечански* от Григорий Цамблак от края на XIV – началото на XV век в *Послание до Иван Иванович Третяков* и *Трактат за защита на църковното имущество* с автор Йосиф Волоцки през XV век. Александра Духанина („Рукописная традиция *Жития Стефана Пермского* в Кирилло-Белозерском монастыре“) анализира особеностите на местната агиографска ръкописна традиция, свързана с *Житието на Стефан Пермски*, характерна за Кирило-Белозерския манастир, като отдели основните текстови версии, от които базисно значение има Епифаниевската редакция. Татяна Зинкевич („Жития русских столпников прпп. Никиты Переславского и Саввы Вишерского в русской монастырской традиции на материале ОР

ОРБ XV – XIX вв.“) разгледа агиографските произведения, дело на Пахомий Логотет, написани през XV век, които са свързани със създаването на житийни текстове за руските стълпници като преподобния Сава Вишерски, живял през от XV в., и преподобния Никита Переславски, живял през XII век.

Тотка Григорова показва пред участниците проекта на обобщаващата изложба, посветена на манастирските библиотеки – „Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI в.“ Тя е замислена и осъществена, за да популяризира темата пред публиката, като представи целия процес от създаването на една ръкописна книга до методите за нейното съхранение. Изложбата беше открита в пространството в галерията на открито на Столична община в Градската градина в центъра на София на 10.05.2021 г. от 17:30 ч.

В заключение може да се каже, че представените изследвания, посветени на манастирски средища, на библиотеките и скрипториите на Света гора, в България, Сърбия и Русия, на книгообмена, на дейността на книжовниците, на съхранението и разпространението на манастирската книжовна продукция през XIV – XVI век, както и оживените дискусии, съпътстващи докладите, потвърдиха интереса и актуалността на темата. Безспорно конференцията имаше културно-исторически принос за историята на славянското и балканското литературно наследство, разкривайки нови и непроучени страни от него.

Доц. д-р Ива Трифонова
Кирило-Методиевски научен център,
Българска академия на науките

Международна кръгла маса „Обучението по българистика зад граница“ Мелитопол, 18.05.2021

Кръглата маса, организирана от Центъра по българистика с лекторат по български език, литература и култура в дистанционен формат, имаше за цел да покаже актуалната картина в редица образователни институции зад граница от целия спектър, да постави проблемите пред експертите в специализираната Дирекция „Образование на българите зад граница и училищни мрежи“ в МОН на Р България, да се получи обмяна на опит и на учебни ресурси и да се установят полезни делови контакти между участниците в дискусиата. Необходимостта от такъв форум беше назряла. Преподавателите по българистични дисциплини в чужбина са изправени пред нови предизвикателства. В европейското образователно пространство вече се работи по стратегията 2030. Всяка страна, членка на ЕС или не, има свои национални традиции и политики, които преподавателите, командировани от МОН – Република България, или местните колеги трябва да синхронизират с учебните си програми и ресурсите, използвани в университетите или училищата – държавни/неделни, като същевременно следват стандартите на българската образователна система. В нея също настъпиха важни промени. Има нов Закон за висшето образование, нова система в приемните изпити за българи, живеещи извън България, а не само за сънародници от историческата диаспора. Промени се официалната политика за сертифициране на знанията по български език в чужбина и за признаването на избираем изпит по български език за зрелостен и пр. Тези въпроси могат да бъдат решени с обединените усилия на преподавателите, запознати в детайли с проблемите по места, и от образователните институции – МОН на Република България и министерствата в страните, в които се изучава българистика. Важна посредническа роля имат дипломатическите мисии. Демократичното решаване на тези въпроси, които вълнуват всяко семейство, налага да се чуе думата на родителите и на учениците и студентите. Кръглата маса показва от първо лице, без бариери и табути, в открит и честен диалог за отговорната и нелека мисия на колегията в търсене на работещи решения на важни и сложни въпроси в мултиетническа и на места сложна политическа среда в Обединена Европа и извън нея, актуалната картина в образователни институции от 14 страни – университети и колежи, държавни и неделни училища, като преобладаващият брой бяха лекторите по български език, литература и култура, които в повечето случаи обучават не само студенти и докторанти, а курсисти с различни специалности

и интереси, ученици от българските неделни училища, както и в държавни училища към ЕС, българската държава и към дипломатическите мисии.

Инициатор и организатор на кръглата маса е Центърът по българистика с лекторат по български език, литература и култура в Мелитополския университет „Богдан Хмелницки“. За двадесет години той се превърна в значим образователен, научен и методически център в региона и Украйна в конкурентна среда. Вече трета година лекторатът е единственият в Украйна, а по-рано те бяха пет. Преди две години по същото време проведохме онлайн кръгла маса за обучението по българистика в Украйна в отговор на новата езикова стратегия на страната, Закона за държавния език и изучаването на майчин език. Тази година в рамките на традиционните ни Дни на българската азбука, просвета, наука и култура на България и на славянската книжовност кръглата маса „Обучението по българистика зад граница“ е основното събитие. Неслучайно форумът бе под патронажа на Посланика на Р България в Украйна Костадин Коджабашев и с участието на съветника по образование и наука Ради Домусчиев. Ректорът на университета домакин, проф. д.б.н. Анатолий Солоненко, предостави личния си неограничен Zoom и участва в деловата работа. Министерството на образованието и науката на Р България бе представено от директора на Дирекция „Образование на българите зад граница и училищни мрежи“ Наталия Михалевска и сътрудниците ѝ Владима Попова-Натова и Николай Николов. Медиен партньор бе предаването „Зад думите“ на Българското национално радио „Христо Ботев“.

Във фокуса бяха 4 подтеми: *Европейски стандарти и национални традиции в обучението по български език и литература* с лектор проф. д.п.н. Галя Христовова, гл. редактор на сп. *Български език и литература*; *Учебни програми, учебници, изпити и проекти за обучението по български език, литература и култура зад граница* с лектор доц. д-р Атанас Атанасов, ръководител на Катедрата по български език като чужд в СУ „Св. Климент Охридски“; *Обучението по български език, литература, история и география на България в българските общности зад граница* с лектор Гургана Христова, основател и директор на Българското училище „Пейо Яворов“ в Милано и *Взаимодействието между институциите в Република България и образователните институции зад граница* с лектор Наталия Михалевска, директор на Дирекция „Образование на българите зад граница и училищни мрежи“ в МОН на Р България.

Поканихме колеги, преподаващи български език/български език като чужд в България, Лучия Антонова и Илияна Гаравалова – ИБЕ, БАН, които водят езикови курсове в Косово за етническите българи, както и колеги българисти от чужбина: Белгия (Миглена Дикова-Миланова, Гент), Унгария (Моника Фаркаш Барати, Сегед), Чехия (Емилия Крейчова, Бърно) и Украйна (Елена Чмир и Таня Доценко, Киев; Светлана Георгиева, Одеса; Олга Сорока, Львов; Сергей Пачев, Мелитопол; Ярослав Кичук и Елена Берестецка,

Измаил); лектори по български език, литература и култура в Германия (Младен Влашки, Фрайбург), Гърция (Генчо Банев, Атина), Италия (Ася Асенова, Венеция и Мая Падешка, Неапол), Индия (Биляна Мюлер, Делхи), Словакия (Снежана Великова, Прешов), Унгария (Григор Григоров, Сегед) и в страни с историческа българска диаспора – Сърбия (Антоанета Алипиева и Радостина Стоянова, Белград), Унгария (Венета Янкова, Будапеща) и Украйна (Красимира Колева, Мелитопол, организатор). Българските училища зад граница бяха представени от: директора на Българския теоретичен лицей „Васил Левски“ Наталия Ярославска и командированата преподавателка Снежина Владимирова (Кишинев, Молдова), директора на Болградската гимназия „Г. С. Раковски“ в Украйна Снежана Скорич, а неделните училища от Емилия Сачкова, директор, и Янета Димитрова (БНУ „Иван Вазов“, Париж), Гергана Христова, директор, и Красимира Стоянова (БНУ „Пейо Яворов“, Милано), Мариола Георгиева, директор (БУ „АзБуки“ – Рим / Колефери), преподаватели в неделни училища от Одеса (Татяна Ковтун) и Измаил (Светлана Кравченко). Участваха директорът на Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ във Виена Румяна Конева, директорът на Националното издателство за наука и образование „Аз-буки“ Надя Кантарева, на Сайта за хуманитаристика и извори с е-списание „Дзяло“ Августа Манолева и Венета Гаврилова, водеща предаването „За думите“ по БНР „Христо Ботев“.

Работата на кръглата маса продължи пет часа и половина и беше излъчвана на живо във фейсбук. Дискусията интересува широка аудитория. Неформалният диалог отключи редица чувствителни въпроси, на които от Министерството на образованието и науката отговориха аргументирано.

Анализ на ситуацията и проблемите пред българистиката зад граница съдържаше и поздравителният адрес, изпратен от вицепрезидента на Република България Илияна Йотова.

Форумът безспорно бе полезен и градивен за всички участници.

Д-р Красимира Колева
лектор по български език, литература и култура
в МДПУ „Богдан Хмелницки“

**Българистиката извън България –
академични поколения и диалози**
Международна конференция, организирана
от Съвета за чуждестранна българистика при БАН
(20 май 2021 година, online)

В навечерието на 24 май Съветът за чуждестранна българистика при Управителния съвет на Българската академия на науките организира онлайн конференция с участието на преподаватели, изследователи, докторанти и студенти, посветили се професионално на българистиката извън България. Идеята на организаторите бе да се обмени актуална информация за статуса на чуждестранната университетска българистика в палитрата от съвременни образователни концепции и програмно съдържание, да се очертае типологията на приемствеността между поколенията към българистичното познание, от една страна, а от друга – в мотивацията за изследователски и приложни дейности като лична професионална перспектива. Чрез съвременните технологии форумът обедини в онлайн платформа близо тридесет преки участници в дискусиите от един широк ареал и с разнообразен професионален профил, както и близо двадесет слушатели и гости. Програмата на конференцията бе оформена в три модула, всеки с тематично ядро, модератор и участници в дискусиата.

Международният форум бе открит от председателя на Българската академия на науките академик Юлиан Ревалски и от чл.-кор. проф. д.и.н. Александър Костов, председател на Съвета за чуждестранна българистика. Акад. Ревалски подчерта, че Денят на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност е повод за осмисляне на значимостта на духовното наследство, за отдаване на почит и благодарност към тези, които са посветили професионалния си път на българския език и на българската култура у нас и в чужбина. Чл.-кор. проф. д.и.н. Александър Костов поздрави чуждестранните българисти и изрази увереност, че Съветът за чуждестранна българистика ще продължи да организира събития, чиято цел е българистиката зад граница да има повече участници и последователи. В състава на Съвета от края на 2020 г., освен представители на институтите от направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ на БАН, са включени и членове от пет български университета, в които българистиката е широко застъпена.

В тематичното поле на първия модул (*Университетските специализации по българистика в чужбина – традиции и иновации, образователни*

концепции и съдържание, динамика и прогностика), координиран от проф. д-р Ценка Иванова от Великотърновския университет, залегна идеята да се очертае актуална картина на разнообразието от концепции и формати, в които функционира българистиката в чужбина в началото на 21. век. Основното място, където се подготвят специалисти, владеещи и ползващи български език в чужбина, са университетите – която и да е форма на специализирана дейност, свързана с определен език и култура, ползва кадри с определен ценз, който се придобива в системата на университетското образование. Университетската българистика в чужбина бе обсъждана като образователни концепции и политики на конкретните университети или на техни структурни подразделения, от една страна, а от друга – като образователни програми, включващи обучение и усвояване на компетентности по комуникация на български език; изучаване на теоретични дисциплини по българска граматика, по историческо и сравнително езикознание; по българска литература; по българско странознание (история, география, култура и изкуство); обучение по превод в неговите разновидности; приложения на българистични знания в широк спектър научни и научно-приложни изследвания, включващи съпоставителния контекст като отличителна черта.

В опит за типология на ареално и концептуално представителство, с помощта на съвременните технологии бе постигната комуникация, която свърза събеседници на хиляди километри разстояние едни от други. Бяха поканени преподаватели с дългогодишна практика и участия в изработването на предходни и на съвременни образователни програми; преподаватели от по-младите поколения с цел разговор за приемственост, мотивация и професионални хоризонти; докторанти, преминали трите образователно-квалификационни степени в два университета, включително и в България – като показател за ограничените възможности да се постигне пълен цикъл в един университет в чужбина и за новите възможности, които предоставят академичните международни мрежи; алумни или завършили българистична специализация студенти с разговор за перспективите за професионална реализация чрез занимания с българистика; „действащи“ студенти с цел споделяне на лична мотивация и очаквания от избраната посока за собствено развитие. В рамките на предварителната подготовка на първия модул бе разпратена анкета с няколко ключови въпроса: за актуалното място на българистиката като специализация в съответния университет, дали е традиционна филологическа „единична“ или „двойна“ специалност, избираем модул, факултативна дисциплина по езика или в друг формат; включена ли е в рамките на славистиката, балканистиката или в друга образователна концепция; видове дисциплини и хорариум, ниво на постигана езикова компетентност в бакалавърска и/или магистърска степен; екип от българисти и структура, към която е включен; дали интересът на студенти към българистична специализация е константна или променлива величина; възможности на студентите да специализират след

бакалавърска степен в магистърски програми и в докторантури; възможности по време на следването и перспективи за занимания с изследователска или приложна (напр. преводаческа) дейност на студентите; форми на извънаудиторна работа; актуални наблюдения над ситуацията с обучението по български език и култура – мнения, прогнози. Очертаха се няколко типа актуални образователни концепции по българистика и тяхното съдържание.

Проф. Татяна Лекова от Университета „Ориентале“ в Неапол представи единствения италиански университет, в който е наличен пълен цикъл на обучение по българистика в бакалавърска, магистърска и докторска степен. Тя е част от академичния сектор „Славистика“, в който са включени и някои от останалите славянски езици и литератури, които се преподават в Департамента по сравнителни литературни и езиковедски изследвания. В бакалавърска степен българският език се изучава в специалностите „Сравнително изучаване на езици и литератури“ и „Културна и езикова медиация“. В магистърската степен се изучават също две специалности: „Сравнителни литературни изследвания“ и „Езици и култури на Европа и Америка“, като последната има два курикулума – „Езици, литератури и култури“ и „Литературен превод“, а магистрите се дипломират по една от двете специалности. Интересът на студентите е променлив и зависи от различни фактори. Предлагат се различни извънаудиторни форми за повишаване на собствените знания и умения – семинари, мобилност по програмата „Еразъм“ и езикови курсове в България. По общо впечатление обаче ситуацията на българистиката в Италия не е благоприятна – с пенсионирането на проф. Джузепе дел’Агата българистиката в Пиза е закрыта, в Рим няма вече лекторат, а в Болонския университет (кампус Форли) има проблем с изпращането на лектор от България.

Следващия актуален тип обучение по българистика представи Пекинският университет за чужди езици. Проф. д-р Чен Ин, ръководител на Катедрата по българистика сподели, че при тях това е традиционна филологическа „единична“ специалност с квалификация само по българистика, за степени бакалавър и магистър, но български език се предлага също като избираем трети чужд език за всички студенти от целия университет. Интересът на студентите е сравнително константна величина. В учебните планове са включени допълващи специализиращи дисциплини с оглед на бъдеща професионална реализация като преводачи и комуниканти в областта на политиката и дипломатията, журналистиката, икономиката, културата и др. Студентите имат стаж чрез споразумение на Университета с „Радио Китай за България“ или в други институции. Заедно с разширяването на сътрудничеството в различни области между Китай и България се развива и българистиката в Китай, като например обогатяване на дисциплините в самата специалност и повишаване на интереса на китайски университети към създаване на специалност „Българистика“. В три държавни и в един частен университет в Китай се преподава български език.

Традиционната филологическа концепция на българистично университетско образование, но в модифициран формат, бе представена чрез Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ от ст. преп. Елена Тимонина (Филологически факултет, Катедра по славянска филология). Студентите от славянската катедра следват българистиката като традиционна филологическа „единична“ специалност с квалификация само по българистика, но обемът и нивото на преподаването на задължителните за тях дисциплини по руска филология и по втори задължителен славянски език дават възможност студентите да се реализират не само като българисти. За студентите от други специалности българският език може да се предлага като факултативна дисциплина. Сходна е схемата и в магистърска степен, която е с продължителност от четири семестъра. Български език не се включва като избираем при приема на студенти всяка учебна година и се следва ротационен принцип с другите славянски езици. Сравнително ново е предлагането на магистрантите в „Руска филология“ като втори задължителен чужд език и в „Новогръцка филология и византиноведение“ като задължителен курс „Български език като балкански“. Нивото на езикова компетентност в бакалавърска степен е В2, а в магистърска степен – С1. Студентите изпълняват курсови работи, занимават се с проекти, участват в конференции, имат възможности да следват докторантури. Помагат добрите контакти с български академични и културни институции. След завършване се реализират като изследователи, преводачи, преподаватели, сътрудници към фирми и др. В Руската федерация в близо 20 университета се изучава българистика в различен формат.

Доц. д-р Елена Рацеева, като представител на Тараклийския държавен университет и на Научното дружество на българистите в Молдова, очерта специфичния профил на българистиката в Молдова, конципиран чрез диалога между културите. Целевите групи с българистично образование обхващат ученическата възраст с регламентиран държавен курикулум за българската етническа общност, университетски специалности в двуезична и триезична образователна среда с руски, румънски и български език. Разчита се много на професионалните контакти и на специализациите, предоставени от български институции.

Киевският национален университет „Тарас Шевченко“ бе представен от доц. Олена Чмир и ас. Татяна Доценко – като илюстрация на преподавателска приемственост между поколенията и като наследници на дълги традиции в областта на българистиката. Със съжаление обаче бе споделено, че интересът към традиционните форми на обучение намалява. Също като „единична“ специалност, но с включено задължително изучаване на втори чужд език, в концепта „Езици, литератури, култури“ бе представена българистиката от доц. д-р Ивана Давитков от Белградския университет. Възможността за продължаващо образование в следваща степен в България е проблемна за студенти, които не са с български произход и за които таксите за обучение

1869

са твърде високи – а това обстоятелство е проблем при изграждането на стабилен преподавателски колегиум. Д-р Олга Сорока от Лвовския национален университет „Иван Франко“ сподели опита си в сравнителен план като преподавател българист и като лектор по украински език и култура в Софийския университет. За Лвовската българистика е бил важен началният етап, когато са я подпомогнали последователно няколко лектори от Великотърновския университет и традиционните контакти с български институции. Интерес от гледна точка на възможностите за междууниверситетско партньорство показва представянето на българистиката в Познан. Д-р Адриана Ковачева от Университета „Адам Мицкевич“ сподели началните впечатления от включването в голяма европейска мрежа за създаване на общи програми по езици и култури и с присъединяването на различни езици. Познанските студенти от бакалавърска степен могат да завършат магистратура също там, но след това избират докторантури другаде поради липса на тази възможност в Познан. Такива са д-р Вероника Шведек, която защити докторантура във Великотърновския университет, а Марта Гаенцка следва в момента докторантура в областта на туризма в Люблинския университет, но с ориентация и към България. Доц. д-р Раки Бело – лектор в Тирана показва как българистиката фигурира в допълващи модули към други специализации и като избираем предмет тогава, когато единственият преподавател българист е изпратен от България чрез Министерството на образованието и науката. Типологически сходна е ситуацията при лектора д-р Валентина Седефчева във Философския факултет на Университета в Ниш. От страна на действащите студенти в дискусиата се включи Лучия Сръшньова от Университета „Коменски“ в Братислава, студентка в трети курс, бакалавърска степен на специалността „Писмен и устен превод – български език и култура и словашки език и култура“. Мотивацията за избор на подобна специалност е обусловена от перспективите за работа чрез обучение по съвременни бакалавърски комбинирани програми. Към темите, дискутирани в този модул, определено бе проявен интерес от участниците и желание периодически да се обменя информация и да се споделят добри практики.

Вторият модул (*Контексти и изследователски профили: поколенията в академичен диалог*), координиран от проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, представи екипи от преподаватели и последователи, формирали устойчива приемственост в българистичните занимания. Варшавската българистика чрез проф. д-р Гражина Шват-Гълъбова от Полската академия на науките и д-р Силвия Шедлецка от Варшавския университет отдаде дължимата признателност към своя предшественик и учител Тереса Домбек. С висока оценка от тяхна страна бе поднесен интелектуалният обмен между България и Полша чрез преводите на българска литература. Проф. Гълъбова говори и за проекти, в които се включват младите ѝ последователи. Като особен шрих в дългите и устойчиви

ви полско-български контакти полските колеги оценяват традицията да се организират ежегодни форуми на полските българисти от посланиците на България в Полша. Новият формат на българистиката във Варшава също бе коментиран в ориентацията от филологическа специалност в културологичен профил, в който литературата се опознава чрез езиците, на които говори културата. Така Варшава също се нарежда сред университетите в Европа, където се очертава по-широк контекст на българистиката.

Проф. Роланд Марти от Философския факултет на Университета Саарланд в Саарбрюкен, катедра „Нови езици и литератури“, очерта важната типологическа отлика на българистиката в Швейцария и Западна Германия, която по традиция е палеославистика, като за специалистите по съвременен български или по съпоставително езикознание ракурсът е обратен – от старобългарския език към съвременния български език. В ретроспекция, насочвайки вниманието към традициите отпреди няколко десетилетия, проф. Марти се върна към спомените на по-старите поколения българисти за Колоквиума по старобългарски език, организиран от професор Куйо Куев като важен старт в началото на кариерното развитие на редица старобългаристи в немскоезичните университети. Със съжаление проф. Марти сподели, че в същата тази група университети днес старобългарски език не се преподава и че българистичните специализации не заемат тази позиция, която са имали някога. Понастоящем общ едногодишен курс „Булгарикум“ включва български език, литература и култура. Сътрудничеството със Софийския университет е особено полезно за квалификация на млади кадри, като перспектива българистиката да остане в немскоезичните университети.

Проф. д-р Юрген Фуксбауер от Университета в Инсбрук, представител на виенската славистика и българистика, ученик на професор Хайнц Миклас, представи приемствеността в медиевистиката чрез продължаващи изследвания на паралелите в славяноезичните преводи спрямо византийските първообрази през Средновековието, по-специално чрез сравнение на преводите от времето на т.нар. „второ южнославянско влияние“ в български преписи с руските им копия и влиянието им върху руската традиция през XV в. Изследователят е убеден, че без изследване на тази тематика не биха били представени в пълнота свидетелствата за европейското културно наследство.

В дискусиата се включи и един „български“ българист, професор Людмил Димитров от Софийския университет – лектор два мандата в Университета в Любляна, но в качеството си на първопроходец при изграждането на базисни антологии с преводи на българска литература, които да служат и при обучението на млади българисти. В качеството си и на преводач професор Димитров изтъкна важни отличителни черти на българистичното обучение в чужбина – че няма два еднакви лектората и към всеки един трябва да се подхожда с нужната конкретика и предварителна подготовка. Той формулира още и риторичния въпрос възможно ли е „канонът“, припознат като концепция за преподаване

на българската литература в България, да бъде и канон „за износ“, при което изтъкна необходимостта от съобразяване с контекста на приемащата култура. В поставените от проф. Димитров въпроси се съдържаха идеи за следващи формати на дискусии от кръга на чуждестранната българистика.

Професор Хана Гладкова от Карловия университет в Прага е известно име в славистиката и в българистика, с несъмнено доказан принос както в преподавателската, така и в изследователската област. Като представител на чешката българистика тя изтъкна, че многогодишните и разностранни традиции и посоки на културно и научно взаимодействие между чехи и българи я е поставило в благоприятната позиция да бъде наследник на немалко прокарани пътеки. В Прага силната страна винаги са били лекторатите по български език и стабилните докторски програми, силната подкрепа и партньорство с Чешката академия на науките, със Славянския институт, Славянската библиотека, Института за чешки език – с други думи, контекстът на средата въздейства върху поколенията. От гледна точка на традиционните концепции за филологическо образование, в което се е вместила дълго време и българистиката, която бележи скоро своя 100-годишен юбилей, проф. Гладкова коментира т.нар. „спад“ в интереса към изучаване и посвещаване на български език, литература и култура. Нейно проучване за съвременната ситуация показва, че от филолого-центричния концепт този вид обучение преминава към интердисциплинарност в нефилологически звена и половината от защитените дисертации с българистичен компонент са в катедри по история, политология и др. Проблемите на българистиката в Чехия са сходни и с други подобни средища – дефицит на възможности за работа по проекти и чрез проектни мрежи, в което се вижда неосъществената роля на българската държава.

В дискусиата се включи проф. Жоржета Чолакова от Пловдивския университет, която говори за приемствеността в българистиката зад граница, за нейната многоликост и за шансовете ѝ в по-широкия контекст на съвременната хуманитаристика. Вторият модул завърши с изказването на студента Андраж Стефановски от Люблянския университет, за когото от студентска гледна точка, в профила „Южнославянски студии“ и изучавания в него български език, най-важният проблем е ограниченият брой на местата за летни езикови курсове в българските университети, които организират подобни инициативи.

Третият модул, координиран от чл.-кор. проф. д.и.н. Александър Костов от Института за балканистика с Център по тракология към БАН, представляваше едновременно заключителна част и закриване на конференцията. Проф. д.ф.н. Анисава Милтенова от Института за литература и дългогодишен председател на Съвета за чуждестранна българистика постави на вниманието на аудиторията няколко, наречени от нея, „предупреждения“ към организационната работа в полето на чуждестранната българистика – да не се подхожда избирателно, а проблемите да се разглеждат комплексно; да се

преодолее изолацията на чуждестранните учени и преподаватели чрез непрекъснат контакт и дискусии; да не се пренебрегва културната среда, в която конкретно функционира чуждестранната българистика; да не се ограничават възможностите чрез концентриране само върху филологическата българистика; да се имат предвид добрите практики в интердисциплинарния подход в хуманитаристиката, а въпросите за финансовите дефицити с цел осъществяване на важни проекти да се поставят открито и категорично пред институциите. Проф. д-р Лора Тасева от Института за балканистика с Център по тракология, също предходен председател на Съвета, смята, че всяко изпитание е шанс в днешния глобален свят и че мисията е да се запази Европа на мултиезичието и мултикултурализма. Доц. д-р Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ към БАН говори за различните лица на българистиката, за важната роля на лекторатите по български език, за отговорността на българската държава с визията ѝ как трябва да развива българистиката зад граница. Доц. д-р Мая Иванова от Кирило-Методиевския научен център напомни, че всички добри идеи зависят от личностите, които живеят и работят в конкретни условия в конкретни страни и че е хубаво да се чуват техните имена, което способства за утвърждаване на авторитета им. Доц. д-р Мая Петрова-Танева от Института за литература постави актуални и остро дискутирани въпроси за научните публикации по българистика в специализирани научни издания и за остойността им чрез наукометрични показатели в международни бази данни, които в определени случаи пренебрегват публикуването на кирилица. Според нея също е необходима насочена политика за поощряване на млади изследователи българисти, като БАН и университетските среди в България би трябвало да отстояват собствена позиция за създаването на благотворна среда за развитие на българистиката. В заключение чл.-кор. проф. Ал. Костов обобщи, че дискусията се оказала много полезна както за организаторите, така и за всички участници от чужбина и че този формат на дискусии ще продължи.

Въпреки ограниченото време се убедихме, че българистиката в чужбина се нуждае от повече подобни форуми в тяхната тематична конкретност, нуждае се от среда за обмен на професионална информация и за взаимно обогатяване с идеи и добри практики, налице е належаща потребност от адекватна на съвременното комуникация между академичните центрове и държавните институции в България. Вярваме, че Съветът за чуждестранна българистика към УС на БАН ще допринесе за активиране на диалогичността между преподавателите и изследователите – чуждестранни българисти и техните колеги в България, между по-старите и младите поколения, а разнообразието от специализации по българистика в различни образователни степени ще привлича и мотивира повече студенти.

Проф. Ценка Иванова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

ПРОФИЛИ

Галина Баранкова на 75 години

Изтъкнатият учен в областта на средновековните славянски литератури Галина Серафимовна Баранкова навърши 75 години. Несъмнено тя се нарежда сред най-изявените медиевисти, които работят в областта на езикознанието, текст-критиката и типологията на преводните и оригиналните текстове. Централно място в нейните дългогодишни научни занимания заемат старобългарската литература и книжнина и най-вече продукцията на Преславската книжовна школа. Руската изследователка работи за изясняването на редица възлови въпроси, свързани с обема на преводите и компилациите, преводаческата концепция на преславските книжовници и техните лексикални и синтактични предпочитания, проникването и разпространението на преславските съчинения в древноруска среда.

Галина Серафимовна Баранкова е родена на 26 април 1946 г. През 1969 г. завършва с отличие Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ със специалност „Руски език и литература“. Една година работи в Отдела за ръкописи на Руската държавната библиотека в Москва. През 1971 г. постъпва като докторант в Института по руски език на Академията на науките на СССР (научен ръководител Л. П. Жуковская). През 1977 г. защитава тезата си за кандидат на филологическите науки на тема „Речник на руските преписи на *Шестоднев* на Йоан Екзарх Български“. От 1977 г. Г. Баранкова работи в Института за руски език (сега Институт за руски език „В. В. Виноградов“) на Руската академия на науките като младши изследовател, старши изследовател и водещ изследовател в Секцията по история на руския литературен език. Член е на Съюза на писателите на Руската федерация.

Обхватът на научните интереси на Г. С. Баранкова включва изворознание на средновековните славянски паметници, историческа лексикология, текстология, палеография, история на славянските езици и история на славистиката. Особено място в научното ѝ творчество заемат контактите между средновековната българска и руска литература. Автор е на над 100 изследвания в тези научни полета, включително и на издания на писмени паметници, сред които *Шестоднев* на Йоан Екзарх според руски препис от XV век (МДА № 145), снабдено с превод на съвременен руски език, произведенията на

киевския митрополит Никифор, *Софийският сборник* от XV в. (РНБ № 1285), съдържащ редица неизвестни досега старобългарски произведения и средновековни преводи. Г. Баранкова публикува ранното староруско канонично съчинение *Предсловие покаянию*, познато и в средновековни български преписи. Публикуваните паметници са придружени от детайлни лингвотекстологични изследвания. Една от насоките с изключителен принос в нейните проучвания е въпросът за атрибуцията на средновековните произведения и особено на преславската преводна продукция. Нейните изводи са базирани на широк кръг свързани със столичното средище текстове, които принадлежат към различни жанрове (библейски, догматически, природонаучни, омилетични, екзегетични), а публикациите ѝ въвеждат нов фактологичен материал, който има висока стойност не само във филологическо и културно-историческо, но и в методологическо отношение. Тя участва в проекта за *Супрасълския сборник* от X век и в сборника изследвания, посветен на него (*Преоткриване: Супрасълски сборник, старобългарски паметник от X век*. София: Изток-Запад, 2012). В момента Г. С. Баранкова завършва книга за творчеството на Кирил Туровски (в съавторство с Е. В. Белякова, М. В. Корогодина, И. И. Макеев, Е. В. Уханова) и работи по подготовката на издание на *Новгородската кръмчя* от 1282 г., която има тясна връзка със старобългарската традиция.

През годините Г. С. Баранкова изнася доклади на международни симпозиуми и конференции, включително в България – симпозиума „Преславска школа“, колоквиумите по българистика, участва в Международните конгреси на славистите (в Киев, София, Минск, Белград). С готовност участва със статии в български периодични издания и в сборници по проблематика на Средновековието.

Цялостното научно творчество на Г. С. Баранкова има изключително приносен характер в няколко насоки: а) уточняване на обема и характера на преводите през най-ранния период от славянската писменост; б) методологическа разработка и аргументация на проблема за критичните издания на паметници и съпровождащите ги справочни материали; в) изследване на важни аспекти от преводаческата техника в Кирило-Методиевите и преславските библиейски преводи; г) оригинални обобщения за многократните преводи в традицията на източните и южните славяни. Тя отстоява своите тези и изводите от научните си изследвания с почтеност и прецизност в аргументацията. Приносът ѝ в българистичните изследвания получава заслужено признание от световната научна общност. В нейно лице българската медиевистика има не само ценител, но и желан партньор в научните проекти. Да ѝ пожелаем здраве и още дълги години активна дейност!

На многага лѣта!

Проф. Мария Йовчева,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Проф. Анисава Милтенова, Институт за литература,
Българска академия на науките

Избрана библиография

Книги

- Шестоднев Иоанна экзарха Болгарского. Ранняя русская редакция. Изд. подгот. Г. С. Баранкова. Москва: Индрик, 1998.
- Шестоднев Иоанна экзарха Болгарского. Издание текста и перевод на соврем. рус. язык Г. С. Баранковой, вступ. статьи Г. С. Баранковой и В. В. Милькова. С. Петербург: Алетей 2001, 971 с.
- „История Иудейской войны войны“ Иосифа Флавия: Древнерусский перевод. Изд. подгот. А. А. Пичхадзе, И. И. Макеева, Г. С. Баранкова, А. А. Уткин. Москва: Языки славянской культуры, 2004, Т. 1. 880 с. Т. 2. 840 с.
- Чиста молитва твоя. Поучение и послания древнерусским князьям киевского митрополита Никифора. Изд. подгот. Г. С. Баранкова. Москва: Ихтиос, 2005, 407 с.
- Антология памятников литературы домонгольского периода в рукописи XV в.: Софийский сборник. Изд. подгот. Г. С. Баранкова, Н. В. Савельева, О. С. Сапожникова. М. С. Петербург: Альянс-Архео, 2013., 537 с.

Статии

- К вопросу о переводах Шестоднева Севериана Гавальского в древнеславянской книжности – В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка*, 2001. Москва, 2002, 5–46.
- Роль памятников Преславской книжной школы в истории русского языка и литературы. – *Страницы. Богословие. Культура. Образование*. Москва, 2002. Т. 7. Вып. 3, 409–426.
- Русские редакции памятников Преславской книжности. – В: *Slavia orthodoxa. Език и култура. Сборник в чест на проф. Румяна Павлова*. София, 2003, 29–38.
- „Създание с латиню“ митрополита Георгия. Проблема авторства. Язык и стиль произведения. – *Страницы. Богословие. Культура. Образование*. Москва, 2005. Т. 10. вып. 1, 69–85.
- К истории рукописной традиции Изборника Святослава 1073 г. – *Кирило-Методиевски студии*. Кн. 17, 2008, 45–53.
- Текстологические и языковые особенности апокрифического памятника „Сказание о двенадцати апостолах, о латине и о опресноцех“. – *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Богословие. Философия*. 2009. № 3(27), 67–92.
- Повесть о беспечном царе и его мудром советнике в русской рукописной традиции. – *Studia Historica Europae orientalis. Исследования по истории Восточной Европы*. Вып. 2. Минск, 2009, 275–298.
- G.A. Pinski. – In: *Lexicon Grammaticorum. A Bio-Bibliographical Companion to the History of Linguistics*. Second Edition. Revised and Enlarged, vol. 1. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2009, 121–123.
- Текстология и язык „Повести о беспечном царе и его мудром советнике“ Кирилла Туровского. – В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка*. Москва: Древлехранилище, 2010, 313–354.
- Сочинения Кирилла Туровского в собрании Иосифо-Волоколамского монастыря. – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. Москва, 2011. № 1(43), 61–75.

- Тематические и языковые особенности редакторских статей и вставок в Софийском сборнике (к проблеме датировки и локализации его антиграфа). – *Библеистика. Славистика. К 70-летию зав. кафедрой библеистики проф. А. А. Алексеева. С.* Петербург, Филологический Факультет СПбГУ. 2011, 50–84. [савт. Н. В. Савельева].
- О лексических особенностях неизвестного древнерусского перевода Шестоднева Севериана Гавальского. – В: *Славянское и балканское языкознание. Палеославистика: Слово и текст.* Москва, 2012, 101–118.
- Отрывок из неизвестного перевода Андриант Иоанна Златоуста в Софийском сборнике XV в. – В: *Преоткриване: Супрасълски сборник – старобългарски паметник от X в.* София, 2012, 101–125.
- Неведомых словес изложено Георгием, митрополитом Киевским, Герману игумену вопрошающе, оному поведающе: вопросы подлинности памятника и особенности его языка. Вопросы подлинности памятника и особенности его языка. – В: *Религии мира: История и современность.* Москва; С. Петербург, 2012, 15–43.
- Списки сочинений Кирилла Туровского из собрания Иосифо-Волоколамского монастыря. – *Кирило-Методиевски студии.* Кн. 21, 2012, 255–269.
- Повествовательные произведения Кирилла Туровского и проблемы русского литературного языка. – В: *Письменность, литература, фольклор славянских народов. XV Международный съезд славистов. Минск, 20–27 августа. Доклады российской делегации.* Москва, 2013, 52–80 [савт. Макеева И. И.].
- Редкий способ сокращения слов, связанный с названием кириллических букв. – В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка,* 2012 – 2013. Москва, 115–134.
- „Слово о кресте“ в Кормчих книгах и древнерусских сборниках. – В: *Fontes Slavica Orthodoxa II. Православная культура вчера и сегодня.* Olsztyn, 2015, 43–58.
- Le tradizioni cirilo-metodiane nell’ opera degli scrittori antico russi dall’ XI al XV secolo. – In: *I santi Cirillo e Metodio e la loro eredita religiosa e culturale ponte tra oriente e occidente. Raccolta di studi in occasione del 1150 anniversario della missione dei santi Cirillo e Metodio nella Grande Moravia (863 – 2013).* A cura E. Hrabovec, P. Piatti, R. Tolomeo. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 2015, 111–127.
- Статьи Изборника Святослава 1073 года в древнерусских сборниках Современные проблемы археографии. – В: *Сборник статей по материалам конференции к 300-летию Библиотеки Российской академии наук.* С. Петербург, 2016, 201–214.
- Место „Притчи о душе и теле“ Кирилла Туровского в кругу его повествовательных и риторических сочинений. – *Древняя Русь: во времени, личности, в идеях.* С. Петербург, 2016. Т.6, № 6, 185–217.
- О некоторых графико-орфографических и языковых особенностях Новгородской Кормчей 1280 г. – В: *Славянское и балканское языкознание. Палеославистика.* Москва, 2017, 7–26.
- Оригинальное и заимствованное в творчестве Кирилла Туровского. – *Русская речь.* 2017, № 5, 79–89.

- Жанровые и языковые особенности поучений в литургической практике славян.
– In: *Liturgické jazyky v duchovnej culture Slovanov. Monotematicky subor studii*.
Bratislava, 2017, 101–117 [съавт. Белякова Е. В.].
- „Правила о черноризцах“ в Кормчих книгах и сборниках. – *Palaeobulgarica*, XLI,
1, 2017, 56–78 .
- Текстологические и языковые особенности раннего древнерусского канонического
сочинения „Предсловие покаянию“. – *Труды Института русского языка им. В.*
В. Виноградова РАН. № 16, 2018, 9–65.
- К вопросу об авторстве сочинений, приписываемых святителю Кириллу Туровско-
му (на материале „Поучения о подвизе иноческого жития“. – *Древняя Русь: во*
времени, личности, в идеях. С. Петербург, 2018. № 1 (9), 233–248.
- Сочинения свт. Кирилла Туровского в рукописной и старопечатной традиции Та-
инство слова и образа. – *Сборник материалов научно-богословской конферен-*
ции кафедры филологии Московской духовной академии 3-4 окт. 2018 г. Изд-во
Моск. Патриархии. 2019, 18–30.
- Языковые особенности списков первоначальной русской редакции Кормчей книги.
– В: *Славянский сборник. Язык, литература, культура*. Москва, 2019, 138–146.
- К вопросу о соотношении южнославянских и русских списков сочинений Кирилла
Туровского. – В: *Славянское и балканское языкознание. Палеославистика – 2*.
Москва, 2019, 25–41.
- К вопросу о соотношении текстов Новгородской и Устюжской Кормчих книг. –
Scripta & e-Scripta, Dedicated to Professor Klimentina Ivanova on the occasion of
her 80th anniversary, 20, 2020, 243–265.

Игор Калиганов на 75 години

Професор Игор Иванович Калиганов (роден на 1.03.1946 г. в Ленинград, дн. Санкт Петербург) е известен руски литературен историк, славист, специалист по средновековна литература на България и на православното славянство. Завършва Филологическия факултет на Ленинградския университет (1965 – 1970) и аспирантура в Института по славянознание и балканистика при АН СССР (1975). В 1976 г. защитава кандидатска дисертация на тема: „Повест о Георгии Новом в болгарской и русской литературе XVI в.“ (научен ръководител А. Н. Робинсон), а в 1998 г. – докторска дисертация – „Георгий Новый у восточных славян“. От 1975 г. работи в Института по славянознание при РАН, водещ научен сътрудник в Отдела по история на славянските литератури.

Значително място в научната биография на Игор Калиганов заема преподавателската му дейност в редица висши учебни заведения. Паралелно с работата си в Института по славянознание дълги години чете лекции по история на славянските литератури и култури, фолклор и етнография на славянските народи в Московския държавен университет, Московския държавен институт по международни отношения, Института за руски език „А. С. Пушкин“, Дипломатическата академия при Министерството на външните работи СССР. В 1992 г. му е присвоено научното звание доцент, в 1999 г. – професор. От 2004 г. Игор Калиганов е завеждащ на основаната от него Катедра на славянските езици и култури, а през 2004 – 2009 и 2009 – 2014 е декан на Филологическия факултет в Държавната академия на славянската култура (ГАСК) и ръководител на създадения от него в ГАСК Научноизследователски център „Эстрика“ (Славянские Культуры: Корни и Крона).

Проф. Игор Калиганов е често канен лектор в университетите в България (Велико Търново, Шумен) и Италия (Рим, Милано, Генуа и други). Специализира в Австрия, България, Италия и САЩ. Член е на Българско-руската комисия на специалистите по история. Активен участник в множество международни научни форуми в Русия и Европа. Печели проекти и стипендии на руски и чуждестранни (Австрия, САЩ) фондации. Ръководител (съвместно с проф. А. Милтенова и проф. Дитер Щерн) на българско-руско-белгийския проект: „Южните и източните славяни: многообразие и взаимодействие на писмените култури XI – XXI век. Виртуален музей“ (2018 – 2020) по европейската програма ERA NET Rus Plus. Носител е на почетни грамоти от Министерството на културата на Република България (1994 и 2000), на най-високото държавно отличие – орден „Стара планина“, I степен (2000), както и почетните знаци на БАН и на Руската православна църква. В 1997 г. е удостоен с Премията в памет на митрополит Макарий, а в 2006 г. – с Между-

народната премия „Св. св. Кирил и Методий“. Почетен работник на науката и техниката Руската федерация – 2007 г. Член на ръководството на Съюза на приятелите на България.

Впечатляваща е експертната дейност на Игор Калиганов в качеството му на член на редколегии и на отговорен редактор и съставител на руски и международни издания: „България и Русия (XVIII – XXI век). Пътища и кръстопътища“. София, 2017; „Болгария и Россия (XVIII – XXI вв.). Стереотипы: возникновение, бытование, разрушение“. Москва, 2019 и „Маршрути на книжовното общуване между източните и южните славяни (XI – XX век). Международна научна конференция. 21 – 22 ноември 2019 г. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2020 (съвм. с А. Милтенова), „Материалы для виртуального Музея Славянских Культур“. Вып. I. Москва, POLYMEDIA Ltd, 2020, 447 с. Той е главен редактор и основен преводач на англоезичния сборник „Materials for the virtual Museum of Slavic Cultures“. Issue II. Printing house: POLYMEDIA, Moscow, 2020, 384 p. Член е на редколегиите на изданията (списания и серии): „Вестник славянских культур“, „Patrologia Slavica“, „ABC (Кирило-методиевски вестник)“, „Традиция и современность“. Автор е на над 200 публикации, от които 8 книги (три монографии и пет книги в съавторство).

Проф. Игор Калиганов принадлежи към кръга съвременни учени, посветили изследователската си дейност на широк кръг проблеми по история на литературата на южните и източните славяни, както и на важни аспекти на славянската култура. Обект на неговите проучвания през годините продължават да бъдат българската, сръбската, македонската и руската книжнина за цели литературни епохи – от Средновековието и Възраждането до нашето съвремие (IX – XX в). Други съществени области на изследване са текстологията на средновековните славянски литературни паметници и взаимоотношенията между славянските литератури през посочените периоди. При проблематиката на славянската култура се фокусира главно върху религиозната живопис, музикалните аспекти на химнографията и отражението на политическата история в художествената литература, мемоаристиката, руската и българската критика. Занимават го проблеми, свързани с рецепцията на творчеството на българските писатели в Русия и на руските творци в България. Изследователят поставя акцент върху спецификата на общия литературен процес в южнославянския регион и откроява функциите и ролята на книжовните връзки между южното и източното славянство с цел открояване на общото и различното в развитието на тези литератури. Сред най-значителните и концептуални трудове на Игор Калиганов са монографиите: „Георгий Новый у восточных славян. (Из истории российского сонма святых)“. Москва, 2000; „Веков связующая нить. (Вопросы истории и поэтики славянских литератур и культур)“. Москва, 2006 и „Проблемы истории и культуры славянских народов“. Москва, 2015. Тези изследвания разкриват високата компетентност на автора в областта на славянската медиевистика и хума-

нитаристика, и подчертават неговите приноси в проучването на историята и културата на славянските народи.

През последните пет години център на научните търсения на Игор Калиганов са няколко изследователски полета. На първо място, това са средновековната, възрожденската и съвременната българска литература, на второ – мемоарната книжнина, посветена на Освобождението на България от османско владичество (1877 – 1878), на трето – представата за България и българите сред славянските народи. Особено значими за съвременната хуманитаристика са неговите приноси в организирането, създаването и личното участие в българско-руско-белгийския проект за виртуалния *Музей на славянските култури*, определен от него като насъщна задача на съвременната славистика¹.

Постоянният силен интерес на изследователя към агиографията, посветена на българските светци, го насочва към почитането на св. Иван Рилски и св. Георги Нови Софийски в Русия и свързаните с това въпроси за българо-руските книжовни взаимоотношения през средните векове („Българские святые у русских в эпоху Средневековья“, 2019). В най-новото си изследване („Образы болгар в древнерусских письменных источниках“, 2020) изразява критично становище за интерпретацията на образите на българите и българската земя в руските летописни сводове. На широк фон и в светлината на славянските културни връзки Игор Калиганов разкрива мястото на древните българи в съчинения на известния сръбски историк Йован Раич (1726 – 1801) („Древние болгары в *Истории разных славянских народов* Йована Раича“, 2019).

Старобългарската и възрожденската литература, както и сръбската книжнина, са в центъра на внимание на учения в публикациите му за виртуалния *Музей на славянските култури*: за концепцията, целите и принципите на създаване на посочения музей, за важни паметници (*Остромирово Евангелие*), за известни светци (Георги Нови Софийски, Сава Сръбски, Лазар Сръбски), за прочути книжовници (Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Йован Раич).

Заниманията на изследователя в областта на славянската етнография го довеждат до интересни наблюдения върху творчеството на Любен Каравелов през московските му години. Прочитът на програмните манифести на българските модернисти от края на 10-те – 20-те години на XX в., както и опитът му за „диагноза на съвременната българистика“ свързват името му с проучването на специфични особености на новата българска литература.

Публикациите на Игор Калиганов, свързани с литературата през периода на Възраждането и Освободителната война (1877 – 1878), отразяват

¹ Южните и източните славяни: разнообразие и взаимодействие на писмените култури XI – XX век. *ERA.Net RUS Plus Call 2017 – S&T*

1869

научните му интереси към литературните произведения, създадени основно от очевидци, представители на различни социални слоеве от руското общество: духовенството (Освобождение Болгарии от турок глазами очевидца (священника 3-й Гренадерской дивизии Вакха Гурьева), руското военно командване (Воспоминания участника русско-турецкой войны 1877 – 1878 гг. генерала М. А. Газенкампа), руската военна журналистика (Репортажи о русско-турецкой войне 1877 – 1878 гг. на Балканах военкора Л. В. Шаховского), изобразителното изкуство (Болгария и болгары глазами участников Русско-турецкой войны 1877 – 1878 гг. (художника-баталиста, лейб-медика, казачьего офицера). Авторът проследява и отражението на освободителната война в руската художествена литература през XX век. Статиите са обнародвани в интердисциплинарни международни сборници, посветени на теорията и историята на руската и славянската култура, филология и изкуство в широк времеви диапазон („Вестник славянских культур“, Москва, 2017; Славянский мир в третьем тысячелетии. Москва, 2017; България и Русия (XVIII – XXI век). Пътища и кръстопътища. София, 2017). Ученият продължава историческата тематика в български и руски академични периодични издания в областта на историческите изследвания. Заслужават внимание публикациите му, посветени на проф. Людмила Горина (Труды исторического факультета, вып. 135. СПб., 2019, Bulgarian Historical Review, 2019) и акад. Васил Гюзелев (Славяноведение, № 2, Москва, 2017 (съвместно с Д. Поливянный).

В цялостната си научна дейност професор Игор Калиганов изразява и защитава свое становище за руско-българските исторически, културни и книжовни връзки в актуални научни дискусии и активно се включва в обмена на най-новите идеи между учените в областта на съвременната хуманистика. В негово лице българските му колеги виждат честен, справедлив и отзивчив колега, а българската наука съзира свой предан изследовател с несъмнени приноси в проучването на многовековното българско духовно наследство.

Пожелаваме на юбиларя дълголетие и творчески успехи! На мънога и блага лѣта!

Доц. д-р Елена Томова
Институт за литература, Българска академия на науките

Избрана библиография

Монографии:

Проблемы истории и культуры славянских народов. Москва: Институт славяноведения РАН, 2015. 480 с.

Студии и статьи:

1. Освобождение Болгарии от турок глазами очевидца (священника 3-й Гренадерской дивизии Вакха Гурьева) – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Москва, 2017, 231–241.
2. Воспоминания участника русско-турецкой войны 1877 – 1878 гг. генерала М. А. Газенкампа. – *Вестник славянских культур*. Москва, 2017. № 44, 7–20.
3. Освобождение Болгарии от османского ига в русской художественной литературе XX в. (Листая страницы юбилейного сборника „Герои Шипки“). – В: България и Русия (XVIII – XXI век). Пътища и кръстопътища. София, 2017, 54–63.
4. К юбилею академика Васила Гюзелева. – *Славяноведение*, Москва, 2017, № 2, 137–139. [Съвместно с Д. И. Поливнянний].
5. Программные манифесты болгарских модернистов конца 10-х – 20-х годов XX в.: обзор содержания, намерения и их реализация. – В: Сражения и связи в программах и практике славянского литературного авангарда. Москва, Институт славяноведения, 2018. 89–109.
6. Этнографические пласты в творчестве Любена Каравелова московских лет. – В: Славяне в России: славяне в Москве. К 870-ю основания Москвы. Москва, 2018, 128–160.
7. Мысли о грядущем Музее Славянских Культур. – В: Тезисы докладов участников подготовительной научно-практической конференции „Разнообразие и взаимодействие письменных культур южных и восточных славян в XI–XX вв.“ в рамках одноименного международного (Бельгия–Россия–Болгария) проекта ERA NET RUS plus (грант РФФИ 18-512-76004). Москва 23 октября 2018. М., Институт славяноведения РАН, 2018, 3–5.
8. Болгарские святые у русских в эпоху Средневековья. – *Русский язык за рубежом*. Москва, 2019. № 2, 63–70.
9. Виртуален музей на писмените култури на южните и източните славяни от XI–XX в. – *Старобългарска литература*. Кн. 59–60. София, 2019, 262–267 [в съавт. с А. Милтенова].
10. Съвременната българистика: опит за диагноза и (2018). – В: Материали от Кръглата маса „Българистиката в Европа: настояще и бъдеще“. София 11–12 май 2018. София: Изток–Запад. 2019, 70–75.
11. Бои на Шипке 9 – 11 августа 1877 г. в русской литературе. – В: *Bulgarica, Slavica et Rossica*. Научный сборник в честь заслуженного профессора Московского университета Людмилы Васильевны Гориной. Труды исторического факультета МГУ. Вып. 135. Историки слависты МГУ. Кн. 12. СПб., 2019, 97–106.

1869

12. Репортажи о русско-турецкой войне 1877–1878 гг. на Балканах военкора Л.В. Шаховского. – В: Болгария и Россия (XVIII – XXI вв.). Стереотипы: возникновение, бытование, разрушение. Москва, 2019, 112–137. https://inslav.ru/sites/default/files/kalig_2.pdf
13. Болгария и болгары глазами участников Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. (художника-баталиста, лейб-медика, казачьего офицера). – *Bulgarian Historical Review*, 2019, № 1–2, 112–131.
14. Древние болгары в „Истории разных славянских народов“ Йована Раича. – В: Роль России в распространении знаний о славянстве. Москва: Лингвистика, 2019, 182–223.
15. Abstract of the report „The Forgotten Brotherhood, in which now is believed difficulty (From the History of the Bulgarian–Serbian relations of the 10th – the 19th century.)“. – В: 12th International Congress of South East European Studies. Bucharest. 2 – 8 September. Abstracts. Bucharest, 2019, 162–163.
16. Книги как памятники своего времени – В: Болгария и Россия (XVIII – XXI вв.). Стереотипы: возникновение, бытование, разрушение. Москва, 2019, 5–12. Юбилей Института литературы Болгарской академии наук. – *Славянский мир в третьем тысячелетии*. М., 2019. Вып. 13, № 3–4, 238–240.
17. Создание виртуального Музея Славянских Культур как насущная задача современной славистики. – В: Материалы для виртуального Музея Славянских Культур. Вып. I. Москва, POLYMEDIA Ltd, 2020, 8–14.
18. Образы болгар в древнерусских письменных источниках. – В: Маршрути на книжовно общуване между източните и южните славяни (XI – XX век). Международна научна конференция. 21–22 ноември 2019 г. София: Издателски център „Боян Пенев“, 2020, 55–68.

Александър Панченко на 50 години

Фолклористът, религиоведът и културологът, професор и доктор на филологическите науки Александър Александрович Панченко е роден в Санкт Петербург през 1971 г. Завършва Историческия факултет на Петербургския университет и веднага след това става аспирант в Сектора по фолклор на Института за руска литература при Руската академия на науките (1993 – 1996). На 25-годишна възраст защитава кандидатска дисертация на тема *Деревенските свята̀ни как фолклорно-етнографически източник (по материалaм Северо-Запада России)*. През 2002 г. защитава докторска дисертация, озаглавена *Фолклор и религиозна култура на руските мистически сект (XVIII – XIX вв.)*. През същата 2002 г. е избран за водещ научен сътрудник в Отделението за фолклор на ИРЛИ. Александър Александрович развива интензивна преподавателска и редакторска дейност в Санкт Петербург и в редица чужди академични институции и редколегии. От 1998 г. е нещатен преподавател във Факултета по етнология на Европейския университет в Санкт Петербург. От 2006 г. до сега е професор в Катедрата по руска литература на Държавния педагогически университет „А. И. Херцен“. Гост-професор е в катедрите по славистика и източноевропейски изследвания на Лондонския университет (2004 – 2005) и на университета в Мадисон, щата Уисконсин (САЩ) (2002). През различни периоди е член на редакциите на списанията *Канун*, *Одиссей*, *Государство, религия и Църковъ в России и за рубежом*, на научните съобщества *Journal Ethnology and Folkloristics*, *International Society for Folk Narrative Research*.

А. А. Панченко е автор на повече от 130 публикации, от които на три монографии:

Исследования в области народного православия. Деревянские свята̀ни Северо-Запада России. Санкт Петербург, 1998.

Христовщина и скопчество: Фолклор и традиционна култура на руските мистически сект. Москва, 2002; второ издание, 2004.

Иван и Яков: необичайни свята̀ни из болотиста̀ местност: „Крестья̀нская агиология“ и религиозни практики в России Нового времени. Москва, 2012.

В изследванията си А. А. Панченко се опира върху традициите на руската и в частност – на петербургската фолклористика и етнография от края на XIX – първата половина на XX в. Следва историческата поетика на А. Н.

Веселовски, продължена от В. М. Жирмунски, К. В. Чистов и Б. Н. Путилов, доведена до теоретична система от В. Я. Пропп. Най-близък по възгледи му е етнологът Дмитрий Константинович Зеленин (1878 – 1954) както със своите теренни експедиции, така и със синтезите си върху руската митология и източнославянската етнография (които понастоящем отново се преиздават и превеждат). Заедно с това Панченко се ползва и от някои идеи и практики на френската група *Анали*, но от по-късния ѝ трети период, когато на преден план е проучването на всекидневието на средностатистическия човек от еснафски тип (т.нар. *обывательская история*) и на културния обсег на концепти като *страх, смърт, надзор, наказание*, кореспондиращи с някои от идеите на Мишел Фуко (1926 – 1984). Специално внимание се отделя на страха в големия град, на злодеите-похитители, на новия канибализъм, вплътени в градски легенди (популярни в Петербург още по времето на Гогол и Достоевски; някои шедьоври на руската и световната литература израстват именно върху тях). Изследва спиритуализма, магнетичните и магическите практики, съчетани със своеобразието на народната медицина.

С този теоретичен инструментариум А. А. Панченко се насочва към изследването както на възобновени и действащи и днес руски мистически секти като тези на скопците и на хр(л)истовците (на които посвещава обстойна монография), така и към проучването на т.нар. *нови религиозни движения*, възникващи на обширната постсъветска територия. Те са плод на архетипния за прединдустриална Русия страх от озападняване и се характеризират със силно еkleктична и ритуализирана догматика, есхатологични очаквания и безогледен стремеж към харизматично лидерство. Типичен пример в това отношение е добилото специфична популярност в Русия световно движение *New Ages*, както и по-нови локални движения в Русия като *висарионовците* на обявилия се за нов Христос посредствен самозванец Висарион. Всъщност неговото утопично учение, така нар. *Църква на Последния Завет*, пропагандира чрез повърхностни прокламации един първобитен комунизъм, нещо като вечен *съботник* в природна среда, съчетан с манастирски и полукаторжни порядки сред люде от долните и средните обществени пластове, загубили вяра в социалното и обществено развитие и в бъдещето. Всичко това, както показва А. А. Панченко, е резултат от *новото религиозно въобразяване* през ХХ в.

По естествен начин тези проучвания на А. А. Панченко се отнасят и до политическия фолклор и митология. Характерни са студиите му върху култа към Ленин в съветска среда и обществената рецепция на по-нови държавни лидери (студията му, озаглавена *Сънят на Горбачов*), народното възприемане на надгробните паметници, джендър-антропологията, „еврейската тема“, ритуалните убийства, преследванията на *петдесетниците* (късно протестантско движение, намерило почва и в Русия) и съдът над тях. Експертиза-

та му по последното дело води до неговото уволнение като преподавател в Института за свободни изкуства и науки Смолни през 2009 г. По-рядко, но също така убедително той разглежда творчеството на именити руски автори – Фьодор Сологуб, Владимир Набоков в контекста на история на културата.

Темите, разнообразните методологически ракурси на трудовете на А. А. Панченко са получили признание в руската и европейската културна антропология, а също така и от неговите ценители, почитатели и приятели в България.

Проф. Христо Трендафилов
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

In memoriam

Франсис Томсън 1935 – 2021

На 21 май 2021 г. ни напусна забележителният медиевист, славист, изследовател на византийско-славянските литературни контакти, свързал трайно професионалната си съдба с българската средновековна книжнина. Оpozнал в дълбочина както кирило-методиевските традиции, така и наследството на византийските автори в славянските литератури, той се посвети на разкриване на тяхната същност. Неговото ревностно отношение към средновековното славянско културно наследство далеч надхвърля обичайната представа за отзивчив и обективен чуждестранен учен. По неповторим и убедителен начин Франсис Томсън представи приноса на българската книжовност в европейски контекст.

Проф. Франсис Томсън завършва германска, а след това и славянска филология в Кеймбридж, като по-късно специализира славянска филология и теология в Хайделберг. Отначало е преподавател в Университета в Кеймбридж (1961 – 1963), по-късно в Университета в Антверпен (1974 – 1980), където е професор (1980 – 1997). В продължение на десетилетия е деен участник в Обществото на боландистите в Брюксел. Присъствието на проф. Томсън в научните дискусии е предопределено от разностранните му интереси, от богатите му познания и свободното боравене с множество съвременни и класически езици, от внушителната му ерудиция. Неговите изследвания са обобщени в две монографии, посветени съответно на Григорий Цамблак и на славянския превод на Стария завет, един сборник с препечатани по-ранни трудове, допълнени с нови наблюдения и актуализирана библиография, автор е на повече от 85 студии и статии, на многобройни рецензии. Научната му продукция покрива широк диапазон (както в хронологически, така и в тематичен аспект) от проблеми на средновековната славянска култура – от творчеството на някои от най-ранните представители на старобългарската литература, като Константин Преславски и Йоан Екзарх, до изясняване на образа на такъв общославянски деец като Григорий Цамблак; от динамиката на навлизането и особеностите при възприемането на старобългарските преводи в Киевска и Московска Русия до историята на славянските манастири на Атон; от техниките на превода (както през Средновековието, така и в наши дни) до основните принципи на научната работа и на научната етика.

Основно място в научните дирения на Фр. Томсън заемат въпросите за връзката на късноантичната и византийската литература със старите славян-

ски литератури, за рецепцията на византийския културен модел сред славяните, както и за взаимодействието на отделните славянски култури. Неговите заключения в тази област са основани на търпеливо събиране на запазените в средновековните славянски ръкописи преписи на преводни съчинения, на внимателното им сравняване един с друг и с различните версии на гръцките оригинали, на задълбочен текстологически анализ. Интересът на Фр. Томсън към преводната литература насочва вниманието му и към историята на превода и разпространението сред славяните на произведения на редица църковни отци и на значими византийски автори (Василий Велики, Григорий Назиански, Ефрем Сирий, Йоан Постник, Михаил Синкел, Псевдо-Методий от Олимп и др.). Неговата студия върху рецепцията на трудовете на Йоан Златоуст сред славяните и особено приложеният към нея подробен списък на творбите, включени в различните редакции на *Златоструя* (придружен с инципитариум и първична библиография), са основно справочно помагало при работата с този старобългарски паметник. Не по-малко важни са наблюденията на Фр. Томсън върху *Симеоновия сборник* (запазен в руски препис като *Изборник от 1073 г.*). Изучавайки подбора на текстовете и цялостната структура на сборника, той не само уточнява някои от гръцките му извори, но пръв изказва утвърденото вече в науката мнение, че сборникът е бил замислен като ръководство за светски лица по въпросите на християнската вяра, морал и поведение.

Резултат от международния авторитет на проф. Томсън са множеството престижни постове, които заема. Той е член-учредител на Британската славистична група за медиевистични изследвания (1974), на Белгийския междуниверситетски център за източноевропейски изследвания (1979), член е на Белгийската асоциация по византинистика (от 1978 г.), на Славистичната библейска комисия към Международния комитет на славистите (от 1989) и на Славистичния комитет за изследване на Новия завет към Обединените библейски общества (1991 – 1999). От 1991 г. той е председател на Белгийската асоциация на славистите и неин представител в Международния комитет на славистите. Редактор е на списанията „*Slavica Gandensia*“ (от 1988) и „*Analecta Bollandiana*“ (от 1993). По случай неговата 80-годишнина му е посветен сборник от статии на учени от цял свят (*Editing Mediaeval Texts from a Different Angle: Slavonic and Multilingual Traditions. Together with Francis J. Thomson's Bibliography and Checklist of Slavonic Translations to Honour Francis J. Thomson on the Occasion of his 80th Birthday. Ed. by Lara Sels, Jürgen Fuchsbaauer, Vittorio Tomelleri and Ilse de Vos (= Orientalia Lovaniensia Analecta 276/ Bibliothèque de Byzantion 19.)* Leuven – Paris – Bristol, CT: Peeters Publishers, 2018, XII + 440 + [12] pp.).

Удостоен е с Почетната грамота на Българската академия на науките за принос в чуждестранната българистика (2005), присъдена по предложение на Съвета за чуждестранна българистика. През 1988 г. за постиженията си в

областта на славистиката е удостоен с почетен знак „Св. Климент Охридски“ на Софийския университет, от 1999 г. е почетен доктор на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. През 2014 г. получава най-високото държавно отличие за принос в българската наука и култура – орден „Св. св. Кирил и Методий“ първа степен.

Неуморната творческа дейност на проф. Франсис Томсън за достойно и обективно представяне на българското духовно наследство остави дълбоки следи, остави последователи и ученици, следващи неговата научна методология, неговите идеи и принципи. Неговата отдаденост на изследователската работа като мисия, като призвание за разкриване на истината бележи перспективи за развитие на палеославистиката в бъдеще.

Чл.-кор. проф. Александър Костов
Председател на Съвета за чуждестранна българистика
при УС на Българската академия на науките

In memoriam

Емилия Стайчева 1936 – 2020

Хуманитарните дисциплини – независимо от вечния въпрос дали и доколко отговарят на критериите за наука и научност – имат своята специфика и неотменна важност за всяко едно общество. Тяхната задача е да създават знание, което не притежава единствено абстрактна стойност, а може и следва да се превърне в ориентир при опитите за себеразбиране и себевъзприятие, заемащи централно място в живота на образования човек. По пътя на нерядко криещата подводни камъни генерализация – от отделния пример към общото – сме в състояние да осмислим онова, което е от значение тук и сега, давайки си сметка за лимитите на собствената мирогледна „картина“, която по навик считаме за абсолютна и разположена отвъд измеренията на времето и на историческото.

За това в настоящия текст аз имам намерение да говоря за Емилия Стайчева най-вече от позицията на човек, който я познаваше лично и – поне за известен период от време – беше неин колега в катедра „Германистика и скандинавистика“ в Софийския университет. Това няма и как да бъде другояче, при положение че споменът от запознанството ми с нея е запечатал и мястото, където то се случи: големия апартамент в централната част на София, който тя обитаваше в продължение на много години след отнемането на семейната къща, намирала се някога в района на Руски паметник. Атмосферата на дома, където аз отидох в качеството си на още незащитил дисертацията си докторант, търсец някаква – най-вече психологическа – подкрепа в опитите си да доведе започнатото докрай, беше отблясък от една епоха в историята на българското общество и култура, която от днешна гледна точка ни изглежда безвъзвратно загубена и е позната на съвременните поколения единствено от стилизациите, така характерни за начина, по който сме свикнали да мислим миналото си.

Немският термин *Bildungsbürgertum* най-адекватно е в състояние да улови онова, което представляваше Емилия Стайчева в очите на онези, които, разбира се, имаха необходимата нагласа, за да си дадат сметка с какъв човек общуват. „Образованост“ или „просветеност“, за съжаление, не са най-подходящите термини, които да опишат този социален феномен, водещ началото си в модерните общества на Западна Европа от средата – края на XVIII век. Оказва се, че в България, стояща по традиция – най-вече в самовъзприятието на населението си – встрани от мащабните социални процеси, формирали развитието на континента през последните 350 години, е имало среди, които са се изграж-

1869

дали с помощта на подобни, навлезли отвън влияния. Културата, разбираана не просто като запознатост и любов към литературата и музиката (Емилия още на първата ни среща ми разказа, че първоначално е имала намерение да кандидатства с пиано в Консерваторията, но впоследствие се ориентира към немската филология и литературознанието), а като начин на живот, като перспективата за самоидентификация на една космополитна среда, естествено заела водещо място в българското общество във времената преди 1944 г., присъстваше още с прекрачването на прага на дома в пресечката на ул. „Раковски“. Подредбата на самото жилище и на работния кабинет на домакинята, библиотеките и окачените по стените картини извикваха в паметта спомени за времената, когато разполагашата с контакти и финансов капитал заможна българска буржоазия е осъзнала най-важния си приоритет: да култивира у себе си именно онази отвореност към света и онзи универсализъм, съдържащ се в трудно преводимия немски израз *Bildung*. Погледната от този ъгъл, професионалната връзка с немскоезичния контекст изглежда логична и естествена. Това, разбира се, не е изненада и в чисто биографичен план; германската художничка Анна Хен-Йосифова, пристигнала в България в края на XIX век и прекарала три десетилетия в нашата страна, е баба на професор Стайчева.

Не е лесно да си представим как са я възприемали студентите, особено в десетилетията след 1990 г., при положение че през втората половина на миналия век бяха положени – и то с голям успех – толкова систематични усилия именно за заличаването на културните достижения на българското общество от довоенните години. Може би най-силното впечатление, с което човек оставаше при запознанството с Емилия, беше съзнанието, че България – поне в предишни времена – не е била изолирана от случващото се „на Запад“. Невинаги е съществувало делението между „тук“ и „там“, което в днешно време така устойчиво е залегнало в менталитета ни и като че ли не ни оставя друга възможност да погледнем на себе си освен като на „другото“ на цивилизования свят. Впрочем и в чисто литературоведски и културологичен план поляризирането между свое и чуждо, между местно и глобално отдавна се е превърнало в метод, с чиято помощ литературознанието се опитва да разшири обхвата на изследователския си хоризонт (имам предвид т.нар. „постколониални“ изследвания). В работата на Емилия Стайчева подобни новаторски – далеч без да са безспорни – концепти и прийоми нямаха място, но това не се дължеше на старомодност. Напротив – в нейните очи немската и немскоезичната култура и литература не представляваха нещо непознато и чуждо, тя със сигурност е възприемала изследванията си върху влиянията между немския и българския свят като аспект от своята индивидуална и социална идентичност.

Емилия се занимаваше с класическата немскоезична литература, но подобно на всеки филолог с традиционна подготовка и мироглед не се ограничаваше до това да бъде тесен специалист в една-единствена област, а търсеше историческите връзки, местата и моментите на взаимодействие между немското и българското, стигайки до епохите отпреди възникването на съ-

временната ни държава. Преводите, рецепцията на първообразите, и то не само на ниво сюжет и герои, но и най-вече в ценностен и естетически план – това беше полето на нейната научна изява. Подобна парадигма изглежда може би преодоляна в очите на немалко съвременни колеги (тук визирам най-вече някои литературоведски следи в днешна Германия). Не на последно място причина за това е перманентната криза на легитимност, налегнала дисциплината ни от средата на XX век насам, когато професионализацията на знанието и удачно формулираната от Юрген Хабермас „фундаментална либерализация“ на обществото доведоха до дискредитиране именно на културния канон, залегнал в самосъзнанието на средите, от които произхождаше самата проф. Стайчева.

Разбира се, светът се е променил и нито у нас, нито в немскоезичните страни университетът и висшето хуманитарно образование са вече в състояние да изпълняват задачата да „охраняват“ въпросните ценности в тяхното качество на основен фактор при процесите на социална мобилност в класическото буржоазно общество. Но търсенето на някакъв дълбинен и неуловим смисъл в художествения текст, неоромантичното натоварване на литературата с очаквания, които тя все по-малко е в състояние да изпълнява на фона на глобалната масова култура, където четенето е принудено да се конкурира с други, нови и мощно разпространяващи се културни техники, може би все пак следва да ни обърне внимание върху достойнствата на традиционните занимания с това изкуство. Понякога разбирането на себе си и на собствената история няма нужда от големи и абстрактни теоретични конструкти, за да е успешно – достатъчна е детайлната и търпелива рефлексия върху връзките, допира между различни традиции, за да сме в състояние по пътя на т.нар. „обратно доказателство“ да достигнем от съответния текст до контекста, който го е направил възможен.

Точно в това се изразява познавателният интерес, залегнал в изследванията на Емилия Стайчева. Съпоставителните прочити, които тя например прави между творчеството на различни представители на немския и на българския модернизъм, се основават върху компетентното познаване на стиховедската материя, но сравнението надхвърля структурните особености и стига до фундаментални въпроси от рода на процесите, които следва да се проумеят, за да сме в състояние да проследим утвърждаването на българската литература на фона на други национални традиции. В хода на тази работа основна роля играе добросъвестната филологическа реконструкция на литературната комуникация, която, заедно с уверената трактовка на неизменния проблем за авторовите интенции и тяхната релевантност, успява да ситуира отделните художествени произведения на фона на развитието на самата българска литературоведска мисъл и перипетиите, през които ѝ се налага да премине в годините на идеен догматизъм, зададен от повсеместно наложената партийна идеология... Изследванията върху първите български преводи на автори като Лесинг или Шилер, рецепирани в България нерядко с помощта

1869

на посредничеството на трети езици (руски, сърбохърватски), тезата, че немскоезичните оригинали често пъти биват „побългарени“, всъщност до голяма степен кореспондират с радващия се на голяма популярност днес научен интерес именно към хибридно, към процесуалния характер на културата.

Научното творчество на Емилия Стайчева следва да бъде разглеждано и оценявано на фона на конфликтите в литературознанието през XX век, извадили наяве сложния набор от вътрешни и външни причини, поради които тъкмо тази дисциплинарна област успя да се превърне в поле на експерименти, излъчвайки своята притегателна сила към околжаващите я сектори от хуманитарното познание. Особено българската хуманитаристика има, по мнението на пишещия тези редове, немалка нужда от съхранение на приноса на „класици“ като проф. Стайчева, за да сме в състояние да си изградим по-здравословна дистанция към собствената идентичност на съвременни изследователи.

Нека накрая се върна към личността ѝ, с която, както казах, ме свързваше професионалното, макар и продължило сравнително недълго сътрудничество. Отзивчивостта и добрината (можещи да бъдат описани отново с едно трудно преводимо понятие, този път от английски език – *charity*) не се явяваха просто част от нейния характер. Зад човека тук прозираше дългата история на една до мозъка на костите си градска среда, в която доминират не амбициите и желанието за себеутвърждаване на всяка цена, а безкористният и автентичен интерес към културата, разбираана като поле на среща между равнопоставени и заслужаващи еднакво внимание самостоятелни индивиди. Не бих казал, че Емилия беше отвъд обикновеното и тривиалното – за него също (трябва да) има точно толкова място под покрива на университета, колкото и за собствено научните интереси и занимания. Доказва го фактът, че тя е заместник-декан на Факултета по класически и нови филологии между 1991 и 1994 г., а в периода 1993 – 1999 г. ръководи катедра „Германистика“. Но онова, което я отличаваше – бих могъл дори да кажа, със съжаление – от общата атмосфера в нашия факултет, беше наличието и на повече, на нещо друго, надхвърлящо рамките на прагматиката и изпълненото с грижи ежедневие, което твърде често ни кара да забравим с каква всъщност цел сме се посветили на университетското поприще. Проф. Стайчева се стремеше да насърчава всекиго, който е решил да се насочи към хуманитарните занимания и аз с признателност си спомням усилията, които тя предприе, за да ме ориентира още в самото начало, когато ми предстоеше да се явя на конкурса за асистентско място в катедрата. Личната ѝ ангажираност, разбира се, надхвърляше многократно микросредата на общуване между колегите и различните поколения. Без многогодишното ѝ посредничество между немскоезичните страни (най-вече Австрия) и България нямаше да се стигне до плодотворния културен и научен обмен, на който се радваме днес. И в последните години, вече с разклатено здраве, тя продължаваше да посещава т.нар. „австрийска библиотека“ в СУ, развила се до това, което представлява

в момента, до голяма степен благодарение на нейната инициатива. Емилия работеше много и винаги в името на пълноценния контакт между „нашия“ и „външния“ свят, ръководейки се, както казах, от убеждението, че подобно разделение всъщност не съществува.

Със загубата ѝ се прощаваме с една епоха от академичния и културния живот на нашата страна, която, за съжаление, твърде лесно бива изтикана в забвение от дребнавата залисаност, изглеждаща ни винаги толкова важна и неотменна. Надеждата ми е, че дори и с помощта на кратки текстове като настоящия паметта за Емилия Стайчева ще бъде запазена, а делото на нейния живот ще продължи да се възприема във всичките му фасети и да се оценява по достойнство.

Избрана библиография на някои основни трудове на професор Емилия Стайчева

- Zur Rezeption der „Emilia Galotti“ Lessings in Bulgarien während der bulgarischen Wiedergeburt. – In: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität*. Halle/Wittenberg 1979, 432–439.
- Goethe und Bulgarien. – In: Faust-Goethe. Neues aus Bulgarien. Sofia: Sofia-Press, 1982, 5–38.
- Ivan Vazovs Heine-Rezeption, dargestellt am Poem „Im Reich der Feen“. – In: *Nemsko-balgarski literaturni i kulturni vzaimootnoshenija*. Sofia, 1985, 289–309.
- Einige vergleichende Überlegungen zu den „Räubern“ von Friedrich Schiller und zu den „Verfemten“ von Ivan Vazov. – In: Hans-Bernd Harder (Hg.) *Festschrift für Wolfgang Gesemann*. Bd. I. München, 1986, 235–251.
- Teodor Trajanov und die Wiener Moderne. – In: *Miscellanea bulgarica*. Bd. 7. Wien, 1989, 39–47.
- Das junge Wien und die moderne bulgarische Dichtung zu Beginn des 20. Jahrhunderts: Finale und Auftakt. – In: N. Dakova/ H.-G. Winter (Hg.) *Deutsche Literatur im Umbruch der Geschichte*. Sofia, 1997, 19–30.
- Teodor Trajanov und die deutschsprachige Lyrik (Dissertation zur Erlangung des wiss. Grades Dr.Sc). Sofia, 2000.
- Още веднъж за Вулфила и неговия превод на библията. – В: Р. Милев (съст.) *Готиме*. София, 2003.
- Психея или мотивът „съблазън“ в ранната лирика на модернизма. – В: *Под знака на европейските културни диалози*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2007, 395–400.

Гл. ас. д-р Иван Попов
СУ „Св. Климент Охридски“

In memoriam

Маргарита Тетовска-Троева 1943 – 2020

За нейното дело ще си спомняме винаги, когато в ежедневната или в творческата ни дейност трябва да разгърнем трудове по лингвистична география, диалектно словообразуване, историческа диалектна морфология.

В своята изследователска работа Маргарита Тетовска-Троева съчетава висока филологическа подготовка, търпение и отдаденост на каузата и на родния език. За нея ще се сещаме всички, които я обичаме, които работихме с нея, окуражавани от усмивката ѝ и напътствани от съветите ѝ.

Маргарита Троева е родена в Шумен през 1943 г. Като студентка тя се интересува живо от диалектологията. Участвайки в студентските експедиции, пише дипломна работа, посветена на диалекта на с. Драгоево, Преславско. В цялото си изследователско дело Троева е учен, който прецизно събира народната реч, внимателно проучва опита на поколения предходни учени, за да остави на следващите поколения езиковеди прецизни образци по диалектология.

Троева е автор на две монографии, многобройни студии, статии и карти в диалектните атласи. Първата ѝ монография „Отглаголни имена за лица в българските говори. *Nomina agentis*“ (София: АИ Марин Дринов, 1988, 202 с.) на практика представлява защитената ѝ през 1985 г. дисертация. Работата е първото цялостно проучване на една словообразователна категория в българското езикознание. Авторката прилага съвременни теоретични постановки, събира лингвистичен материал от 40 селища от цялата българска езикова територия и успява да създаде една новаторска и основополагаща монография за изследването на словообразователните категории на диалектно равнище.

Следващата монография „Десубстантивни деятелни имена *nomina actoris*“ (София: АИ Марин Дринов, 1993, 173 с.) е хабилитационният труд на Маргарита Троева. Той е посветен на словообразователната категория *nomina actoris*, обединяваща названия на лица, образувани от съществителни имена, в които е скрита действителност.

Разсъжденията и изводите на Троева са убедителни, защото проследява обширна лингвистична литература по въпроса, а наблюденията ѝ се основават на лингвистичен материал от 35 селища от цялата българска езикова територия.

М. Троева изследва словообразователната категория *nomina attributive* в студията „Атрибутивни имена за лица в българските говори в Македония“, поместена в *Лингвистични студии за Македония* (София: МНИ, 1996). Описва интересен случай на противоречие между словообразователно и лексикално значение в статията „Противоречие между словообразователно и лексикално значение“, публикувана в *Актуални проблеми на българското словообразуване* (София, 1999). Маргарита Троева изучава още в сравнителен план словообразователната категория *nomina essendi* в български и словашки език в статията „Словообразователната категория имена на свойства, качества (*nomina essendi*) в български и словашки език“ (*Български език*, 1993/1994, кн. 5 и 6).

Името на М. Троева се свързва безспорно с *Българския диалектен атлас*, в който тя участва от събирането на материала до картографирането и редактирането му. Богатият опит в теренната работа ѝ позволява успешно да ръководи колектива, който работи и издаде при много трудни условия *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I – III. Фонетика. Акцентология. Лексика*. (София: Труд, 2001). Под нейна редакция е завършена работата по *Ч. IV. Морфология*.

Освен по *Българския диалектен атлас* Маргарита Троева самоотвержено работи по *Общославянския диалектен атлас*. Няколко години тя е ръководител на българската национална комисия. М. Троева участва в работните срещи на комисииите и заедно с И. Долински е автор на картата *L 1443 „Шея, часть тела, соединяющая голову с туловищем* (Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразователная. Выпуск 9. Человек. Краков, 2009).

Освен от словообразуването и лингвистичната география М. Тетовска-Троева е изкушена от историческата диалектна морфология. Нейният изследователски интерес е привлечен от диалектните окончания на презенса, от развоя на старите спрежения, от развоя и експанзията на *a*-спрежението в историята и българския език. Прави впечатление прецизната и изчерпателна работа на изследователката, която прави своите изводи, отчитайки съвременното многообразие при българския глагол и особеностите на неговия многовековен развой. На въпроси, свързани с разпространението и историята на окончанията за сегашно време, М. Троева посвещава статиите: „Окончания за 1 лице, множествено число, сегашно време на глаголите от I и II спрежение в българския език“ (*Български език*, 1996, кн. 1) и „Окончанията за 1 лице единствено число сегашно време на глаголите от II спрежение от типа *броя, доя, поя* в лингвогеографски аспект“ (*Български език*, 2004, кн. 2–3). В публикациите Троева осветлява разглежданото езиково явление в съвременен и исторически план. В плана на историческата диалектна морфология М. Троева се интересува от промяната на спреженията. В статията „Системата на спреженията в българския език в съвременен и в исторически аспект“

(*Български език*, 2007, кн. 3) авторката стига до извода, че в българските диалекти развойните процеси са по-интензивни, отколкото в книжовния език и че окончанието от *a*-спрежението има много по-широк обхват. В статията си „Промяна на спрежението на група глаголи в съвременния български книжовен език“ (*Български език*, 2007, кн. 2), отново посветена на регрупирването на спреженията, М. Троева изказва идеята, че процесът на преустройство се е извършва през последните десетилетия и продължава и в наши дни.

Маргарита Троева беше уважаван и ценен участник в научни форуми и конференции, посветени на диалектологията. От нейните доклади утвърдени специалисти и млади учени имаха възможност да се запознаят с прецизни, новаторски и задълбочени идеи за диалектното словообразуване, лингвистичната география и историческата морфология. Слушахме един тих глас, който звучеше силно и убедително, защото, като учен, Маргарита Троева бе чужда на празната терминология, но беше вярна на фактите, беше отдадена на родното слово и разбира се, на хората, които работеха на същото поле. Ще ни липсва безкрайно като приятел и като много скъп човек, с когото съдбата или ежедневието не са ни дали възможност да се сбогуваме подобавашо...

Светъл път към вечността, скъпа Маргарита!

Доц. д-р Кирил Първанов
Институт за български език,
Българска академия на науките

In memoriam

Оксана Ковал-Костинска 1947 – 2021

На 17 март 2021 година след кратко тежко боледуване напусна този свят дългогодишната преподавателка по български език в Киевския национален университет „Тарас Шевченко“ доцент доктор Оксана Ковал-Костинска.

Оксана Володимировна Ковал-Костинска е родена на 13 юли 1947 г. в украинския град Тернопол. Майка ѝ е известната украинска езиковедка Алла Ковал, която е била пример за дъщеря си през целия ѝ живот. В семейството цари атмосферата на любов към Словото.

Професионалният принос на Оксана Ковал-Костинска като българистка е свързан с Киевския университет. В него тя завършва с отличие специалността „Украински език и литература“ в специализирана група с изучаване на български език през 1970 г. След това става аспирантка и под ръководството на известния украински българист Иван Стоянов подготвя и защитава кандидатската си дисертация „Лексико-семантичната група на названия на цветове в българския език (съпоставителна характеристика на наименованията на цветове в български, украински и руски език)“ (Киев, 1975). Веднага след успешната защита на дисертацията Ковал-Костинска започва преподавателската си дейност в Катедрата по славянска филология. Тя е пръв редовен преподавател по български език с научна степен по специалността „Български език и литература“. Специалността е открита през 1973 г. През 1985 г. О. Ковал-Костинска придобива научно звание доцент.

Като водещ българист езиковед доц. Ковал-Костинска преподава курсове по широк кръг лингвистични дисциплини: всички дялове на нормативната граматика на българския книжовен език – фонетика и фонология, словообразуване, морфология, синтаксис; разработва специални курсове по стилистика на българския език, речевия етикет, съпоставителна фразеология. С особена обич тя въвежда студентите в света на българския език в часовете по практически български. Поколения нейни студенти пазят спомена за мизмата на чубрица, която Оксана Володимировна донася в първия час по български език.

Много внимание доц. Ковал-Костинска отделя за подготовка на учебни материали и програми по специални дисциплини, учебни помагала (*Български език: граматика, лексикология, фразеология*. Киев, 1986; *Учебни задания по граматиката на българския език*. Киев, 2000; *Съпоставителна характе-*

ристика на лексически и фразеологически единици на украинския и един от славянските езици: Практикум. Киев, 2004). Тя участва и в съставянето на речници за нуждите на специалността (Г. П. Стрільчук, О. В. Коваль-Костинська, О. Л. Паламарчук, М. В. Шевченко. *Українсько-болгарський словник лінгвістичної термінології*. Киев, 2005.).

Научните интереси на доц. Ковал-Костинска са в областта на лексикологията и семасиологията, фразеологията на българския език в съпоставка с други славянски езици. Това намира отражение в многобройните ѝ статии и изяви на научни конференции.

Под ръководството на доц. Ковал-Костинска са подготвени и защитени дисертации по българистика: Червоножка В. С. *Енантиосемия в съвременния български език* (Киев, 2002); Петровска Л. Е. *Отразяване на невербалните средства за комуникация в българската фразеология* (Киев, 2006); Огиенко И. С. *Дискурсивни думи от турски произход в текстовете на съвременните български масмедии* (Киев, 2009).

Оксана Ковал-Костинска взема участие в работата на научно-методични комисии към Министерството на образованието на Украйна: в Комисията по малцинствените езици (отделение по предучилищно и общо средно образование), в Подкомисията по славянски филологии (комисии по висше образование).

Дългогодишната педагогическа дейност в областта на българистиката на доц. Ковал-Костинска е отличена с грамота и плакет „Паисий Хилендарски“ на Министерството на образованието и науката на България през 2003 г.

Всестранните си познания по български език и българска култура О. Ковал-Костинска реализира в своята преводаческа дейност. Тя превежда редица пиеси за украински театри, народни приказки (*Болгарські народні казки*. Київ: Веселка, 1979).

За годините на всеотдайната и ползотворна педагогическа и обществена дейност в катедрата (1975 – 2013) Оксана Володимиривна Ковал-Костинска е подготвила поколения украински българисти, между които са учени и преподаватели, дипломати и журналисти, учители и писатели, политици и обществени дейци. Всички нейни ученици за цял живот пазят в паметта си срещата с един много интелигентен, влюбен в българската култура и език човек, който щедро е споделял знания, интереси, впечатления и е озарявал с любов работата си. Учител, който е подкрепял и вдъхновявал за творческо развитие.

Ярка, неординарна личност, учен и преводач, доброжелателен и внимателен учител, открит и добър човек – такава завинаги ще остане в паметта на колегите, учениците, приятелите Оксана Володимиривна Ковал-Костинска. Поклон пред паметта ѝ!

Проф. Олга Паламарчук, проф. Олена Чмир
Киевски държавен университет

ОТЗИВИ

Маршрути на книжовно общуване между източните и южните славяни (XI – XX век). Международна научна конференция, 21 – 22 ноември 2019 г., София. Съст. и ред. Анисава Милтенова, Игор Калиганов. София, ИЦ „Боян Пенев“, 2020, 416 с. ISBN 978-619-7372-24-3.

Сборникът съдържа изследователските постижения на участниците в българо-руско-белгийския проект „Южните и източните славяни: разнообразие и взаимодействие на писмените култури XI – XX век. Виртуален музей“ (портал: <https://sesdiva.eu/>), осъществен по европейската програма ERA NET Plus Rus, чиято основна цел е да създаде мрежа между институции, участващи в академични изследвания на славянските литератури и култури в България, Русия и Белгия. Изданието обхваща няколко раздела: *Пленарни доклади, Средновековна книжнина: връзки и влияния, Руската ръкописна и старопечатна книга на Балканите и Приносът на руската емиграция.*

В *Пленарни доклади* се съдържат две статии, посветени на важни аспекти на кирилometодиевистиката. Дмитрий Поливяний поставя концептуалния въпрос за съществуването на общо ядро в средновековната писмена култура на православните славяни, водещо началото си от наследството на св. св. Константин-Кирил Философ и Методий и техните ученици, и на локални аспекти, развиващи се у славянските народи, приели християнството от Византия. Авторът предлага систематични подходи („цивилизационни“, „имперски“, „мрежови“) при анализа на развитието на средновековната славянска книжнина като цяло и като отделни части на цялото („сегменти“) и към динамиката на междусегментните взаимовръзки. Като пример за цивилизационен подход е концепцията *Slavia Orthodoxa* на италианския славист Рикардо Пикио, развитието ѝ и полемиките около нея в световната медиевистика (Д. Оболенски, Д. Лихачов, Дж. Шепард, А. Камерон, Ив. Божилов, Кр. Станчев и др.). Направена е характеристика на основните периоди на взаимодействие между византийската култура с тази на православните славяни. Д. Поливяний подчертава, че включеният в проекта виртуален Музей на славянските култури трябва да бъде отворен за историята на взаимното

обогатяване и взаимодействие между тях през всичките им периоди на развитие, включително и в съвременното.

Във втория пленарен доклад Вася Велинова анализира литературното наследство на св. Климент Охридски и постиженията на съвременната палеославистика в неговото изследване (Б. Ст. Ангелов, К. Куев, Хр. Кодов, Кл. Иванова, Г. Попов, Кр. Станчев, М. Йовчева, И. Христова-Шомова, В. Велинова, Я. Милтенев, А. Турилов, Л. Мошкова, О. Крашенинникова, Р. Марти и други). Авторката очерта основните резултати, свързани с идентифицирането и издаването на нови творби. Въз основа на тях се формулира заключението, че Климент Охридски, заедно с останалите старобългарски писатели от Златния век, създава парадигматичен литературен модел, който е възприет от други славянски народи и е разработен в съответствие с техните специфични културни и политически условия. Изброени са основните характеристики на модела и връзката му с византийската литература, който прави старобългарската литература не посредник, а отворена литературна система, генерира форми и теми в други славянски страни. Важно е обобщението на В. Велинова, че на фона на средновековната нормативност и каноничност на богослужебната книжнина, литературно-книжовната практика на българи, руси и сърби през Средновековието се отличава със свои специфични черти, надградили възприетия от Първото българско царство базисен модел. В рамките на този модел творчеството на св. Климент Охридски остава актуално и жизнено до най-ново време, навлиза и в първопечатната традиция (пролозите в Русия) и прониква в най-популярните български сборници от Късното средновековие и Възраждането – дамаскините.

Вторият раздел на сборника *Средновековна книжнина: връзки и влияния* обхваща статии с разнообразна тематика. Игор Калиганов подхожда критично към становищата на някои учени (В. Цонев, К. Михайлов и други) относно образите на българите и българската земя в старата руска литература. Проследено е оценяването на изворите и тяхната интерпретация от учените. На базата на сведенията от руските летописи авторът доказва, че в древна Рус ясно са осъзнавали разликата между Волжско-Камска България и Заддунавска България от времето на тяхното заселване на Балканите, Волга и Кама до завоюването им от турците и монголо-татарите.

В статията на Мая Петрова-Танева „Сборници с женски жития в южнославянската и руската средновековна литература“ се разглеждат една българска и четири руски колекции, съдържащи жития на жени светици на фона на техния византийски контекст и с оглед на тяхното предназначение. Обръща се внимание на информацията за тяхното предназначение, на маргиналните бележки и колофони в тях и на подбора на включените творби. Авторката проследява динамиката в литературната история на тези сборници, промените на тяхното функциониране, обосновава ограничения брой на запазените копия (както византийски, така и славянски), обръща внимание на тяхната

богата украса и на ограниченото им използване от високопоставени притежатели. Тя посочва, че книгите „пътуват“ по свои собствени, невинаги проследими маршрути (т.е. сменят местоположението си, а също притежателите си и средата, в която се ползват). Изведени са типологически паралели между български, сръбски и руски антологии с подчертано женска проблематика (*Метерикон* на авва Исаия, *Бдински сборник*, руски и сръбски кодекси).

Радослава Станкова („Култът към светците Борис и Глеб в южнославянската средновековна книжнина“) проследява появата на култа на първите канонизирани руски християнски светци Борис и Глеб в южнославянската средновековна литература. Авторката анализира сведенията за тяхното честване в календарите на български и сръбски богослужбени книги. Систематизирани са житията и службите за страстотерпците в южнославянските ръкописи от XIII – XV век. Обръща се внимание на корпуса от творби за прослава на двамата светци в книжнината на южните славяни. Въз основа на изворите Р. Станкова стига до извода, че Борис и Глеб са включени в календара на българската църква по времето на цар Иван Асен II.

В статията на Лидия Гаврюшина „Величието на владетеля: земна слава и пътят на покаянието (наблюдения върху житията на архиепископ Даниил II)“ се разкриват особеностите на съставените от Даниил жития на сръбските царе и епископи от династията на Неманичите (в т.нар. *Цароставник*) – не само идеализацията на образите като владетели и монаси, но и конфликтите помежду им, разкаянието за извършените от тях грехове. Отбелязано е влиянието на византийската химнография върху творчеството на сръбските книжовници. Подчертава се, че съчетанието на монашеското и светското начало е характерна черта на сръбската агиография от XIII – XIV в. Авторката заключава, че психологическата дълбочина на сложния образ на владетеля и покаялия се грешник е значително постижение на сръбската средновековна култура.

„Средновековните български царски грамоти: проблеми на изследването и перспективите за тяхното разрешаване“ са обект на внимание на Анастасия Добичина-Симова. Според нея грамотите от XIII – XIV в. са уникални исторически източници със светски характер, съдържащи информация за особеностите на държавната власт, фискалната система, социалния състав на населението, търговията и международните отношения на българската държава на различни етапи от нейното историческо развитие. Предстои да се проучат автентичността и авторството на някои от тях, да се създаде професионална комплексна база на средновековните български грамоти. Изтъкват се постиженията на европейските проекти за дигитална дипломатика и се подкрепя създаването на голяма база данни, която да включва български, сръбски, влашки, молдавски, византийски (и на съседни държави) средновековни грамоти, за да се проследи българското въздействие върху влашките и молдавските паметници.

Илиана Чекова търси нови паралели между *Поучението* на Владимир Мономах и *Шестоднева* на Йоан Екзарх. Въз основа на тезата на акад. Д. С. Лихачов за влиянието на творбата на Йоан Екзарх върху съчинението добавя нови образи и мотиви по темата – идеята за Божие провидение в сътворението на света и възхищение от величието на Божията мъдрост, добродетелите и пороците на човека, брачните отношения, утвърждаването на морални и етични ценности. Акцентира се върху образа на идеалния владетел и неговите качества на образец християнин, показани в двете анализирани произведения.

Проблеми на българо-руските книжовни връзки разглежда Ана Стойкова в изследването си „*Физиологът* в руската средновековна книжнина“. Обект на проучване е преводният славянски *Физиолог* в най-ранната александрийска редакция, запазен в ограничен брой руски преписи от XV – XVII в. Текстологичното проучване на запазените преписи показва, че те представят хомогенна ръкописна традиция и възхождат към един общ източник – архетип на текста на *Физиолога*, възникнал вероятно в руския Север. Характерно за преписите е, че са редактирани или преработени в откъси или парафрази, за да бъдат включени в по-големи компилации. А. Стойкова обобщава, че на руска почва *Физиологът* получава нова интерпретация като произведение с обща религиозно-философска и до голяма степен познавателна насоченост.

Литературните връзки между южните и източните славяни са поле за изследване на Деница Петрова („Жанрът на кратките хроники в българската, сръбската и руската книжнина“). Изследователката проследява историята на преводите на византийските кратки хроники в българската книжнина от края на IX – X в. до XIV в., обогатяването на жанра с нови източници (сръбски летописи на основата на *Хрониката* на Георги Амартол, преведена в България през XIV в.). През XV – XVI в. сръбските исторически произведения стават популярни в българската литература и са в основата на някои български кратки хроники. В руската литература жанрът не е особено продуктивен. През XI в. достига до Русия славянският превод на *Кратък летопис* от Патриарх Никифор, създаден в България (IX – X в.). Д. Петрова показва, че сръбската, българската и руската традиция си взаимодействат през цялото Средновековие.

Дитер Щерн разкрива друг вид духовни връзки между източните и южните славяни („От Богогласник до Катавасия: разпространение на русинските религиозни песни сред южните славяни“). Той изследва начините на проникване на религиозните песни на русински (карпатски руски) език сред южните славяни в сръбски и български ръкописни сборници през XVIII и XIX в. Установява, че религиозните песни на русински език най-вероятно са възникнали в Сърбия след създаването на системата за висше образование за сръбското православно духовенство от възпитаници на руски и украински славяно-латински училища. Обсъжда се и алтернативният път на предаване

чрез източнославянското мигрантско малцинство на русините във Войводи-на през XVIII век.

Третият раздел на сборника – *Културни контакти през вековете* обхваща 12 статии с доста широка проблематика. В статията „Одеса, Москва, Харков – места на памет за българите през XIX век“ Румяна Дамянова представя нови аспекти по темата за културните центрове във и извън българските земи, в които в по-голямата си част се изгражда новобългарската интелигенция през XIX в. Статията очертава типологичните различия в тематичните доминанти на проявите на българите в тези три центъра на културата: „родната тема“ (в Москва), „темата за научни издирвания“ (в Харков), „темата за завръщането“ (в Одеса). Авторката обобщава, че разгледаните изяви на българите, учили и работили в градовете на имперска Русия, станали културни центрове на българите през XIX век – Одеса, Москва, Харков – очертават контурите на една културно-историческа география на Българското възрождане.

Марина Фролова („К вопросу о влиянии исследований Ю. И. Венелина и А. Д. Черткова на исторические воззрения Г. С. Раковского“) поставя трудовете на Г. С. Раковски за средновековната история на България в контекста на изследванията на руските учени Ю. Венелин и А. Чертков и анализира техните концепции по най-дискусионните проблеми на съвременната историография: произхода на славяните, етническата принадлежност на ордата на хан Аспарух, етногенезиса на българския народ и формирането на българската държава. В статията се подчертава, че възгледите на руските учени за историята на България подхранват оригиналните идеи на Раковски за националното самосъзнание на българите.

Марина Крутова в статията „Кореспонденцията на българите Палаузови с известни дейци на руската книжовна култура през 30 – 70-те години на XIX в. (по материали от ОР РГБ)“ разглежда съхраняваната в Отдела за ръкописи на Руската държавна библиотека кореспонденция на българското семейство Палаузови, живяло в Русия, известно със своята образователна дейност за България през XIX в. и поддържало контакти с видни фигури от руската книжовна култура. Открояват се заслугите на Спиридон и Николай Палаузови, както и ролята на фамилията Палаузови за възрождането на българската история и култура. След анализа на богат документален материал авторката заключава, че проучваната кореспонденция представя ценен извор за историята на средновековната славянска и българска култура.

Целта на Марина Смолянинова е да разкрие многообразието на творчеството на Васил Друмев като изключителен български драматург, религиозен лидер и политик, един от основателите на Българското книжовно дружество (сега БАН). Поставя се акцент главно върху дейността му като писател, драматург и учен и са подчертани заслугите му за развитието на националната литература, театър, просвета и образование в България през XIX век.

Изследването на Дарина Илиева и Габриела Вапцарова, озаглавено „Бележити българи, получили образованието си в Южна Русия през втората половина на XIX век“, е посветено на млади българи, завършили в град Николаев, а по-късно в Одеса и Киев през втората половина на XIX в. Някои от тях са активни участници в Априлското въстание и Освободителната война: Панайот Волов, Михаил Греков, Атанас Узунов и други. Там учат класиците на българската литература Алеко Константинов и Георги Стаматов, етнографът и езиковед Димитър Матов, академиците Антон Каблешков, Георги Кирков, Пенчо Райков, първият професор по астрономия Марин Бъчваров и други изтъкнати личности. В Русия средно образование получават бъдещи министри (Петър Абрашев, Петър Пешев, Христо Славейков) и видни политически дейци.

Андриана Спасова („Мястото на св. св. Кирил и Методий в българското училище през XIX век“) се фокусира върху интереса към делото на славянските първоучители св. св. Кирил и Методий в периода на Българското възраждане. Ролята на славянските първоучители през XIX век се разглежда в два аспекта – като споделен спомен за българите в славянската общност и като българска опозиция на гръцкия църковен въпрос. Използват се неизвестни документи на Найден Геров, хвърлящи допълнителна светлина върху водещата роля на българското образование във формирането на култа към св. св. Кирил и Методий. Приносите на Найден Геров се разглеждат в контекста на социокултурните отношения с представители на българската, руската и гръцката общност.

Въпроси на интерпретацията на покръстването на българите през Възраждането поставя Николай Желев в статията „За два сюжета за покръстването (*Кирило-Методиада* и *Покръщение в Преславский двор*)“. В статията се проследява интересът към темата за историята на славянството, към неговия произход и особености на бита, християнизацията като важен духовен акт. Изследването сравнява два литературни текста – епичен, имитиращ традицията на Древна Гърция, и драматично произведение. Творбите са създадени независимо една от друга, имат еднакви ключови мотиви и дават различни гледни точки за покръстването на българския княз Борис.

Оценките на руската журналистика за войните на Балканите интерпретира Никита Гусев в „Балканите през очите на журналиста Л. Д. Троцки“. Авторът на статията прави опит да характеризира противоречивите възгледи на Л. Троцки за политическите системи в България и Сърбия с цел да представи по-обективна картина на събитията. Той заключава, че наследството на Л. Троцки има голям потенциал за по-нататъшни исторически изследвания и хвърля светлина върху един малко проучен аспект от събитията на Балканите.

Юлия Созина („Золотой век русской поэзии: Словения“) се фокусира върху специфичния път на рецепцията на творчеството на представителите

1869

на Златния век на руската поезия от XIX в. (Пушкин, Лермонтов, Тютчев, Гогол) в Словения. Подчертават се заслугите на словенските преводачи Иван Весел („Руска антология в словенски преводи (1899)“, Антон Ашкерц, Иван Приятел, Радо Бордон, Миле Клопчич, Тоне Павчек, Милан Есих и други за запознаването на словенската общественост с руската литература и за развитието на руско-словенските културни връзки през XIX век и в по-късно време.

Мишел де Добелер в статията „Превод и/или адаптация? Българската версия на Георги Колушки (1884) на литературната история на българите от Александър Пипин“ разглежда първата преводна монография за историята на българската литература, която се появява през 1884 г. в Кюстендил. Проследяват се спецификата и дискуссионните моменти в преведения труд на А. Пипин и В. Спасович. Авторът предлага свой отговор на изследователския въпрос: това наистина ли е превод, или по-скоро е адаптация. Като отбелязва, че неточно преведените от Колушки пасажи остават отворени за спекулации, той изтъква че преводът следва да бъде отново проучен и поставен в контекста на началните стъпки на българската литературна наука.

Обект на тълкуване в статията на Радослава Илчева „Класици на българската литература – преводачи на Пушкинови поеми“ са първите български преводи на емблематичните творби на Пушкин „Бахчисарайски фонтан“, „Цигани“, „Полтава“ и „Бронзовият конник“, направени от класиците на българската литература Иван Вазов, Константин Величков, Алеко Константинов, Кирил Христов, Пенчо Славейков и др. С тях не само се популяризира поезията на руските автори в България, но и се създават високи стандарти за следващите поколения преводачи. Преводите на българските автори дават представа както за техните творчески процеси, така и за историята на българските преводи. Темата се разглежда в светлината на литературните контакти между източните и южните славяни към края на XIX в.

Темата за преводите на руски писатели в България е развита и в изследването на Татяна Фед „Първият превод на повестта на Н. В. Гогол „Тарас Булба“ на български език“. Анализират се четирите издания на превода от Нешо Бончев, като се акцентира върху „българизирането“ и адаптирането на творчеството на руския класик към българската култура в съответната епоха и към задачите на националното освобождение. Тук, заедно с превода, е публикуван анализ, бележещ началото на критическия прием на Гогол в България. Статията поставя също така проблема за адаптацията на чуждия текст.

Третият раздел на сборника е озаглавен *Руската ръкописна и старопечатна книга на Балканите*. „Руските ръкописни и старопечатни книги в българските земи през Късното средновековие“ е статията на Анисава Милтенова, която представлява обзор на изследванията върху произведения с руски произход в българската литература през XIII – XVIII в. Авторката подчертава, че процесът е сложен и разнороден през вековете поради различните спе-

цифики на предаване и разпространение на руската ръкописна и старопечатна книга. А. Милтенова обобщава, че в областта на интердисциплинарните изследвания все още има „бели петна“, които трябва да бъдат изследвани, а произведения да получат критични издания.

Темата за културните връзки между славянските страни е продължена в статията на Лариса Щавинская „Заблудовското *Учително евангелие* – паметник на междуславянските книжовни взаимовръзки през XVI век“ и е посветена на една от най-известните в историята на източните славянски култури старопечатна книга – дидактическо евангелие, отпечатано в Заблудов през 1569 г. от първопечатника Иван Фьодоров и Петър Мстиславец. Акцентира се върху широкото разпространение и влияние на паметника в Литовското княжество, Москва и на Балканите. Книгата е преписана и препечатана няколко пъти и дори преведена на други езици.

Юрий Лабинцев („Иван Федоров – първопечатник, издател и писател“) обогатява темата за първопечатниците, като проследява историята на книгопечатането в Русия (Москва, Заблудово, Лвов, Острог) през XVI в. и основаването на най-старата типография, изтъквайки заслугите на Иван Фьодоров и Петър Мстиславец. Прави се преглед на издадените печатни книги, сред които *Апостол*, *Буквар*, *Псалтир*, творби на Кирил Туровски и други. Поспециално се обръща внимание на отпечатването на *Острожката Библия*, като за основен препис е използвана *Генадиевската Библия* от 1499 г. Авторът добавя сведения за съдбата на отпечатаните от Иван Фьодоров книги и запазването им в много страни в Европа и САЩ.

Последният раздел на сборника е озаглавен *Приносът на руската емиграция* и съдържа три статии, свързани с обявената тема. В теоретичен аспект Христо Манолакев в изследването си „Изгнанието като посланичество“ анализира съществените черти на руската емиграция, политическата ѝ характеристика, юридическото измерение на понятията „емиграция“, „бежанци“, „изгнаници“, „лица без гражданство“. Посочва се смисловото различие между „политическа принуда“ (Русия) и „етническо унищожаване“ (България/Турция). Бежанството се осмисля като особен тип движение на индивида в пространството. Представени са гледните точки на руските емигранти към процеса на себеидентификация (Н. Берберова, З. Гипиус, К. Мочулски, А. Фьодоров и други). Срещата между литературата на руската емиграция и българската литература в българското духовно пространство се определя като важен феномен в межкултурния обмен.

Таня Галчева и Инна Голубович („Кратка история на руската литература. Част I. До Пушкин“? П. М. Бицили. Източници и предположения“) въвеждат в научно обращение неизвестни факти за съставянето на кратка история на руската литература. Издирванията на авторите на статията обогатяват съвременната гледна точка и очертават перспективи на бъдещо проучване на архивите. Разглежда се кореспонденцията на П. Балакшин, П. Бицили,

1869

В. Вейдле и други. Подробно се представя литературната история на труда на П. Бицили, оценките му в литературната критика (М. Горлин, М. Бирман, Г. Петкова, В. Ходасевич), подчертава се значението на учения за развоја на руско-българските културни връзки.

В заключителната статия „Фолклорното и поетическото творчество на българите през погледа на руски писатели емигранти от първата вълна (20-те – 40-те г. на XX век)“ – Радостин Русев разкрива интереса на руската емиграция в България към българската история, култура и литература. Изследват се емигрантското и местното книгоиздаване и периодика, съдържащи художествени преводи, изследвания, отзиви за българския фолклор, поезия и проза. Сборниците „Балканский журнал“, 1921, „Изгнанник“, 1922, „Русские в Болгарии“, 1923 (антология с преводи на българска поезия), „Казачьи думы“, 1923 – 1924 и други. Засягат се и въпроси за отношението на руските емигранти към българската култура (в изследванията и преводите на К. Балмонт, А. Фьодоров, В. Нечитайлов, А. Бинецки) и тяхната роля за популяризирането ѝ по света.

Сборникът отразява съвременното ниво на славистичната медиевистика, проявено в публикациите на българските, руските и белгийските учени. В добре обмислената тематична структура на отделните раздели са обхванати както общотеоретични, така и важен кръг конкретни проблеми, разкриващи постоянния и активен интерес на европейската славистика към кирилородиевистиката, мястото на старобългарските книжовници в общославянското литературно творчество, книжовните връзки на славяните в областта на агиографията, сравнителното проучване на отделни жанрове (похвални слова, поучения, *Шестоднев*, кратките хроники, царските грамоти, преводният *Физиолог*, епистоларни творби и др.). Несъмнено приноси са разработките за рецепцията на руската ръкописна и старопечатна книга на Балканите, за ролята на руската емиграция за популяризирането на българската литература и фолклор по света, за културните контакти през вековете в културното пространство на *Slavia Orthodoxa*. Изданието е ценен извор на знания за историята на славянската култура през Средновековието и Възраждането. Като продукт на много успешен и високо оценен международен проект, сборникът е основа за нови проучвания и интердисциплинарни проекти в областта на хуманитаристиката.

Доц. д-р Елена Томова
Институт за литература, Българска академия на науките

Радославова, Диляна. Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар [The Seventeenth-century Bulgarian Letters: Centres, Men-of-Letters, Repertoire] (=Studia Mediaevalia Slavica et Byzantina, 6). Sofia: Boyan Penev Publishing Center, 2020. 296 pp., 16 ill. ISSN 1314-4170.

Ако погледнете картата на книжовните центрове и манастирски средища в българските земи през XVII век, тя ще ви заприлича на ребус, съставен от няколко десетки малки точки, разпръснати без видима връзка помежду си, а ако решите да минете през всички или да ги обедините, ще се окаже, че е предизвикателство, равно на следване на път през лабиринт. Това е задачата, която си е поставила Диляна Радославова в книгата „Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар“.

В изследването авторката е заложила на мрежа от ясни критерии, които е сумирала в частта „Някои методологически бележки“: данни за подписаните паметници, локализиране и атрибуиране на ръкописи според палеографски и археографски белези. Това, разбира се, предизвиква авторката към преразглеждане на някои теоретични постановки за типа и характера на графичните особености на ръкописите, а също и по отношение на макрожанровите характеристики, което не е правено в последните десетилетия.

В прегледа на преписваческата активност през XVII в. Д. Радославова се основава на църковното деление и принадлежност към него на местата, в които са работили книжовници – общо 36 средища, от които 18 селища и 18 манастира. Тъй като (както тя изтъква) сложната църковна история на Балканите е с множество промени в църковно-административното деление, вниманието ѝ е концентрирано върху бележките на копистите в две патриархии – Печка (в която влиза Рилският манастир) и Константинополска, в която е изследвана книжнината в три митрополии – Софийска, Търновска и Пловдивска. Този подход е приложен към запазените книжовни паметници от съответните манастирски средища: в Софийската митрополия това са Сеславския манастир „Св. Никола“, Елешнишкият манастир „Успение Богородично“ („Яковищица“) и няколко други манастири в Софийско (Елешнишки, Сеславски, Лозенски, Кокалянски, Драгалевски). В Търновската митрополия, освен самото Търново, е включен Врачанският манастир „Св. Троица“, Враца и Врачанско, Ловешката епископия с книжовните центрове в Етрополе и манастирът „Св. Троица“ („Варовитец“), както и допълнителни факти от този регион за книжовна дейност. Подобавашо място заема Пловдивската митрополия с книжовните паметници от с. Аджар, тези, които възхождат към школата, която създава Аврам Димитриевич, дейността на Кръстю Граматик

1869

и продукцията от Кукленския манастир „Св. Врачове Козма и Дамян“. Кукленската калиграфско-художествена школа специално е анализирана и е намерено нейното място в книжовния процес. Историята на всяко средище или манастир е свързана с неговата история и с началото на книжовна дейност в него и не на последно място – с биографията и дейността на преписвачите. Посочено е тяхното значение в историята на книжовния живот през XVII в. и приносят им в книжовния процес, новото, което всеки един работещ на полето на книжнината внася като оформление на ръкописите, като подбор на съдържанието, а също приемствеността и връзката с по-ранната традиция. Очертани са контактните зони между сръбската и българската традиция, в рамките на административно-църковното деление или извън него, възможността за обмен на културно наследство и наличието на общи явления.

Проучените паметници са 307 на брой и са изброени в приложен списък в края на изследването, който включва тип книга, датировка, сигнатура, описание, издание и бележка на преписвача. Данните обхващат пълно представяне за ръкописното наследство, като голяма част от тях са извлечени въз основа на непосредствена работа с ръкописите. Подредбата е спрямо приложението на книгите – свещенобогослужебни, църковнобогослужебни, чети-сборници за ръкописи с конкретна функция (напр. номоканони, типиси, поменици). Географията на преписваческата активност – ръкописи и писачи, броят на книгите и видът им от всяко едно средище е представен в таблица № 1, а репертоара на ръкописите според тяхното съдържание – в таблица № 2. Тези справочници са от голямо значение за установяване на непосредствения контекст, в който се появява новобългарската книжнина, взаимоотношението между архаичната по състав и език традиция и новобългарските паметници. Възстановен е във възможната днес степен обемът и характерът на ръкописното наследство през XVII в. – очертаната в пълнота картина дава възможност за нови проучвания и заключения.

Втората глава на книгата е посветена на социалния състав на преписвачите и участието им в книжовния процес. В нея за пръв път е направен опит да бъдат сумирани данните за духовните санове и книжовни звания на книжовниците (подглава 2.1). Изследването се основава на първичните приписки в 97 български паметника, които отразяват сведения за 47 книжовници, участвали в преписването на книги. Д. Радославова е проучила и изнесла информация за най-често срещаните самоназвания: писецъ, книгописецъ, писателъ, граматик и даскал, като първите три са без връзка с принадлежността им към църковната йерархия, а последните свидетелстват за определен професионален профил и място в образованието. Наред с това са проучени наименованията на църковните санове: йеромонах, дякон/йеродякон, дяк, йерей, както и тези самоназвания, които сочат книжовници извън църквата – даскал, граматик; намерено е място и за тези имена, които са останали без конкретно посочване на чин или дейност. Тази информация е залегнала в преценката

на участието и взаимодействието на различни групи преписвачи в книжовния процес (подглава 2.2). Изводите са по отношение на специализацията на преписваческия труд, както и възможното сътрудничество между книжовници от различни социални групи и с различен етнически произход (българи, сърби, други).

Изследването в третата глава е съсредоточено върху характеристиката на репертоара на книжнината през XVII век. Като логичен център на книгата тук е събрана информацията за специализацията и за нормата в продукцията на книжовните средища. От една страна, е изтъкната тенденцията към нормативност в графичното оформление на книгата, а от друга – макроструктурните особености на съдържанието, характерни за определен книжовен център. Анализът е основан на цялостната съвкупност от паметници и е отнесен към съответните преписвачи. На следващо място е изведена характеристиката на преобладаващите явления в състава на преписваните ръкописи – обезпечаването на култовете на особено почитаните български, общославянски и общобалкански светци с конкретни данни. На преден план по отношение на приемствеността са изтъкнати текстовете, посветени на почитаните български светци св. Иван Рилски и св. Петка Търновска, тяхната типология и разпространение. Изведени са отличителни черти на архаизация в продукцията на отделни средища напр. манастирите в Софийско, Врачанския манастир и Етрополе.

Важно място в книгата заема главата посветена на промяната в репертоара на сборниците, предназначени за извънлитургична употреба и на дамскините, предназначени за енорийско богослужение. Събраните в книгата данни показват нарастваща активност на книжовниците в преписване на дамскинарски сборници, поради практическата необходимост от богослужебни книги с четива, които съчетават празничния миней с триодния цикъл. Статистиката, която е предложена от Д. Радославова, е насочена да осветли ролята на дидактичното четиво на новобългарски език на народна основа. Установени са новите черти в работата на книжовниците, които съчетават подходи както като преводачи, следвайки преводите от сборника *Съкровище*, така и на творци, които създават нови версии на текстовете. В изследването е намерила място локализацията на средногорския превод и началото на новобългарската традиция (3.3.3.2.2.), характеризират се признаците на демократизация на книжнината и резултатите от промените в репертоара на ръкописите. Те са обвързани с църковната структура и с ролята на енорийските центрове и действащите в тях книжовници напр. в Пловдивската и Търновската епархия. Акцентирано е мястото на Ловеч като епископски център и средище за появата на средногорския превод на *Съкровище* и неговото значение. Не бих искала да пропусна представянето в книгата на сборника *Чудеса Богородични* като съществен щрих към историята на българската ръкописна книга и нейните потребители.

В заключението авторката откроява няколко основни тенденции в репертоара на ръкописите: (а) нова организация, стесняване на репертоара и неговото обновяване; (б) ресавизмът като доминираща характеристика на правописа; (в) приоритет на местните и особено почитани светци; (г) разпространение на дидактичните по функция четива и начало на новобългарската учителна литература. Изведени са взаимодействията между книжовните средища и пътищата за обмен на книжовни паметници на Балканите и в Света гора.

Книгата е снабдена със справочни показалци (на личните имена, географските имена, предметно-тематичен показалец, показалец на ръкописите, библиотеките и книгохранилищата, ръкописи със специални имена), както и с 16 цветни илюстрации. Изданието е публикувано в поредицата *Studia mediaevalia Slavica et Byzantina*, № 6, в която от създаването ѝ досега са отпечатани и други монографии, резултат на дисертационни трудове или на изследвания на ръкописното наследство.

В края на тази рецензия държа да подчертая, че авторката се изгради като специалист в Секцията за стара българска литература, Институт за литература при БАН. Тръгвайки от палеографските характеристики на ръкописите, резултат от нейната магистърска дисертация под ръководството на доц. д-р Елена Коцева, тя осъществи в продължение на годините последователно целта си да събере, анализира и систематизира българската ръкописна традиция от XVII в., един последен период от средновековен тип в историята на българската книжовност и същевременно – разцвет на явленията от нов тип – появата на текстове с различни отличителни черти, на език, основан на народните говори. С други думи, седемнадесетият век бележи прехода към съвременния тип литература. Този индивидуален проект на Д. Радославова се основава на интердисциплинарен подход, съчетаващ палеографски, текстологичен, статистически и сравнителен анализ, който се стреми да установи профила на известните книжовници и на книжовните центрове (църкви, манастири, селища). Този подход задължително включва социалния статус на книжовниците, който тя търпеливо търси и открива в техните бележки и в трудно намираеми косвени сведения. Нещо повече – отвъд портретите на конкретните книжовници тя формулира специализацията на книжовните центрове, сътрудничеството и обмена между тях – както в българските земи, така и извън тях. Без съмнение тази панорама на седемнадесетия век се появява в пълния си вид за първи път в разглежданата книга. Тя не е правена нито от български, нито от чуждестранни изследователи. Сред нея изпъкват както преводите и тяхното разпространение – преди всичко на сборника *Съкровище* на Дамаскин Студит, така и оригиналните български творби, които са обикнати от книжовници и читатели – произведенията, посветени на св. Иван Рилски и св. Петка Търновска. Наред с това е намерило място преплинтането и допълването на традиционни стари и утвърдени състави и новите

трансформации в макроструктурата на ръкописите. Всичко това е представено от авторката като динамична система, не като описание. Сложната амалгама от популярни за публиката творби – дидактично четиво и християнска проповед, от една страна, и наративи, илюстриращи библейската история и живота на хората в ежедневието, от друга, запълва една чувствителна празнина в литературната и културната история.

Всъщност методиката на работата на Д. Радославова през последните години се изгражда на базата на проекта „Репертоар на старобългарската литература и книжнина с компютърни средства“ (<http://repertorium.obdurodon.org/>), в който тя взема активно участие. Фундаментът от сумиране и типологизиране на ръкописните книги и произведенията, на акцентите в тенденциите на литературния живот в българските земи без преувеличение се дължи именно на приложението на електронни ресурси за структуриране на репертоара. Постигната е стабилна основа за по-нататъшни изследвания върху определени книжовни центрове, върху типове ръкописи и конкретни произведения в рамките не само на техния литературен, но и социален контекст. Не мога да пропусна, че запознаването на авторката с продукцията на Късното средновековие и прехода към Ново време се дължи и на нейната специализация в областта на старопечатната книга и участието ѝ в описанието на сбирки от старопечатна продукция (*Cyrillic Books Printed before 1700 in British and Irish Collections. A Union Catalogue*. Compiled by R. Cleminson, C. Thomas, D. Radoslavova, A. Voznesenskij. London: The British Library, 2000. XLVII+172+16 ill.).

Резултатите от изследванията на Д. Радославова достигнаха и до чуждестранния читател, тъй като са публикувани в академични периодични издания в чужбина (*Semantics of the Book's Macro-Compositional Level? A Visualisation Method of Analysis*. – *Scripta & e-Scripta*, 14 – 15, 2015, 251–280; *Breaking New Ground in Marginality. Tendencies in the Bulgarian Orthodox Literary Tradition of the Seventeenth Century*. – In: *Les terres de l'orthodoxie au XVIIe siècle circa 1590 – 1720*, Eds. Paul Bushkovitch, Nikolaos A. Chrissidis et Radu G. Paun, Paris, 2017, 503–536 (= *Cahiers du monde russe. Russie, Empire russe, URSS, États indépendants*, n°58/3). Нейните достижения и изводи са не само познати, те са цитирани от изследователи с различен профил и област на проучване. Следваща стъпка авторката в тази посока е разкриване още по-пълно семантиката на книгата през Късното средновековие и на вариативността в макроструктурния ѝ състав, върху която тема с нетърпение чакаме следващото ѝ изследване.

Проф. Анисава Милтенова
Институт за литература, Българска академия на науките

Андриана Спасова-Топурова. Антични реминисценции във възрожденската книжнина. София: Боян Пенев, 2020, 455 с. ISBN 978-619-7372-28-1.

Дебютната книга на Андриана Спасова-Топурова, защитена като докторска дисертация в Секция „Литература на Българското възраждане“ в Института за литература при БАН, има за обект една колкото позната и изследвана, толкова и неразработена в своята цялост изследователска територия, а именно – присъствието и рецепцията на античната древност в културата и в словесността през епохата на Българското възраждане.

Анализите и обобщенията в труда са основани на впечатляващ корпус от текстове (печатни и ръкописни), някои от които са въведени за първи път в научно обращение.

Изследването на А. Спасова-Топурова се позовава основно на учебни-карската книжнина през епохата на Българското възраждане, където моделиращата роля на античната литература е ясно открояема и „присъствието на Античността е най-силно изразено като актуално за възрожденския контекст“. През прочит и анализа на античните текстове и позоваванията върху тях във възрожденските учебници, авторката поставя важните въпроси за пътищата на проникване на античната литература, за нейната рецепция в периода на изграждане на модерната българска култура, за ролята ѝ при формирането на литературния вкус през Възраждането.

Стремежът за друг и нов прочит на фрагментарното присъствие и усвояване на античната култура и литература отвежда до въвеждането на термина „реминисценции“, убедително защитен в хода на изследването. Въведено в употреба е и понятието „реминисцентна мрежа“, което има за цел да обозначи и обхване многообразието и динамиката в срещите, разминаванията, преплитанията на античните реминисценции във възрожденските текстове, съотнасянията на ново и антично, на древно и модерно. Както е посочено още в началото на изследването, подходът в него е комплексен – съчетаващ литературно-историческия със социокултурния и извороведския анализ.

Книгата включва предисловие, три глави („Рецепция на античните жанрове във възрожденската книжнина“, „Античното наследство във възрожденските книги по българска и всеобща история“ и „Антични реминисценции във възрожденската словесност“), послеслов, библиография, приложения и именен показалец. Впечатлява богатият библиографски апарат, стремежът към коректност и пригледност. Приложенията обхващат таблица с над 200 заглавия на учебници (по география, история, буквари, читанки, граматика, христоматии, а също и речници); съпоставителна таблица между ръкописа на Неофит Рилски и преписа на йеродякон Кирил Рилски за превода на

Езоповото животоописание; списък на изданията на Езоповите басни и на Езоповото жизнеописание в библиотеката на Рилския манастир; таблица с възрожденските преводи на „Илиада“; таблица с антични имена в „История на българския народ“ на Тодор Шишков, именен показалец и показалец на герои. Приложенията издават научна добросъвестност и дисциплина и биха улеснили много бъдещите изследователи.

В първата глава „Рецепция на античните жанрове във възрожденската книжнина“ изследването се фокусира върху преводаческата и критическата рецепция на античната традиция. Авторката анализира навлизането и разпространението на кратките повествователни жанрове като басня, параболата и анекдот. А. Спасова-Топурова защитава аргументирано тезата за „несиметричните антични присъствия (реминисценции) на кратките нравоучителни форми“. Специално място в тази част заема баснята, чиято нравствено-дидактична функция е ясно заявена. На много места са проведени съпоставителни анализи на преводите на античните текстове при различни възрожденски книжовници (например преводите на Софроний Врачански и на Христатики Павлович на „Митология Синтипа философа“/„Баснословие Синтипа философа“). Съпоставянето откроява структурирането на текста в сборника, използваните извори, езика, рецептивните нагласи на книжовниците, както и тези на публиката, за която предназначават текста, а също и историческия и идеологико-културен контекст на поява на превода. По-нататък вниманието е съсредоточено върху „разгърнатите повествователни форми: животоописанието на Езоп и поемата „Илиада“. Особен интерес представляват страниците, посветени на малко познатите възрожденски ръкописни преводи на „Животът на Езоп“ от Максимус Планудис, дело на Неофит Рилски и на Райно Попович. За първи път се въвежда в научно обращение преписът на Кирил Рилски на преведените Езопови басни от Неофит Рилски. Проведени са сравнения и анализи на по-ранните преводи на живота на Езоп (в ръкописни сборници със смесено съдържание и в ръкописите на Неофит Рилски и на Райно Попович) с по-късните печатни издания (на Димитър Кръстев Попов, Петко Славейков и Никола Грънчаров). Те отвеждат до изводи, свързани с промените във визиите на античната парадигма, с префункционализирането и рецепцията на идващите от Античността текстове, преминали през средновековната християнска интерпретация и достигнали до модерните времена, за да претърпят на свой ред трансформации, свързани с утилитарно-прагматичните нагласи на възрожденските книжовници и да се интегрират в качеството си на актуално четиво в българското възрожденско културно пространство. Важна е ролята на културата и на езика посредник – в случая с Езоповото животоописание, минало през „естетическата рецепция“ както на Гръцкото просвещение (Неофит Рилски и Р. Попович), така и на Френския класицизъм (Д. Кр. Попов, чийто превод отвежда до Жан дьо Лафонтен.) Критическата и преводаческа рецепция на „Илиада“ на Омър отваря поле за

1869

интересни наблюдения и изводи около разразилата се през 70-те години на XIX век полемика. Тя провокира и модернистични критически отзвучи и за дълго маркира българския литературен живот, явявайки се рефлексия както на новите изисквания към превода, така и на формирането на нов тип читателска публика.

Втора глава е ориентирана „към рецепцията на античната парадигма в учебниците по българска и всеобща история“. В нея се поставят въпросите за механизмите на националната идентификация; за това как наследството от Античността се усвоява и адаптира в разказите за българската история; за образите на философа и на владетеля във всеобщите истории и загатнатите им антични реминисценции в басните, анекдотите, животоописание. Авторката подчертава, че докато присъствието на примери от Античността в българските истории (авторски, преводни, компилативни) е подчинено на национално-идеологически задачи, то античното минало във всеобщите истории (изцяло преводни) е представено „по-цялостно и безпристрастно“, като „минало, ценно само за себе си“. Основен обект на изследване в първите части на втора глава са две български истории, предназначени за широка читателска публика и имащи „особена“ критическа рецепция. Това са историята на Тодор Шишков „История на българския народ“ от 1873 г. и „История българска под име уннова. Т.1“ на Гаврил Кръстевич от 1874 г. Авторката ги определя като ключови поради новата стратегия за приобщаване към европейските културни процеси. И двете истории конструират българската античност, приближават се в начина, по който античното културно наследство в тях се отнася към романтичната историография от 70-те години на XIX век. Античността в тези две истории е прочетена „през разпознаваемите модели на патриотичното възпитание и на образователно-научното просвещение“. С тези две истории, посочва А. Спасова, започва началният етап на историческото научно писане през Българското възрождане. Те „проблематизират границата между учебно пособие и историческо съчинение“. Дискусиите, които те предизвикват (Кръстевич – Марин Дринов, Шишков – Васил Друмев), касаят античните източници и са свързани с темата за етногенезиса при преподаването на история в българските училища. Историите на Тодор Шишков и на Гаврил Кръстевич са разгледани както в контекста на историографските съчинения и критическите им прочити през епохата, така и в контекста на съвременните изследвания върху възрожденската историческа книжнина. Обект на внимание в тази част е и една малко известна ръкописна история на Найдено Геров. Сред качествата в труда на А. Спасова-Топурова са анализирането на голям корпус от текстове, добросъвестното и коректно позоваване на изследванията до момента, както и умението да се защити и отстои собствена гледна точка и позиция по разглежданите проблеми.

Възрожденските учебници по всеобща история, в които приблизително една трета от съдържанието заема Античността, привличат изследователката

с фигурите на философа и на владетеля в качеството им на педагогически модел. Чрез анализа на два примера – урока на Аристотел и урока на Солон – авторката стига до извода за промяната във функционирането на античното познание – „не само като образец за етично поведение, но и като литературно-исторически образец на античната словесност“.

Последната, трета глава „Антични реминисценции във възрожденската словесност“ поставя изследването в парадигмата на т.нар. „реминисцентни мрежи“ и го отваря към паратекстови фрагменти (предговори, обявления), към преводната и оригиналната литература. Първата част „Читателско очакване и функциите на превода“ разглежда някои предговори на водещи възрожденски книжовници (Неофит Рилски, Райно Попович, Ботьо Петков и Константин Фотинов), в които античната мъдрост е подчинена на просвещенския проект и нагласи на авторите.

Подглавата „Античният жанр „каталог на жените“ у Станка Николица Спасо-Еленина“ представя един интересен ракурс към рецепцията на побългарения превод „Две приказки за славните жени и за Аза човекомразеца“ на книгата на Доситей Обрадович „О славним женама“. Преводът, както и обявлението за книгата, са разчетени като просвещенски жест – „античната парадигма (при Станка Николица) служи като пример, за да се канализира идеята за женската еманципация“.

Творчеството на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот (поетически творби, диалози, статии) е разгледано през призмата на античните реминисценции в него. Анализите отвеждат до извода за просвещенските нагласи на книжовника, както и до неслучайното предпочитание на римската античност пред гръцката, свързано с актуални идеологеми.

Последната подглава „Античният пример в реториката на Найден Геров“ връща отново към баснята и многообразните ѝ функции и употреби през Възраждането – не само за начално оgramотояване, за нравствено възпитание и „отваряне на читателския хоризонт към новото“, но и за популяризиране на „културни, образователни и политически послания“. В тази част се анализира вплитането на баснята в критически и публицистични текстове. Вниманието е съсредоточено върху творчеството на Найден Геров – публикуваното и ръкописното му наследство, голям дял сред което заемат учебниците и учебните помагала.

Изследването на Андриана Спасова откроява присъствията на Античността през епохата на Българското възраждане, но също и липсите, адаптациите, префункционализирането на античните жанрове и текстове съобразно задачите на книжовниците – „дидактични, социални, политически“.

Андриана Спасова успява да открие своя изследователска територия, да представи убедително собствена позиция и спрямо интерпретирани вече проблеми, да намери своя „глас“ в анализа на възрожденската словесност и култура.

1869

Иновационните моменти, задълбочените анализи, основани на сериозна работа с автентичните възрожденски текстове (ръкописни и печатни), професионалното и почтено отношение към предходната литература по поставените проблеми, както и набелязаните възможности за бъдещо разширяване и доразвиване на проблематиката в труда са качества, които го определят като ценно изследване върху Българското възраждане.

Доц. д-р Лидия Михова
Директор на Българското училище „Христо Ботев“, Страсбург
Институт за литература, Българска академия на науките

Евелина Джевиецка. Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България (=Кирило-Методиевски студии. Кн. 29). София: Кирило-Методиевски научен център – Българска академия на науките, 2020, 232 с. ISSN 0205-2253. ISBN 978-954-9787-42-9.

Монографията на Евелина Джевиецка *Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България* излезе през 2020 г. като книга 29 на престижната поредица *Кирило-Методиевски студии*, издавана от Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките.

Изследването е посветено на „кирило-методиевската традиция през социализма в България“, конкретен обект на проучване са юбилейните сборници, посветени на светите братя Кирил и Методий и техните ученици последователи, а целта на изследователката е да изведе „кирило-методиевския разказ“ и да го превърне в ключ за разбиране на българската колективна памет през избрания исторически времеви отрязък: от 1944 г. до края на 80-те години на ХХ в. Изборът на периода насочва към ново изследователско поле в кирилometодиевистиката. Евелина Джевиецка е добре ориентирана в историческите и филологическите изследвания, посветени на предходните периоди, често се опира на тях, но избира културологичната методология и борави с присъщия на културологията инструментариум. Към периода Джевиецка подхожда без предварително обременяване и за нейната обективна научна позиция спомагат два фактора: (1) авторката не е родена в страна, в която „кирило-методиевската тема“ играе роля в националната идентичност и (2) не е живяла в десетилетията, които проучва, тя ги гледа като исторически обект – личностната ѝ и научната ѝ индивидуалност са формирани в постсоциалистическите десетилетия. Затова тя пише: „Моят поглед е външен, т.е. освободен от историческата натовареност, което има своите и добри, и лоши страни, но именно като такъв – ситуиран в перспективата на културознанието – може да допринесе не само в областта на историята на кирилometодиевистиката, но и да постави в малко по-различна светлина въпроса за мястото на кирило-методиевската традиция в модерната българска култура“ (с. 16). Със сигурност може да се каже, че тази позиция поставя авторката в режим на удвоени изследователски усилия, които са я довели до много успешни изследователски резултати.

Книгата на Евелина Джевиецка *Юбилейно и модерно. Кирило-Методиевският разказ през социализма в България* се състои от увод, четири глави и заключение, библиография, илюстрации, съдържание и резюме на английски език. Всеки от тези раздели има своята самостоятелна тежест, а като цяло всички те са свързани органично помежду си.

Уводът (с. 11–21) напълно изпълнява своите функции – да постави изследователския проблем; да го ограничи в определени хронологични граници; да посочи методологичния подход и да го позиционира теоретично. По всичко личи, че Е. Джевиецка добре познава източниците си и е посветила време на изясняване на партийната политика на социалистическа България от близкото минало, както и на публикациите на периода, натрупали се след 1989 г. Паралелно с това тя е проучила теоретичните трудове, посветени на местата на паметта, културната и колективната памет. Изследователката е усвоила наученото, като се придържа към своя подход на културолог, литературовед и историк (с. 17). Ценно е и това, че още в увода тя въвежда и дава работни формулировки на част от понятийния апарат, с който ще си служи по-нататък в изследването (за пример: модерно време/модерност; социализъм/социалистически и/или комунизъм/комунистически; места на паметта; колективно съзнание/колективна памет; големият национален разказ; ролята на интелектуалните елити).

В глава първа *Култура на юбилей: Културният фронт – Културната памет – Юбилейните издания* (с. 23–43) Евелина Джевиецка хронологизира периода на българската културна и идеологическа действителност (с акцент на идеологическата), пренасочвайки към изследването на Ивайло Знеполски, който по думите ѝ предлага „работеща“ периодизация, включваща 5 периода: 9 септември 1944 – 1947 („реториката на народната демокрация“); 1948 – 1956 (класическият сталинизъм); 1956 – 1968 (десталинизацията); 1969 – 1985 (консенсусът на „реалния социализъм“); 1985 – 1989 (кризата)¹. Търсейки ключови опорни точки, тя приема метафората „културен фронт“ за най-емблематична и проследява трансформациите, случващи се на тази платформа. За различните десетилетия акцентите са различни. Евелина Джевиецка прецизно проследява трансформацията на културните структури (държавните административни структури), които пряко отговарят за идеологическите формати, в които се практикуват юбилейните чествания. И това тя прави стегнато и достатъчно ясно. След това изследователката преминава към параграфа *Културната памет*, тъй като „концепцията за културната памет може да предложи друг поглед“ – друг поглед за случилото се в социалистическия период (с. 35). И оттук авторката прави прехода към *Юбилейните издания*. Изяснена е връзката между юбилей и юбилейно издание, а какво се разбира под „юбилейни издания“ Евелина Джевиецка накратко формулира на с. 40. Тя изяснява, че юбилейните издания не са само юбилейните сборници, а също и различните по жанр произведения, написани с оглед на конкретен юбилей. От следващите глави (II, III и IV) обаче става ясно, че акцентът пада върху сборниците. Независимо дали са посветени на

¹ Знеполски, И. Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория. София, 2008, 34–39.

историческо събитие, исторически значими фигури, или на конкретен учен, те имат повече презентативен и по-малко чисто научен характер. Статиите в този тип сборници са подчинени на друг тип стилистика, отличават се с повишен риторически градус и пряката им обвързаност с официалната юбилейна позиция е винаги водеща. В същото време юбилейните сборници могат да бъдат разглеждани и като носители на културната колективна памет. Заглавията на анализирани юбилейни сборници могат да бъдат намерени в приложената библиография (вж. *Литература*, с. 192–231) и част от тях често се споменават в следващите три глави. Струва ми се обаче, че на това място липсва списък само на юбилейните сборници, приети от авторката за „изворов материал“, който тя е проучила и върху който гради тезите си. Заглавията на посочените сборници се характеризират с известна еднотипност, но елементите в тях също говорят много за периода, в който са се появили². Да вземем само името на славянския първоучител – тема много интересна за разработка с оглед на идеологическата трактовка. Името на създателя на славянската азбука е многократно артикулирано в глава втора, която е посветена на ре- и деконструкцията на неговия образ. Онасловявайки тази глава втора *Просветителят* (с. 45–103), Е. Джевицка избира съпоставителния поглед към личността на Константин-Кирил: епохата на Българското възраждане и прехода към следосвобожденския период, а след това и междувоенните периоди до 1944 г. Какво в различните периоди на социализма е заимствано от предходната вече изградена представа за честване, какво отпада, как стават трансформациите (фалшификациите), в каква посока се измества фокусът – това са само част от въпросите, на които дава отговор Е. Джевицка. В крайна сметка тя стига до извода, че „Въпреки променящите се исторически и политически условия ядрото и функцията на българския „голям разказ“ за Кирил и Методий не се променят“ (с. 54). Личността на *Просветителя* Константин-Кирил не може да бъде изолирана от множество други въпроси: етническият произход на светите братя; годината на създаване на славянската писменост; първенството на една от двете графични системи (глаголица или кирилица); езика на оригинала на *Пространното житие на св. Констан-*

² Срв. Константин-Кирил Философ. Юбилейен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София, 1969; Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100 год. от смъртта му. София, 1971; Свети Кирил Константин Философ. Юбилейен сборник от материали за църковното честване на 1100-годишнината от блажената му кончина. София, 1971; Делото на Константин-Кирил Философ. Година на световна прослава 1969. Сборник. София, 1972; Константин-Кирил Философ. Материали от научните конференции по случай 1150-годишнината от рождението му – Велико Търново, 10 – 11.XI.1977 г., и Рим, 12 – 13.XII.1977. София, 1981; Константин-Кирил Философ. Български и славянски първоучител. Сборник статии. София, 1983.

тин-Кирил и още, и още. Зад кадър в изследването остава големият въпрос за съществуването на старобългарската книжнина като научна и академична дисциплина. Правилно е отбелязано, че „старобългарската литература се оценява в контекста на българското и социалното“ (с. 49), отгласвайки се от същностния си религиозно-християнски характер (с. 50); отбелязана е полемиката между българските учени в тази насока, но някакси убягва фактът, че с тези формулировки се запазва автономността на старата българска книжнина. С многобройни първоначални компромиси е запазено правото изобщо да се работи в това изследователско поле. В тази връзка, без да се изпада в идеализация, мисля, че е необходимо да се има винаги предвид ролята на отделни учени – интелектуалните елити може да боравят с езика на епохата си, но много често употребата има различни цели. Ненаписаната история на нашата хуманитарна наука през социализма показва, че понякога една научна тема е оцелявала поради изключителните способности на някои от нашите учени да я облекат в различна одежда; понякога се създават определени дискуссионни теми-фойерверки, които поемат съзнанието на дълги и уморителни дискусии. Докато се сипе юбилейният патос, някъде встрани остават коридорите на чистата наука. За тези външни процеси и вътрешни трансформации много мотивирано в последно време започнаха да говорят български учени медиевисти от ранга на проф. Климентина Иванова³ и проф. Цочо Бояджиев⁴. По удивително сходен начин и двамата споделят за способностите на част от техните учители да намират коридор за научните истини, много често обаче с цената те да бъдат поставяни зад паравана на социално атрактивни теми. Независимо един от друг и двамата засягат въпроса за внедряването на теми, идеи и автори в официозната идеологическа представа като интелигентен механизъм на мислещите хора, подчинени на властта (повечето от тях на ръководни позиции в своите области). Проф. Ц. Бояджиев нарича това „изкуството на балансирането на самата граница на позволеното“. Проф. Гражина Шват-Гълъбова много точно отбеляза в разговора за книгата на Е. Джевиецка, че това е книга, която не е посветена на българската наука, но ще си позволя да кажа, че въпреки това тя отключва размисли и в тази посока.

В следващите две глави: трета *Изпълнителят* (с. 105–131) и четвърта *Наследниците* (с. 133–174) Е. Джевиецка стъпва на констатацията, че кирило-методиевските теми, формулирани в науката около личността на Константин-Кирил Философ (те са отбелязани от авторката на с. 45), се появяват и спрямо личността и делото на Методий (Изпълнителят) и спрямо делото на

³ Разговор с проф. Климентина Иванова. Записали: М. Иванова, Цв. Данова (под печат).

⁴ Стаматов, Ат. Отгласи. Разговори с Цочо Бояджиев. София: Communitas Fondation, 2020.

учениците (Наследниците). Вписването на Методий в парадигмата на изпълнителя не е нова. Колкото и да осъзнаваме значимостта му, то тази парадигма съществува още от времето на създаването на пространното му житие. Към това трябва да се прибави и едно функционално (да го наречем) обяснение. Самата дата на честване на св. Методий на 6 април по някакъв начин скрива присъствието му, тъй като почти винаги датата се пада в пасхалния празничен цикъл, когато вниманието е насочено към друга тематика. Донякъде с това се обяснява значително малкият брой на преписите на *Пространното житие на св. Методий*. Числовото съотношение с преписите на *Пространното житие на св. Константин-Кирил* говори само по себе си. Колкото и встрани на съвременния културологичен анализ да остава това сведение, то не може да бъде подминато. Включването в църковния календар на обща дата (11 май) се базира именно на желанието двамата светци да бъдат равнопоставено почитани. Оттук и устойчивото присъствие на общата дата и така да се каже „социализирането“ ѝ в националната памет на българите.

Темата за езиковите средства и идеологическата риторика с право се появява във всички части на монографията на Евелина Джевиецка. Отчайващо звучат „представителните“ извадки – най-често от уводните и заключителните думи от докладите. И въпреки всичко смея да твърдя, че това е идеологическата риторика, но не е същинският разказ. Наред с идеологизирането на езика, протича и идеологизирането на образа. Това е тематична посока, към която изследователката не се насочва съзнателно, но определено я загатва във внимателния подбор на изобразителния материал, приложен в книгата (с. 181–191). Периодите, за които авторката говори, могат да бъдат разграничени не само по социалистическата артикулация, но и по социалистическата визуализация на образите на светите Кирил и Методий.

В *Заключението* (с. 175–178) Е. Джевиецка аналитично синтезира изведените в предходните глави на изследването тези. Тук тя събира посоките и проблемите, които е анализирала: повторемостта на утвърдения кирило-методиевски разказ; причините за неговата трансформация в рамките на десетилетията на 50-те, 60-те, 70-те и 80-те години на XX в. и реализациите на тези трансформации; значението на „българския разказ“ и съотношението между „светския“ и „религиозния“ му характер. Синхронизирайки всички тези посоки, изследователката стига до извода, че „Кирило-методиевският разказ маркира историсофските, културологичните и терминологичните проблеми на модерността“ (с. 179).

Книгата *Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България* е написана от Е. Джевиецка на чудесен български език. Не може да не ни направи впечатление умението на авторката да прецизира понятийния апарат, с който борави, като се има предвид, че тя трябва да балансира уточняването на терминологията на повече от два езика – освен на

български и полски, също и на езиците на западноевропейските изследвания, които привлича в своята работа. Това е предизвикателство, с което се е справила по най-добрия възможен начин. Предполагам, че този нюанс ще усети и оцени всеки, който посегне към монографията на полско-българската изследователка Евелина Джевиецка. Осъзнавам, че много посоки на моите размишления остават извън краткото представяне на книгата. Това са теми за самостоятелен размисъл и по-нататъшен межкултурен диалог.

Доц. Мая Иванова
Кирило-Методиевски научен център,
Българска академия на науките

Етнология и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19. Съставители Вихра Баева и Ангелина Илиева. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021. 199 с. ISBN 978-619-245-1011.

Сборникът „Етнология и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19“ е научен резултат от изследвания в хода на екстремна, кризисна ситуация, която в науките за човека се определя като спешна антропология. Пандемията от COVID-19 сериозно разтърси обществата и държавите, преобърна живота на всички, доведе до здравна, икономическа и социалнопсихологическа криза. Тя постави под въпрос обичайни дейности, приемани за неизменни представи, безвъпросни социални роли, отношения, йерархии, въведе ограничения спрямо социалната природа на човека (непосредственото общуване, свободното пътуване и дори придвижване). Същевременно пандемията даде възможност за преосмисляне на начина на живеене, създаде условия за връщане към традиционни религиозни практики, както и за появата на нови. Културата предложи своите механизми за социалнопсихологическо овладяване и неутрализиране на кризата. В този труден за всички период идеята да бъдат да бъдат описани и анализирани случващото се и последиците от една все още неовладяна вирусна инфекция се приема като голямо предизвикателство. Вниманието на изследователите е фокусирано върху първите месеци от обявяването на пандемията от COVID-19 с поглед към случващото се през есента на 2020 г. Научните рефлексии се основават на българския контекст, като се правят аналогии със случващото се в международен мащаб.

Идеята за научно осмисляне на пандемията от COVID-19 с оглед на нейното отражение в различни сфери на социалния и културния живот се ражда от успеха на научнопопулярната рубрика „Етнология и епидемии“, която стартира през месец март 2020 г. на фейсбук страницата на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българската академия на науките. Рубриката е създадена като акт на съпричастност и експертно мнение, функционира до месец юни същата година.

Сборникът „Етнология и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19“ съдържа 13 текста на 14 автори с разностранна специализация и научни интереси. Това обуславя различните изследователски ракурси и методология – фолклористична, етнологичка, аналитичнопсихологическа, философска, етномузиколожка. Направен е опит за осмисляне на проблематиката в полетата на рефлексивната антропология, медицинската антропология, историческата етнология. Използваните техники и методики позволяват допълване и съпоставка на емпиричните данни и изводите и дават своеобразна плътност на цялата картина. Всички автори са учени от

института или негови възпитаници (Михаела Виденова е успешно защитил докторант на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей). Те представят различни поколения и научни традиции в институцията.

В увода (с. 9–14) съставителите очертават накратко целите на изданието, контекста на наблюденията, отраженията на пандемичната криза върху цялостния обществен живот, насочват внимание към екзистенциалните въпроси, които си задава човечеството за света след овладяването на пандемията, за постпандемичния човек и постпандемичната култура, като изразяват увереността си, че „осъзнаването и осмислянето на ставащото вече е крачка към справянето с него“ (с. 14).

В статията си „Епидемиите и обновяването на света: фолклорни разкази и традиционни практики, свързани с епидемични болести“ (с. 15–30) Албена Георгиева анализира представи за инфекциозните болести от традиционната култура и ритуални практики за предпазване от епидемии или по време на епидемии, като откроява древните корени на вярвания и ритуали. Предложено е тълкуване на практиките при епидемии като начин за пречистване и преждаване, за обновяване на света, за неговото символично „създаване“ отново.

Петър Петров в „Културата на институционалното недоверие през лупата на епидемиите“ (с. 31–38) разглежда социалното поведение и поведенческите нагласи на българите в ситуация на карантина и санитарни мерки, налагани при инфекциозни болести. На основата на записки на Димитър Маринов в периода 1886 и 1904 г. авторът анализира нагласи, практики и отношения между държавните институции и гражданите по време на епидемии през първите три десетилетия от създаването на новата българска държава и убедително показва тяхната актуалност в нов контекст днес. Като причини за „заобикалянето“ и неспазването на противоепидемичните мерки се сочат ниското доверие в публичните институции в допълнение с традиционни представи за болестта.

В статията „Как пандемията COVID-19 стимулира интердисциплинарни научни изследвания“ (с. 39–50) Анелия Касабова проследява отзвук на България на съобщенията за имуностимулиращата роля на БЦЖ ваксината и възможния ѝ ефект срещу COVID-19. Обект на анализ са механизми, чрез които се реактуализират имена на личности и институции, потънали в забрава. Поставят се въпроси за взаимовръзките и зависимостите между медицина, политика и икономика, за ролята на държавата в близкото минало и днес. Чрез конкретния пример се представят идеите на новия международен проект с партньорство на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей на тема „Европейският Левиатан“: наследството на следвоенната медицина и общото благо (Leviathan), финансиран от Европейския съвет за научни изследвания, в който медицината е аналитичен инструмент за разбиране на отношенията между индивид, общество и държава.

В „Глобализацията в условия на кризи: чужденецът вирус и вирусът чужденец“ (с. 51–60) докторантът Владимир Домозетски показва как раз-

лични социални и обществени кризи, травмиращи епизоди като заплахата от тероризъм и заплахата от COVID-19 са интерпретирани по сходен начин. Авторът обръща внимание върху реактуализирането на дискусиите за глобализацията и на опитите чужденецът да бъде върнат в историческата позиция на враг. С примери от България и Италия показва как пандемията от COVID-19 се асоциира с война срещу невидим и опасен враг, в която отново се експлицират образите на чужденеца вирус и вируса чужденец.

Статията на Ивайло Марков и Десислава Пилева „Пространствена мобилност и семейно-родствени отношения в условията на пандемия от COVID-19“ (с. 61–72) представя резултати от проведено онлайн проучване на тема „Мобилност и социокултурни трансформации в условията на пандемия от COVID-19“. Въз основа на анализа на 208 анкети с български граждани авторите насочват вниманието към разрушаването на традиционни за българите семейно-родствени връзки и отношения, разгледани и в контекста на пространствената мобилност (вътрешна и външна). Изследователите прогнозираат дълбоки и дълготрайни последици от социално, културно, икономическо и политическо естество, породени от безпрецедентното свиване на разнообразните форми на човешка мобилност. Посочват се и първите ефекти в икономическата сфера – драстичното намаляване на паричните средства, изпращани от мигранти за България през второто тримесечие на 2020 г.

На предизвикателствата, пред които пандемията от COVID-19 изправя християнските деноминации, е посветена статията на Невена Димитрова „Православие и пандемия: физика и метафизика в литургийното действие“ (с. 73–84). Празнуването на Цветница и Великден през 2020 г. е повод да се обърне внимание на традиционни практики в Църквата – възникване, значение, история на налагането им в практиката, както и на промените в ритуалните действия във връзка с епидемичната обстановка. В християнскофилософски план е представена перихорезата на духовно с материално, за да се покаже как физика и метафизика съществуват опосредено и заедно на етимологично ниво, но и в реалния живот. Осъществен е съпоставителен анализ на католически и източноправославни възгледи и практики.

На основата на лични теренни наблюдения и сънища, събрани по международния проект „Dream box. Dream analysis research project“, в „Да сънуваш по време на пандемия. „Големите сънища и световните кризи““ (с. 85–101) Михаела Виденова изследва от аналитичнопсихологическа гледна точка три нива, на които реагира общността при настъпили значими събития като коронавирусната пандемия: нивото на съзнателните фантазии, на несъзнаваните фантазии и на синхроничността. Авторката насочва внимание към т.нар. големи сънища, които се появяват във важни периоди в живота на индивида, когато той е отворен към колективната, архетипна образност, характерна за неговия социум. Изказва предположение, че извънредното пандемично по-

ложение се преживява като лиминален период, в който е „избледняла“ границата между света на живите и мъртвите, между настоящето и миналото. Ситуациите на криза се разглеждат и като своеобразен обред за преминаване (в смисъла на Арнолд ван Женеп), в който сънуването има важно място като възможност за личен, но и колективен растеж и трансформация.

Ангелина Илиева в „Генерала и неговото фенство. Наблюдения върху една „пандемия на участието“ (с. 102–123) откроява различните „прочити“ на медийния образ на ген. Венцислав Мутафчийски, ръководител на Националния оперативен щаб за борба с пандемията от COVID-19 в България, за да постави важни теоретични въпроси за същността и проявленията на фенкултурата по време на пандемия, която формулира като „пандемия на участието“. Убедително показва превръщането на Генерала в основен персонаж на българския пандемичен фолклор в „ситуация на повишена тревожност и търсене на легитимна информация“. Авторката анализира различните равнища и аспекти на фенкултурата: позитивни, „утвърждаващи“, негативни, „преобразуващи“, които открояват Генерала като амбивалентен персонаж с многобройни роли и превъплъщения. Очертава и основни аспекти, както и ефекти на „пандемията на участието“.

Статията на Вихра Баева „Коронавирусът като муза. Новото песенно творчество, вдъхновено от COVID-19, и неговите фолклорни измерения“ (с. 124–150) насочва вниманието върху българските песни, вдъхновени от пандемията. Обхванати са различни музикални жанрове: попфолк, бг поп, естрада, алтернативна денс музика, рок, „нов“ фолклор. Обект на анализ са „ключовете“, чрез които се описва кризата, образите и представите като своеобразна културна реакция на пандемичната ситуация. Представят се наблюдения за активирането на традиционни модели, фолклорни мотиви и образи в ситуация на социална криза, както и за мястото на фолклора и фолклорното в съвременността. Правят се изводи, че фолклорното се проявява като общ механизъм и активно взаимодействие между изпълнител и публика посредством социалните мрежи. Привеждат се примери за директно възпроизвеждане на фолклорни мотиви и традиционни представи, които се преосмислят в пандемичен контекст чрез пародирание в различна степен. В заключение авторката допуска, че пандемията от COVID-19 по своеобразен начин „активира унаследени модели на културно реагиране и фолклорни образи, които българинът все още носи у себе си като пасивно знание“.

В „Смях срещу коронавируса“ (с. 151–163) Станой Станоев анализира присъствието на темата за COVID-19 във вицовете и меметата в България, като откроява важни страни на нейното интерпретиране в международен мащаб. Проследява динамиката на тяхното създаване, разпространение, тематичен обхват и зависимостта им от процесите на адаптиране към новите условия в живота на обществото. Хуморът, посветен на COVID-19, се разглежда като мощен адаптивен механизъм в ситуация на нарушения обича-

ен ход на всекидневието. Авторът показва убедително, че част от вицовете разработват темите посредством известни образи от вицовете за семейни, за политици, за етнически стереотипи и др., но в по-голямата част са свързани с новите реалности в промененото всекидневие. Меметата се разглеждат като сравнително нова фолклорна форма, която поставя особено силен акцент върху представянето на различни типове ситуации, преживявания, емоционални състояния и това определя съдържателното им многообразие. Наблюденията на изследователя през есента на 2020 г. отчитат неравномерно и спорадично публикуване на вицове и мемета за COVID-19, изчезване на теми, поява на нови. Изказва се предположение, че протича процес, в който заразата от нещо ново, непознато и плашещо постепенно се влива в рутината на всекидневното живеене.

На „Предизвикателствата пред ансамбловото пеене в условията на пандемия“ (с. 164–176) е посветено изследването на Галина Луканова. Чрез наблюдение (в това число и включено) на хорови формации в България и чужбина, чрез интервюта и неформални разговори с ръководители и участници в певчески ансамбли авторката проследява случващото се с пеенето на живо в кризисната ситуация, като се представят форми на виртуални репетиции и концерти. Освен различни стратегии за справяне с трудностите в условията на пандемия Г. Луканова коментира и отражението на кризата върху професията на музиканта.

В статията си „Виртуалното хоро. Групите по народни танци зад граница по време на епидемията от COVID-19“ (с. 177–186) Юлия Попчева разглежда начините, по които танцовите формации пренасят дейността и общуването си във виртуалното пространство. Авторката откроява промени във функциите на танцовите групи, комуникационни модели, които дават възможност на самодейните групи да продължат танцовите си занимания в условията на социална изолация, да поддържат виртуално създадени мрежи на комуникация с танцови състави по света, както и значението на този тип активност за българските емигранти. „Виртуалното хоро“ на българите зад граница се осмисля като един от начините за преодоляване на личностната криза, провокирана от социалната изолация. Показват се и негативите на този тип общуване – невъзможност за общо действие и преживяване.

В статията „Откритите ниши на културна уязвимост при епидемията от ТОРС (SARS) в Азия през 2002 – 2003 г. – спомени и впечатления на етнологата очевиден“ (с. 187–197) Еля Цанева споделя лични преживявания и етнологички наблюдения, свързани с кризата, породена от атипичната вирусна пневмония в Китай и Азия в началото на XXI в. Акцентира върху фактори като традиционните модели на поведение, традиционния начин на хранене, характера на общуването, особеностите на традиционните поминъци и особено – специфичното отношение към възрастните и болните, към мъртвите и към прадедите в китайската култура, които се оказват културни ниши на

уязвимост в обществото и за отделните общности и групи в Китай, обусловили мащаба на епидемиологичната криза. Показана е връзката между културните, социалните и политическите условия за появата и разрешаването на кризата.

Сборникът „Етнология и епидемии. Социокултурни измерения на пандемията от COVID-19“ е електронно издание със свободен достъп, което е базирано на сайта на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“. Издателството е отпечатало и хартиен вариант на книгата. Обмисля се и издание на английски език, което ще осигури по-широко разпространение на резултатите от изследването. Книгата е сред първите научни рефлексии върху социокултурните ефекти от епидемия, която човечеството все още не може да овладее. Това определя и отворената перспектива на предложените текстове. Поставените важни проблеми, очертани полета, направените изводи и прогнози ще заинтригуват читателя, ще провокират и други изследователи, за да намерят своето продължение и осмисляне в нови публикации.

Доц. Валентина Ганева-Райчева
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей,
Българска академия на науките

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

42/2021

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 10,00

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544

